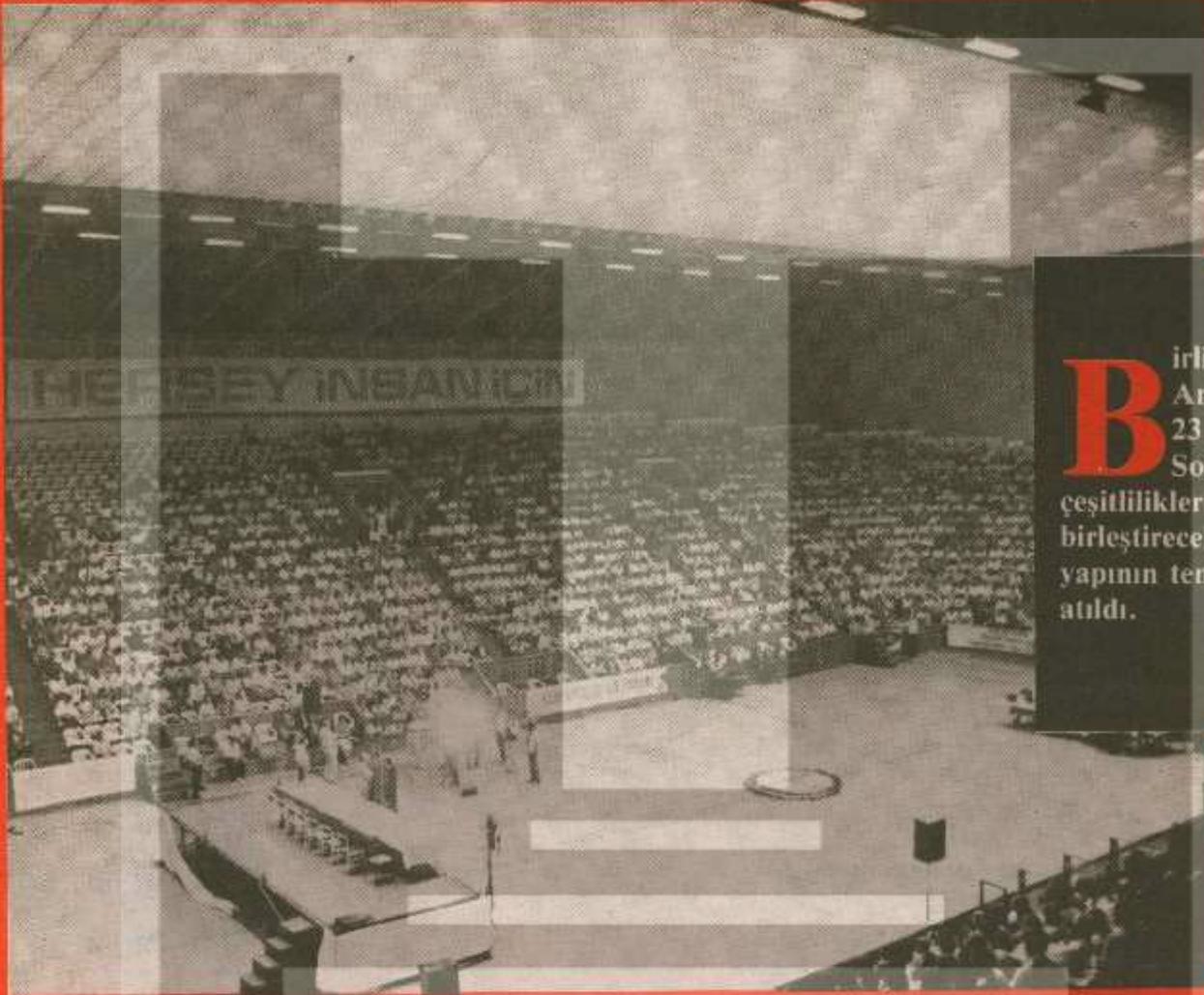

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ■ TEMMUZ 90 ■

Birlik Kurultayı,
Ankara,
23 Haziran.
Sosyalistleri
çeşitlilikleri içinde
birleştirecek demokratik
yapının temeli burada
atıldı.

▶ **ORTAÇAĞDAN KALMA
ANLAYIŞ**
Ragıp Duran ile söyleşi

▶ **ALIN LEKESİ**
Tektaş Ağaoğlu

▶ **YEREL YÖNETİMLER
VE İKTİDAR**
Prof. Dr. Ülkü Azrak

İçimizden birileri, bu ülkenin insanları ve yarıtaşları düşüncelerini dile getirdikleri ya da basın mesleğinde işlerini gördükleri uzun süreden beri hapiste yatıyorlarsa, üzerlerine yıkılmış daha onlarca, yüzlerce yıl ceza varsa ve durumlarının kamuoyunda kaale alınmasını sağlayabilmek için açlık grevine oturmaktan, ölüm orucuna yatmaktan başka yapabilecekleri bir şey kalmamışsa bizler, yani dışardaki düşünce suçluları düşünce suçunun da ötesinde bir şeyle-

İÇİNDEKİLER

- 3 23 HAZİRAN KURULTAYI TOPLANDI
- 4 VERDİ, HAVEL, KAMERUN VE TÜRKİYE ÜZERİNE ÇAŞITLAMA TEVFIK ÇAVDAR
- 6 BEŞİKÇİ'Yİ NEDEN SEVİYORUZ? OYA BAYDAR
- 7 ALIN LEKESİ TEKTAŞ AĞAOĞLU
- 8 ORTAÇAĞDAN KALMA BİR ANLAYIŞ RAGİP DURAN İLE SÖYLEŞİ
- 11 YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
- 12 GÜNEY KORE! MEHMET DOĞANAY
- 14 VE ANAYASA AMERİKA'YI YARATTI DR. BAKIR ÇAĞLAR
- 16 EVE DÖNÜŞÜM HUKUKİ YOLU OSMAN DOĞRU
- 17 RADAYOAKTİF KİRLENEME HALK SAĞLIĞINI TEHDİT EDİYOR PROF. DR. LEZİZ ONARAN
- 18 BİRLİK VE YENİLENME AHMET İNCE
- 19 HER DOĞRU SANCILIDIR BİNALİ SEFEROĞLU
- 21 FİİLEN VAROLMAYAN SOSYALİZM NAIL SATLIGAN
- 22 YEREL YÖNETİMLER VE İKTİDAR PROF. DR. ÜLKÜ AZRAK
- 23 HANGİ MESLEĞİ SEÇMELİ? ERDAL ATABEK
- 24 ORMANLARIMIZ YAĞMA HASAN'IN BÖREĞİ Mİ? DOÇ. DR. YÜCEL ÇAĞLAR
- 26 YALNIZ DOSTLUK VE DAYANIŞMA HİFZİ TOPUZ
- 28 ARI, ARTEMİS, MEVLANA REŞİT ERGENER
- 29 KÜLTÜR KİRLENMESİ CENGİZ BEKTAŞ
- 30 BASINIMIZDAN TARİH DERSLERİ KORKMAZ ALEMDAR
- 31 KANLARI YERDE KALMAYACAK! İLHAMİ SOYSAL
- 32 TÜRKİYE EKONOMİSİ YABANCILAŞIYOR VEYSİ SEVİĞ
- 34 OSMANLI İŞÇİ SINIFINDA ETNİK BÖLÜNME YILDIRIM KOÇ
- 36 SANAYİLEŞMENİN GELECEĞİ BEKLENTİ VE ÖNERİLER DOÇ. DR. FIKRET ŞENSES
- 38 PARTİ SOLUN ANLAMLI BİRLİĞİNİ AMAÇLAMALI AHMET KAÇMAZ İLE SÖYLEŞİ

İBRETTE DEVAM

İsmail Beşikçi hep yargılanıyor. On yılı aşkın süredir. Yargılandı, hapis-
di; hapisite yattı, yargılandı; çıktı, yine yargılandı. Şimdi yine içerde
yargılanıyor! "İsmail Beşikçi düşüncelerinden ötürü yargılanıyor. Am-
yargılanmıyorum. Benimki düşünce değil mi?" İsmail Beşikçi düşünce-
den ötürü yargılanırken, düşüncesi ne olursa olsun düşüncesinden ötürü yargı-
mayan her kes böyle demeli kendi kendine. Çünkü, demeli, Beşikçi'nin düşün-
yargılanırken benimki yargılanmıyorsa, benimkisi düşünce yerine konulmuyor
mektir. Düşünce -ne olursa olsun- yargılanıyorsa, Beşikçi gibi düşünmeyenlerin d-
şüncelerinin gerçekten bir anlamı, değeri olabilmesi için Beşikçi'nin ve onun gibi
düşünenlerin düşüncelerinin yargılanmaması gerekir. Aksi takdirde Beşikçi gibi d-
şünmeyenlerin düşüncesi düşünce değil, Beşikçi'nin ve onun gibi düşünenlerin d-
şünceleri üzerinde sürdürülebilen zorun ve baskının, bütün topluma dayatılan bir
başka "düşünce"nin gerekçesi yerine geçer.

Beşikçi'nin yargılanması başkalarının onun gibi düşünme özgürlüğünün inkârıdır.

Beşikçi'nin yargılanmaları sürdükçe kimsenin onun gibi düşünmemeyi seçme hakkı
olmamak gerekir, ya da herkes onu yargılayanlar ve yargılayanlar gibi düşünmeye
mahkûmdur.

Bu mantığa akl erenler için Beşikçi ile en anlamlı dayanışma, onun gibi düşün-
meseler de onun gibi düşündüklerini ilân etmeleridir. Ancak o zaman gerçekten öz-
gür düşüncebilmenin ne demek olduğunu anlayabilirler.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

► Sahibi: Şükrü Çelikyapı ► Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ► Yazı İşleri Mü-
dürü: Erdal Şahin ► Yazışma GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Çağaloğlu-İstanbul
Tel: 527 03 40 ► Fiyatı: Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12
Sayı): Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin
Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaaleleri için
Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) nu-
maralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► Ofset
Hazırlık: Gümüş Reprodüksiyon ► Baskı: Teknografik ► Genel Dağıtım GAMEDA

23 HAZİRAN KURULTAYI TOPLANDI

Sosyalistlerin Birlik Partisi'nin oluşturulması yolunda yerel girişimlerle seçilmiş iki binden fazla delegenin katıldığı Hazırlık Kurultayı bir bildirge yayınladı.

Sosyalistlerin birlik partisinin oluşturulması yolunda yeni bir adım atıldı. Hazırlık Kurultayı 15 Nisan Kuruluş toplantısında tespit edilen tarihte, 23 Haziran günü Ankara'da toplandı. Ülkenin her yanında, değişik illerde, ilçelerde, cezaevlerinde ve yurtdışında oluşturulan yerel girişimlerle seçilmiş iki binden fazla delegenin bir araya gelerek birlik partisinin kurulma sürecini başlatmayı kararlaştırdı. Kurultayda ayrıca yeni partinin program ve tüzük taslaklarını, taban girişimleriyle birlikte hazırlama çalışmalarını yürütecek komisyenleri ve Kasım ayında toplanması kararlaştırılan Kuruluş Kurultayı'na kadar hareketin koordinasyonunu üstlenecek yeni yürütme kurulunu oluşturan 213 kişilik bir heyet belirlendi. Daha sonra bir Kurultay Bildirgesi açıklandı. Bildirgeyi özetleyerek yayınlıyoruz.

Kurultayımız, Marksist Sol'un birliğini güçlendirmiş ve daha geniş birliklere yönelik kararlılığımızı pekiştirmiştir. Varlık nedenimiz olarak, kapitalizmi aşmak, emeğin kurtuluşu ve insanın özgürleşmesi için verdiğimiz mücadeleye ve kazanımlarımıza sahip çıkmak; geçmişin olumsuzluklarından arınmak; yeni ve ortak bir kimlik yaratmak üzere, tarihsel bir çabaya, birlik ve partileşme sürecini elbirliğiyle olumlu sonuçta ulaştırmayı kabul etmiştir. Birlikliğimizin ulaştığı her anı her üst aşamayı daha ileri beraberliklerin, mutabakatların başlangıcı olarak görmekteyiz. Partimiz, aynı zamanda, kuruluş sürecinden başlayarak, yeni, çağdaş ve demokratik bir Türkiye özlemini paylaşan, Marksist olsun olmasın, tüm değişim güçlerine açık olacaktır.

Kurultayımız, birlik ve partileşme sürecinin, katılımcı, yerel ve bireysel girişimlere dayanan, çoğulcu, özerk politika üretmesini öncelikli niteliklerinin geliştirilerek sürdürülmesini kararlaştırmıştır. Birlik partisi de böylesi bir demokratik temel üzerinde inşa edilecek, değişim çoğuluklara, her konuda azınlık meşruiyetine, ittifakla gözetilen mutabakatlara ve bireysel merkez alan bir anlayışa dayalı olarak yeni ortak kimliği yaratacaktır. Parti, iş yaşamını demokratizm, açıklık ve katılım ilkelerine göre düzenleyecek, farklılıkları zenginlik kaynağı kabul edecek, çeşitlilik içinde politik hareket birliğini sağlayacaktır. Partimiz işleyişinde kadınlara olumlu ayrıcalık tanıyacaktır.

Farklı gelenek ve alışkanlıklardan gelen sosyalistlerin, Marksist ve komünistlerin birlik partisinin kuruluş süreci içinde ortak bir kimlik yaratılabilmesinin yolu, politik yaşama aktif müdahalelerden geçmektedir. Kuruluş süreci yalnızca program ve tüzük hazırlamakla sınırlı kalmayacak, yasak ve tabuların aşılması, özgürlük ve demokrasi kavgası kuruluş sürecinin misyonlarından başlıcalarını oluşturacaktır.

Kapitalizm günümüzde de gelişiminin bütün boyutlarıyla toplumsal sorunun çözümü için sosyalizmin zorunlu olduğunu kamflamaya devam ediyor. Sosyalistlerin birlik partisi, insanın in-

san tarafından sömürülmesine son verileceği, baskının ve şiddetin tüm boyutlarıyla yaşamdan silineceği, insanın doğal çevresiyle de aynı içinde özgürce gelişeceği ve kendi geleceğini belirleyeceği, cinsiyetçi toplumsal işbölümünün ve ulusal eşitsizliklerin aşılacağı, çoğulcu, demokratik, insanca, emekçi halkın doğrudan iktidarına dayalı bir sosyalizm için mücadele edecektir.

Partimiz, daha kuruluş sürecinden başlayarak 12 Eylül düzenine karşı çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi, insan hakları için ve devletin köklü demokratik yeniden düzenlenmesi ve yeni bir demokratik anayasa için mücadeleyi öncelikli misyonu kabul edecektir. Ülkemizin ağır sorunlarına gerçekçi, yapıcı ve bilimsel çözümler oluşturmak, işçi ve emekçilerin sorunların çözümünde taraf olmalarını sağlamak başlıca hedeflerimizdendir.

Toplumumuzun gelişmesi ve çağdaşlaşması üzerinde kısıtlayıcı ve boğucu bir etki yapan yasakların, korku ve tahoların aşılmasında aktif, etkili ve dirençli bir rol oynayacağız. Birlik partisi, kuruluş sürecini ve örgütsel varlığını, 141-142 ve öteki tabuların, komünizm üzerindeki yasağın tarihini çöp sepetine atılmasını ve her yönüyle demokrasinin kazanılmasını sağlayıcı bir etmen olarak görecektir. Cezaevlerindeki politik tutuklu ve hükümlüleri, yurttaşlık hakları gaspedilmiş arkadaşlarımızı yalnız bırakmayacağız.

Sedükalar ve kırle örgütleri üzerindeki baskılara karşı çıkmayı sürdürecektir, öğretmenlerin, memurların, tüm çalışanların sendikalar haklarını destekleyecek, örgütlenme özgürlüklerini savunacağız. Birlik partisi olarak, köylülerin, emsal ve zanaatkarların ve bütün çalışan kesimlerin çok çeşitli sorunları için verecekleri mücadelelerinin içinde olacağız.

Değişen dünya koşullarında ve emperyalizmin ülkemize Ortadoğu'da karantık roller biçme tutukları karşısında, bağımsızlığı, ülke çıkarlarına dayalı, barış ve sılıhsızlanmadan yana bir dış politikanın yaşama geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Birlik partisi, demokrasi ile bağımsızlık arasındaki yaşamsal baği sürekli günculayan bir mücadeleyi sürdürme kararlılığında olacaktır.

Militarizmin toplumsal yaşamın her boyutundan tümüyle dışlanması ülkemizin geleceği açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Bu bağlamda, özellikle ordunun değişen dünyadaki yeni koşullar çerçevesinde yeniden düzenlenmesi, açık ve saydam bir yapıya kavuşturulması, iş politikada etki ve baskı unsuru olmaktan çıkarılması ivedi taleplerimizdendir.

Ülkemizin çağdaşlaşmasını, özgürleşmesini, demokratikleşmesini ve insanlık ailesi içindeki saygın yerini alabilmesini ve kültürel, sosyal yaşamımızın tabuların boğucu etkilerinden kurtulabilmesini en temel hedeflerimizden başlıcası Kürt sorununda düşünmektedir. Kürt sorunu, demokratik, adil ve barışçı bir çözüme kavuşturulmadan Türkiye çağdaşlaşamaz, geli-

şemez, özgürleşemez. Doğu'da demokrasi ve özgürlük olmadan, bunlara başka hiçbir yörede ve Batı'da sahip olunamaz. Öte yandan, Batı'da demokratikleşme gelişmeden, Kürt sorunu da demokratik bir çözüme kavuşturulamaz. Kürt halkının demokratik istemleriye asla bölünülük olarak suçlanamaz. Birlik partisi, Kürt halkının varlığının ve kimliğinin tanınması, sorunun özgünc ve korkusuzca tartışılabilmesi, Kürtler'in bu tartışmada kendi kimlik ve görüşleriyle yer alabilmesi için aralıksız mücadele edecek, Doğu'daki terörün ve insan hakları ihlallerinin sona ermesi için kararlılıkla tümün alacak, sövenizme, asimilasyona, SS kararnamelelerine bütün gücüyle karşı çıkacak, bunları Kürt halkının yazgısı olmaktan kesinlikle çıkaracaktır.

Ülkemizde kültürün, bilim ve sanat yaşamının, giderek de tüm toplumsal yapı ve ilişkilerin bilinçli yozlaştırılması, ahlâkın, uygarlık değerlerinin uğratıldıkdan acımasız tahribat, halkımızın geleceğine kurulmuş tuzaktır. Ülkemizde tüm tahribat ve sabotajlara karşın, insanı birikim ve alt yapısı hazır bir kültürel yenilenme atılımının yapılmasında partimize önemli görevler düştüğü inancındayız.

Salı dar politikaya indirgenemeyecek sorunun ön plana çıktığı bir dünyada, politik güç olmanın yanı sıra, bir kültürel yenilenmenin taşıyıcısı olmak, emeğin olumlu değerlerine dayanarak, insanlığın binlerce yıllık kültürel birikiminin geliştirilmesinden yana yeni bir yaşam biçiminin ve kültürel atılımın kucaklayıcısı olmak gibi tarihsel bir misyonla da yükümlü olduğumuzu gözden irak tutmayacağız.

Bir kez daha yinelenmek isteriz ki, birlik partisi, tüm demokratikleşme ve özgürleşme hareketleriyle tam dayanışma içinde olacaktır. Parti, erkek egemenliğine karşı kadınlara bağımsız kurtuluş hareketiyle omuz omuza yürüyecektir. Gençlerin politik ve toplumsal yaşama etkin katılım için vermekte oldukları mücadelelerin tüm destekçisiyiz. Çevre ve barış hareketlerinin yeni toplumsal duyurulukları yaratma çabalarını kesinlikle paylaşacağız.

Türk ve Kürt Marksistleri'nin birlik partisi, bütün bu mücadelelerini sosyalizm perspektifi ile yürütecek, sosyalizmi toplumsal meşruiyet temelinde, çoğunluğun kazanılması yoluyla ve doğrudan yığınların dinamik devrimlerine dayanarak ve köklü toplumsal dönüşümler aracılığıyla gerçekleştirmesini amaçlayacaktır. ■

HABER TAV

VERDİ, HAVEL, KAMERUN VE TÜRKİYE ÜZERİNE ÇEŞİTLEME...

Bir bilim adamının, düşünürün emeklerinin haklarını alamadığı bir toplumda, futbolculara verilen transfer ücretleri sistemin çarpıklığından başka bir şey değildir.

utbol gözeni Verdi ile başladı. Beş kıtayı simgeleyen giysiler ve renkleri içerisindeki genç kızların birer barış simgesi gibi doldurduğu Meazza stadium çimleri üzerindeki görkemli görüntüsünü Verdi'nin müziği süsledi. Ustada Nabukko operasından esirler korosunun Scala salonlarından naklen yayınlanmasıyla açılış noktalandı. Stadium bir köşesine yerleştirilmiş olan dev ekranda ünlü koronun bir isyanı, bir başkaldırışı simgeleyen ezgileri yer aldı. Bu ezgi Garibaldi döneminde İtalyan birliğini, bağımsızlığını dile getiren bir ulusal marş gibiydi. Bağımsızlığı, insanca yaşama-ya olan özlemi, özgürlüğü anımsatan koronun arkasından Kamerun futbol takımının başkaldırışını izledik. O maçı Kostarika ve Mısır'ın azimli oyunları izledi. Futbolu geri diye bilinen Üçüncü dünya ülkelerinin bir çeşit atılımı, kimlik kavgasıydı bu. Sonradan öğreniyoruz ki bu ülkelerin alkışladığımız oyuncularının birçoğu amatör, bilemediniz çok düşük transfer ücreti alan profesyonel-

leşmiş. Kamerun'un Arjantin'e golünü atan Osman Buyuk'un değeri 200 milyon lira dolayındaymış. Ülkemizin neredeyse iki milyar tavama vuran transfer ücretleri karşısında bu miktarlar çok komik kalmakta. Oysa dünya kupasında ülkemiz temsil edilmiyor. Çünkü milyarek futbolcularımız amatör İzlanda'ya yenilerek bu hakkı yitirdiler.

Serbest piyasa denilen mekanizmanın çarpıklığını transfer ayrımında olanca cıplaklığı ile görmekteyiz. Olanakların sınırlı oluşu nedeniyle futbola sayısı belirli bir miktarın üstüne çıkmayan ülkemizde kulüplerin bunlara yönelik talepleri transfer ücretlerini de akl almaz boyutlara erdirmektir. Sporun amatör ruhlu, yerini seyirlik profesyonel müsabakalara bırakmaktadır. Bunlar da haklı olarak tüm çabalarını para ile ölçmektedir. Bu çarpıklık toplumun her köşesine sınılmış durumdadır. Mal ve hizmetlerin azlığı nasıl fiyatları, ürünün kalitesinde bağımsız olarak yükseltirse, futbolcular için de aynı şey söz konusudur. Bir bilim adamının, düşünürün, sanatçının emeklerinin haklarını alamadığı bir toplumda futbolculara verilen transfer ücretleri sistemin çarpıklığından başka bir şey gösteremez. Bu çarpıklık Türkiye'yi uluslararası düzeydeki yarışmalara götürmez. Bunun hayalini görmek yanılgıdır. Ayrıca bir avuç futbolcunun böyle bir arenada boy göstermesi de ülkedeki sosyo-ekonomik gelişme gösterilerinin yüksekliğine kanıt olamaz. Bunun

İtalya 90'da başarı gösteren Kamerun, Mısır vb. ülkeler için de söyleyebiliriz.

2. Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı'nın (UNDP) son aylarda yayınlanan bir çalışması, ülkelerin "insani koşullar indeksi" açısından bir sıralamasını ortaya koymuştur. Bu indeksin temel değişkenleri olan yaşama umudu, yetişkinlerden okuryazarlık oranı ve kişi başına satınalma gücü yönünden bazı ülkelerin durumu Tablo 1'deki gibidir.

Yukarıda bazı sonuçlarını yansıttığımız çalışma 130 ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkeler için hesap edilen "İnsani gelişme indeksi"nde en üst değer Japonya'ya ait olup 0.996'dır. Burada kuşkusuz ulaşılmaz arzulanan hedef 1.000'dir. Türkiye'nin indeks değeri 0.751'dir. En düşük indeks değerini Niger'e ait olan 0.116 olduğu düşünülürse Türkiye'nin insani gelişme açısından orta değer üzerinde olduğu açıktır. Türkiye'nin kişi başına satınalma gücünün bazı hesaplamalarından ötürü düşük çıktığı da ileri sürülmektedir. Örneğin kadınların evde yaptıkları işlerin katma değeri, ya da gayri resmi sektör diye tanımlanan işlerden elde edilen gelir bu hesabın içerisinde görülmemektedir. Ne var ki bu hataların düzeltilmesinden sonra bile kişi başına satınalma gücünün dokuz sanayileşmiş ileri ülkede ki resmi yoksulluk sınırı olan 4861 doların altında olacağı da bir gerçektir. Ortalama yaşam umudunun 70'in üzerine çıkarılması, yetişkinlerdeki okur yazarlık oranının da %90'ın çok üstünde olabilmesi için sağlık ve eğitim programlarının metalastırılmasından daha çok sosyal devlet ilkesi doğrultusunda ele alınması, geliştirilmesi gerekecektir.

TABLO 1

Ülke adı	Yaşama Umudu	Yetişkinlerde Okur-yazar (%)	Dolar olarak Kişi başına satınalma gücü	sıralama
Afganistan	42	24	1000	9
Bengaldes	52	33	583	23
Pakistan	58	30	1585	36
Hindistan	52	61	1381	37
Mısır	62	45	1357	45
İran	66	51	3300	61
Çin	70	69	2124	66
G. Afrika	61	70	4981	68
Türkiye	65	74	3781	72
Brezilya	65	78	4307	80
Arnavutluk	72	85	2000	84
Kolombiya	65	88	3524	86
Yugoslavya	72	92	5000	100
Kostarika	75	93	3760	103
Bulgaristan	72	93	4750	104
SSCB	70	99	6000	105
ABD	76	96	17615	112
İtalya	76	97	10682	117
Japonya	78	99	13135	130

TABLO 2

Her yüz öğretmene düşen silahlı kuvvetlerdeki kişi sayısı

Japonya	25
ABD	100
İngiltere	62
Somali	525
Etiyopya	494
İrak	428
İran	112
Suriye	320
Ürdün	245
İsrail	191

Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı'nın yaptığı bu çalışmada üzerinde durulan bir başka nokta da silahlı kuvvetler miktarı ile öğretmen sayısının karşılaştırılması, ve insani gelişme açısından silahlanmanın yarattığı engelleri bir de bu boyutuyla sergilemesidir. Bu bağlamda Tablo 2'ye dikkatleri çekmek isteriz.

Aynı oranın Türkiye'de 240 ile 320 arasında değiştiğini tahmin edebiliyoruz. Bu konuda kesin konuşmamamızın nedeni silahlı kuvvetlerin mevcudu hakkında bir bilgi sahibi olmamamızdır. Birleşmiş Milletler'in elinde sayılar konusunda da (en azında sözünü ettiğimiz rapor çerçevesinde) bir bilgiye sahip değiliz.

İnsani gelişme açısından bir başka önemli öge de kadınların parlamentodaki temsil oranıdır. Elimizdeki bilgilere göre sadece 16 ülkede kadınların parlamentoyelerinin sayısı %20'nin üzerindedir. Bunlardan dördü İskandinavya ülkeleridir. Diğerleri ise Sosyalist ülkelerdir. Sosyalist ülkelerden onu Comecou üyesi, diğerleri ise Çin Halk Cumhuriyeti ile Kuzey Kore'dir. Parlatenter kadınların meclis içersindeki payları Trinidad ve Tobago'da %16.6, Batı Almanya, Yeni Zelanda ve İsveç'te %14, Kanada'da %9.9, İngiltere'de %6.3 ve nihayet ABD'de ise %5.3'tür. Türkiye'de 1935 yılında yapılan seçimin dışında kadın parlatenterlerin oranı %1-2 arasında değişmiştir.

3. Gelişme göstergeleri açısından ortalamanın üzerinde bulunan Türkiye'de, görünen odur ki temel sorun bölüşümden kaynaklanmaktadır. Bölüşümün ne denli çarpık olduğunu Akdeniz ülkeleriyle yapılacak bir karşılaştırmada görebilmekteyiz. En düşük ve en yüksek %20'lik nüfus diliminin eline geçen gelirin oransal payı Tablo 3'teki gibidir.

Türkiye'de gelir dağılımının uluslararası görünümü böyledir. Bu arada ülke içersinde bölgelere farklılık çok büyüktür. Erdoğan Özütlü'nün çalışmalarına göre Ege ve Marmara bölgelerindeki kişi başına gerçek geliri 100 kabul ettiğimizde diğer bölgelerdeki kişi başına gelir düzeyi Tablo 4'te görülmektedir.

Doğu ve Karadeniz yörelerinin görece gelirliliği çok açık bir biçimde bu indekste görülmektedir. Diğer yandan 1979-86 yılları arasında bölgelerdeki kişi başına gelirin büyüme hızı Ege ve Marmara'da %23, Akdeniz'de %9, İç Anadolu'da %11.9, Karadeniz'de %3 ve Doğu Anadolu'da %4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ücret ve tarımsal gelirlerin paylaşımında ne oranda düştüğü gazetelerimizin konuları arasında sık sık yer almaktadır. Bölüşümdeki bu çarpıcı bozukluk günümüz Türkiye'sinin olduğu kadar, geleceğin Türkiye'sini de biçimlendirecek niteliktedir.

4. İtalya '90 ilgi odağını teşkil ederse dursun, bir açlık grevi de kamuoyunda istenilen yankıyı uyandırmadan sessizce sona erdi. Düşünce suçlarının acımasızca yüzlerce yıl hapisle cezalandırılmasını protesto amacıyla hapishanede bulunan yazı işleri müdürleri, gazeteciler ve sendikacılar tarafından başlatılan bir grevdi bu. Aynı doğrultuda bir kaç köşe yazarı konuya değindi, bir iki toplantı yapıldı.

Sendikacılar gazetelere konuma bildirimini ilân biçiminde verdi. Ama duyarsızlık alabilirdiğince devam etti. Semra Hanımın, ya da Hande'nin eylemleri daha bir geniş yankı buluyordu ülkede. İlginç olan nokta, duyarsızlık açısından Gazeteciler Cemiyeti ile Gazeteciler Sendikasının başı çekmesiydi. Oysa konunun baş aktörleri onların meslektaşlarıydı. Bu örgütler bir kaç bildiri yayınlamamış olmasında yuzbinlerle basıp sattığı ile övünen tekelin gazeteleri ilgilerini bu konuya çekilecek eylemlerde bulunabilirlerdi. Siyasal parti liderlerini sorularıyla terletebilirlerdi. Hiçbir eyleme girişmediler. Kendi meslektaşlarının bir anlamda unutulmaları. Bu duyarsızlıkla bir yere ulaşabileceğimizi sanmak, umutlemek doğru olamaz.

İtalya '90, Verdi'nin görkemli, içlere işleyen müziğiyle açılırken aynı günlerde Prag'ın meydanlarından birinde V.Havel, Çek Filarmoni'nin konserine giderek zaferini kutluyordu. Havel'in zaferi sadece Çek halkını değil, tüm insanları, demokrasiye susamışları yakından ilgilendiriyordu. Genco Erkal'ın oynadığı Burak Uzgü oyunuyla Havel, aydın korkusunun, duyarsızlığa doğru dolu dizgin yol alan urküntünün sonunda insanın kişiliğini yitirmesiyle sonuçlanacağına ne güzel yanıstırıyordu. Ezilenlerin türküsü Nabukko korosundan, Aida'nın zafer marşına değin uzanan İtalya '90 ve Havel Prag zaferi bütün bunları düşündürdü...

TABLO 3

Ülkeler	En yüksek %20'lik dilim	En düşük %20'lik dilim
Türkiye (1987)	55.0	11.0
Portekiz (1973-74)	49.1	15.2
İspanya (1980-81)	40.0	19.4
Fransa (1975)	42.7	17.0
İtalya (1977)	43.9	17.5
Yugoslavya (1978)	38.7	18.7

Kaynak: Merih Celisun

TABLO 4

Bölgeler	1979	1983	1986
Marmara ve Ege	100	100	100
Akdeniz	69	70	61
İç Anadolu	54	53	52
Karadeniz	56	51	47
Doğu Anadolu	32	32	29

▼ Tüm dikkatler İtalya '90'da. Ne açık grevleri ne kararnameleer, ne yolsuzluklar Türkiye'de yalnızca futbol!

BEŞİKÇİ'Yİ NEDEN SEVİYORUZ?

Sevgili İsmail!

En son, Erzurum'da bir taşra otelinin loş ve havasız "salon"unda mı, yoksa Tüm-As veya benzeri bir derneğin toplantısında mı karşılaşmıştık hatırlamıyorum, ama yıl 1970'di, biliyorum. Görüşmeyeli 20 yıl, yazışmayı andan da fazla olmuş demek... Oysa, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin Sosyoloji koridorunun hemen başındaki küçük asistan odasının kapısını açıp "Ben Beşikçi" diyerek -yüzünde o hiç değişmeyen, hiç yaşlanmayan çocuksu gülümsemele- içeri girdiğin günü hiç unutmuyorum. İkimiz de umutlu, hummalı, tutkulu çalışmalara, araştırmalara dalmıştık. Sen "Doğu Anadolu'nun Düzeni"ni, ben "Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi"ni öğrenmeye, araştırmaya, bulduklarımızı, biraz da çocuksu ama piri piri bir heyecanla, açıklamaya çalışıyorduk. Hiç tanımadan, uzaktan izliyorduk birbirimizi. Sen Erzurum'da, ben İstanbul'da bizim kuşaktan başka arkadaşlar başka yerlerde, tanışsak da, buluşsak da bir umudu, bir

inancı, gelecek güzel günler ve o günlere varmak için verilecek kavgayı birlikte yeşertiyor, birlikte büyütüyorduk. Öyle sanıyorduk ya da... 1960'larda ne kadar gençlik, ne kadar gelecektik! 1960'lar Türkiye'si ne kadar umut dolu, ne güzel kıpır kıpır, ne kadar aydınlıktı.

"Nostalji" diyeceksin belki de. Eh, elli yaşına vurmüşüz. Hapiste, sürgünlerde yaşıyoruz yavaş yavaş. Geçmişe özlem duymadan edemiyor insan. Hele de Türkiye kadar dünyanın da alt üst olduğu, değerlerimizin, doğrularımızın, inançlarımızın, kısaca kimliğimizin müthiş bir sınavdan geçtiği şu günlerde...

Şunca yıldır seni pek çok düşünüp hiç yazamadığım halde, bugün oturup sana -hem de açık bir mektup yazma ihtiyacı duymuş olmamın nedeni, bu fırtına günlerinde kendi kendime en sık sorup en fazla düşündüğüm konulardan birinin insanın etik tutarlılığı ve özgürlüğü sorunu olması belki de, Livaneli'nin eski bir türküsündeki soru yanı: "Bir insan ömrünü neye vermeli?" sorusu... Bu gün, neredeyse 20 gündür aralıksız çişeleşen yağmurdan ve kurşunî den sül çrisine değişip duran kasvetli, bulutlu gökyüzünden sonra, güneş bulutların arasından biraz işiyince, aklıma esip kendimi Worms kentine, ünlü katedral görmeye almışaydım, belki yine yazmayacaktım sana. Ama Worms'a gidince, hiç aklımda yokken, Martin Luther'in anıtı, katedralin heybetinin önüne geçiyordu. Oldum bittim kötü bir tarih öğrencisiyimdir. Worms'da, bu temiz, bakımlı, zengin ve de sıradan Alman kentinde 1521 yılının bir bahar gününde olup bitenleri çoktan unutmuşum. Ama kentin ortasındaki Luther anıtı ve şimdi yemyeşil bir park olmuş eski sarayın bahçesinde yere konmuş, üzerindeki yazılar neredeyse silinmiş, sıradan bir taş görünümü fevha, birçok şeyi birden hatırlattı bana. Levhanın üzerinde "Martin Luther, Kayzer ve Diyet Meclisi karşısında, 1521 yılında görüşlerini burada savundu" yazıyordu. Luther'in heykelinin kaidesi üzerinde ise, onun şu sözleri yer alıyordu: "Düşüncelerimi savunuyorum. Başka türlü yapamam."

Türkiye'den binlerce kilometre ve hapisane duvarları, sürgünler kadar uzaktaki Almanya'nın ortasında Worms kentinin Luther meydanında seni düşündüm. Birden, ne zamandır kendi kendime sorduğum soruların cevabını hiç de ille bir köşesinden yakaladığımı hissettim. İnsanı gerçek insan yapanın ne olduğu, etik tutarlılığın ne anlama geldiği, çağlar boyunca yenilmeyen ypratılmayan, eskimeyen insanî değerlerin anlamı, ya da çok basit, örneğin seni neden sevdiğimiz sorusunun cevabı... Seni neden seviyoruz gerçekten? Sana sahip çıkmamız veya sahip çıkar görünmemin siyasal boyutları bir yana, sana neden saygı duyuyoruz? Cevap, belki de hiç ummadığım bir yerde, Luther'in heykelinin taşlaştığıydı. Binlerce yıl önce baldıran zohirini içen Sokrates'le, Bruno'daydı, Hallacı Mansur'daydı belki de, ve adını şimdi hatırladığımı yada hatırlamadığımı; tarihten veya günümüzden tanıdığımı veya tanımadığımı, aynı soydan, aynı ateşle yakmanın, baldıran zohirinin, dağaçlarının, yani ölümün karşısında bile "Düşüncelerimi savunuyorum, başka türlü yapamam" diyenlerin soyundan gelenlerdiydi. Cevap sendeydi!

Düşünceleriyle, savunduklarıyla, inançlarıyla tutarlı kalmayı, bu tutarlılığı özgürlükleri ve yaşamları bahasına da olsa sonuna kadar korumayı başaran insanları seviyoruz. Böyle insanların düşmanları, onların düşüncelerini hiç paylaşmayanlar, hatta onları ölüme gönderenler bile, kin ve öfkelerinin altında gizli bir saygı besliyorlar onlara. Ahlakî tutarlılıklarını ya da düşünce

özgürlüklerini hiçbir çıkar için, ister bireysel ister siyasal hiçbir başka amaca varmak için değil de İNSAN olmak için sonuna kadar koruyabildikleri seviyoruz. Ya da kimilerimiz nefret ediyoruz onlardan; çünkü onların aynasında kendi yanar döner yüzlerimizi görmekten korkuyoruz. Onlar bize çağların ötesinden veya hemen yanımızdan kendi tutarsızlıklarımızı ve tutsaklığımızı hatırlatıyorlar. İkiyüzlülüğün, "köşe dönme" becerisinin, çönekliğin, fındıklığın yaşam biçimi ve ahlakî değer kalına yükseltilmeye çalışıldığı bir ortamda onlar, cezalandırılmaları gereken aykırılar oluyorlar. Ama ne var ki sevgili İsmail, geleceği yaratan, geleceğin yollarını döşeyen, insanı daha özgür ve adil bir dünyaya taşıyan hep o aykırılar değil midir?

Worms'da bin yıllık heybetli katedralin gölgesinin düştüğü Luther meydanında, yeni bir altüstlük yaşanan, yeni bir çağa geçişin sancılarını çeken, yeni değerler arayan kargaşa dolu bir dünyanın ortasında seni düşündüm. Sadece Türkiye'de değil, dünyanın baskı ve sömürünün sürdüğü her yanında insanlara unutturulmak istenen ve unutturmak için dev tekelere, dev mekanizmalara dayalı kitle haberleşmesinin, yalan makinalarının, zulmün, baskının selberber edildiği hiç eskimeyen ve geleceğin İNSAN'ının da temel değeri olacak tutarlılık ve onun ayrılmaz parçası: özgürlüğün tüm insanların temel ahlakî değeri olacağı geleceğin dünyasını düşündüm. Ve aslında belki paradoks gibi görünecek ama senin ne kadar özgür olduğunu düşündüm. Şu birbirimizi görmediğimiz 20 yılın yarısından fazlasını parmaklıklar arkasında geçirmiş olan seni düşüncelerini eylemle ve yaşamla bütünleştirebildiğin ve hiç kimse seni bundan engelleyemediği için herkesten daha fazla özgürsün. Susup da korunmaya çalışandan; düşüncelerini değiştiren "dışarda" katibinden; farklı düşünceleri hemen benimseyiverip köşeyi döndenen; düşünceleriyle davranışını, eylemini, yaşamını uyumlaştıramayan, yani düşüncelerinin, inançlarının, bilgilerinin sorumluluğunu taşımaktan kaçınandan; yani ortada özgür dolaştığını sanan bir çoğumuzdan daha özgürsün.

Yıllar önce bir gün, kapıyı açıp yüzünde aydınlık bir gülümsemeyle girer misin içeri. O zamanlar, sorularımız, ilgilerimiz bugünkünden başkaydı. Başka sorulara cevaplar arıyorduk heyecanla. Aradan bunca zorlu yıl geçti. Uzaktan izliyorum çalışmalarmı. Cevapların bir bölümünü buldun sen. Beni sorarsan, araştırmaya falan yapmıyorum pek. İnsan toprağında koptu mu, biraz havada kalıyor. Ama bugün, Worms'da Martin Luther ve sen, en büyük sorularından birine cevap vermekte yardımcı oldunuz bana. Sağol. Umarım ve sanırım yakında, ya sen ya ben bir başka odanın kapısını açıp, yeniden buluşacağız, yeniden başlayacağız. İnsanın, dünyanın ve ülkemizin o kadar çok sorunu ve sorusu, gerçek özgür insan olmaya doğru yürünecek o kadar uzun bir yolumuz var ki daha...

Oya Baydar
17 Haziran 1990
Frankfurt

▼ Sosyolog İsmail Beşikçi, 10 yıla kadar hapis cezası talebiyle yargılanıyor.

ALIN LEKESİ

Onlar içerde kaldıkça, bizler hepimiz düşünce suçlusuyuz. Bizim dışarda olmamız durumun vahametini azaltmıyor, vahamete katmer katıyor.

Hâlen cezaevlerinde yatmakta olan "düşünce suçluları" sorunu geçen ay yine gündemdedi. Bu sorunun gündeme zaman zaman gelip de geldiği gibi gitmek yerine hiç gündemden çıkmaması gerekiyor. Taa ki -o da en kısa zamanda, **hemen şimdi!**- içerdekilerin salıverilmelerinin sağlanmasıyla gündemden temelli çıkana kadar. Çünkü onlar içerde kaldıkça bizler hepimiz düşünce suçlusuyuz. Bizim dışarda olmamız tek tek bireyler olarak bizim için de bütün toplum için de durumun vahametini azaltmıyor, vahamete katmer katıyor.

İçimizden birileri, bu ülkenin insanları ve yurtdışları düşüncelerini dile getirdikleri ya da basın mesleğinde işlerini gördükleri için on yıldan ve daha da uzun süredenberi hapiste yatıyorlarsa, üzerlerine yıkılmış daha onlarca, yüzlerce yıl evlere şenlik ceza varsa ve durumlarının kamuoyunda kaale alınmasını sağlayabilmek için açlık grevine oturmaktan, ölüm orucuna yatmaktan başka yapabilecekleri birşey kalmamışsa -yani çaresizlikleriyle bu denli başbaşa bırakılmışlarsa- bizler, yani dışardaki düşünce suçluları düşünce suçunun da ötesinde birşeylerin suçlusuyuz demektir.

Ölüm orucuna yatan insanlarınla dışardan dayanışmak, onları ziyarete gidip dertlerini paylaşmak, mesajlar ya da demeçler yayınlayıp gazetelere paralı ifânlar vererek bu durumun demokrasiyle ve uygarlıkla bağdaşmazlığını haykırmak, orda burda "sembolik" açlık grevleri düzenlemek, vb., yani yıllar sonra bunları, salt bunları yapıyor olmak, bir başka deyişle daha hâlâ bir sonuç almamış olmak, hepimiz için **utanç** verici birşey olsa gerek diye düşünüyorum. Demek ki bizler de bu sayılanlar türünden gayri birşeyler yapmaktan âciz duruma getirilmeyi kabullenmişiz. Onlar içerde hapisle bizler dışarda kendimizi çok daha vahim bir durumun, omursuz bir çaresizliğün ve aczin içine hapsedmişiz. Sessiz yürüyüşlerimiz keyfi olarak yasaklandığında hani nerdeyse yürümüş kadar oluyoruz.

Bana sorarsanız içerdekiler biz dışardakilere daha özgürler. Onların kaybedecekleri, hayatlarından başka birşeyleri yok. Bizse -sözde demokrasiden ve özgürlükten yana si-

yası partiler, meslek örgütleri, sendikalar ve basın, hukuk kurumları, üniversiteler, ya da düşünce suçu diye bir suç kabul etmeyen tek tek aydın kişiler olarak- onların zorla içinde tutulageldikleri -çağdışı mı dersiniz, insanlık dışı mı dersiniz, uygarlıkla bağdaşmaz mı dersiniz, ne dersiniz deyimiz- duruma son vermenin gereğini yerine getirmeye kalktığımızda, hep neler kaybedeceğimizin hesabı içindeyiz. Onları daha hâlâ içerde tutanların insanlık anlayışı üzerine bedahetler döktürmekle oyalanacağımıza kendi insanlığımızdan hicap duyacak yeridir. İnsan böyle bir durumda üzerine düşeni yerine getirmekle ne kazanacağını değil de, ne kaybedeceğini düşünür hâle düşürülmüşse, önce kendi kendisiyle hesaplaşmalıdır. O hesaplaşmada durmadan açık vermekte olduğundan da habersizse, yıllardır ülkeye dayatılagelen bireysel ve toplumsal yozlaşmadan nasibini almış demektir. Sözüm tek tek hiç birimize değil, hep birlikte hepimize.

Ülkenin çeşitli yörelerinde, Çanakkale'de, Bartın'da, Ilker Demir'in yatığı Nazilli'de ve daha başka yerlerde geçen ay açlık grevlerini başlatan "düşünce suçluları" -herhalde böyle bir toplumdaki onun da çare olmayacağını anladıkları için- eylemlerine son verdiler. İyi de ettiler. Ettiler de, en az kendileri kadar bizim için de iyi ettiler! Ağır bir yükü bizim üzerimizden kaldırdılar. Rahatladık. Şimdi hayat hiç birşey olmamış gibi eski minval üzere sürüyor.

Mevsim yaz. Tatillere gidiliyor, politika yapıyor, yeni yeni partiler kuruyor.

Perestrojka ve Glasnost tartışılıyor. İstanbul Festivalini az buçuk da olsa izlemeyi edemeyeceğiz. Romanya'da neler oluyor? Susuzluktan hep bir hal olduk. Sosyal demokratların yetersizliğinden, himbüllüğünden şikâyetimizi sürdürüyoruz. Yeni doğmuş bebelerin altı temizlenecek. Zeytinin taneşi altın bahası. Japonlar Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesini işgal etmişler. Yukarıdakilerin niyeti ne?...

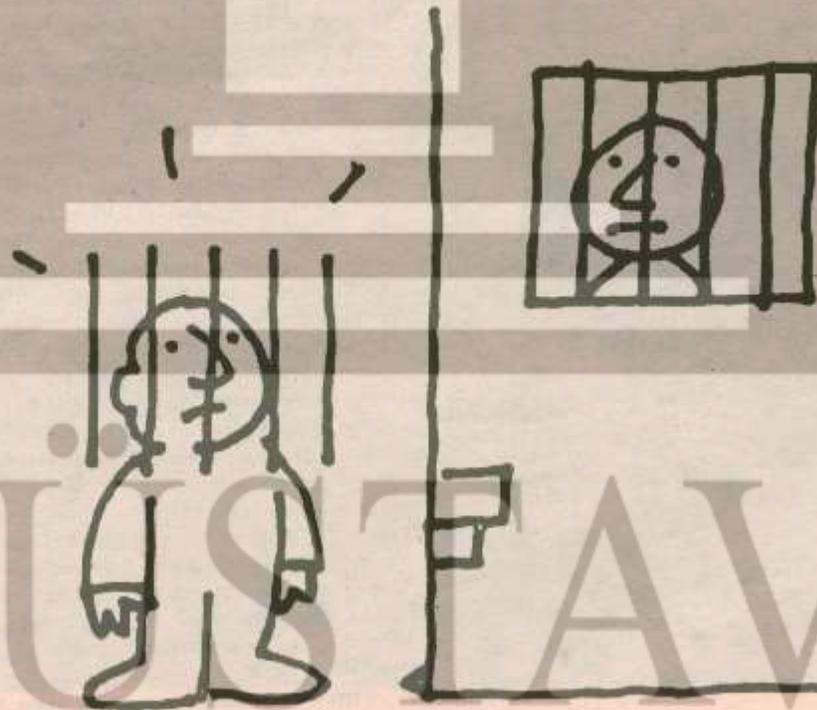
Hayat böyle sürüp giderken de yine her yerde, her köşede ve her sütünde düşünce suçunun çağdışılığı ve daha bilmem-ne'liği üzerine AT kıstaslarına atıflar yapıldıktan nutuklar atılmayacak mı, yazılar dökülmeyecek mi? Düşünce suçu olgusunun da, düşünce suçu kurbanlarının da rejimin ve yönetimin alınma sürülü leke olduğu söylenmeyecek mi?

Daha ne kadar söylenecek?

Rejimin yürütücülerini hiç suçlamayalım. Lekeyi onların alınma sörmekle kendimizi aklayamayız. Asıl suçlu bizleriz. O leke bizim alınmıza sürülü lekedir.

Çıkarmaya var mıyız, yok muyuz? ■

İçerdekiler biz dışardakilere daha özgürler. Onların kaybedecekleri hayatlarından başka birşey yok. Bizse, bu duruma son vermeye kalktığımızda neler kaybedeceğimizin hesabı içindeyiz.

Ragıp Duran'ın kararname sonrası izlenimleri

ORTAÇAĞ'DAN KALMA BİR ANLAYIŞ

Bölgedeki resmi kuvvetlerin sorunu baskı yoluyla çözmekten yana oldukları çok somut biçimde görülüyor.

▲ Ragıp Duran, Fransız Basın Ajansı (AFP)

Güneydoğu'daki gelişmeler üzerine gazeteci Ragıp Duran ile konuştuk. Ragıp Duran kararname sonrası izlenimlerini ve uluslararası basının bölgeye ilgisi ve yaklaşımını anlattı.

► Ragıp bey siz yabancı basın kuruluşları adına gelişmeleri izlemek üzere sık sık Güneydoğu'ya gidiyorsunuz. Son gidişinizde edindiğiniz izlenimleri bize aktarır mısınız?

Güneydoğu'ya özellikle son altı ay içerisinde her gidişimde, konuştuğumuz insanların tepkilerinin bize haber kaynağı olabilecek nitelik taşıdığını söyleyebilirim. Muhtar, belediye başkanı, sendikacı, yerel gazeteci, doktor, kısaca her kesimden insanlarla ilişkisi olan kişilerle görüşüyoruz. Bir zivareten di-

ğerine, bu insanların tutumlarındaki değişiklik bölgenin genel durumu hakkında bilgi veriyor. Örneğin Cizre olayları, Nevruz kutlamaları sırasında bölge insanların -abartılı bir deyim sayılmaz- kimlik değiştirdiğine tanık oldum.

Bir geriye dönüş yapayım: 1973-79 yılları arasında turist rehberi olarak bölgede çok gezdim. O sıralarda Kürt meselesi olarak adlandırduğumuz meseleler bugünkü kadar yaygın ve güncel değildi, ya da öyle görünüyordu. Bu konuyla az çok ilgilenen birisi olarak, gündeme getirdiğimde "yok böyle bir şey, hepimiz Türküz" gibi halihazırda çok küçük bir azınlığın savunduğu görüşler dile geliyordu. Biraz değiştinizde ise suskunluk ve boynu bükük bir ruh hali ile karşılaşıyordunuz, insanların yüzünde çok açık bir şekilde çaresizlik okunuyordu. Bu, bir bakıma Nevruz kutlamalarına, 22 Mart'a kadar genel izlenimlerdi.

Bu suskunluk bizim gazeteci olarak çalışmalarımızı da büyük ölçüde zorlaştırıyordu. Sorunun siyasi boyutunun yanı sıra, artık bir ölümlü-kahım savaşımı haline gelmesi nedeniyle gazetecilerin halkla teması oldukça zordu. Şöyle ki, ancak izlediğimiz olayı haber haline getirdikten sonra, söz konusu haber ona gerçekten doğru geliyorsa, ikinci kez gittiğinizde karşımadaki kişiyle daha sağlıklı, daha güvene dayalı bir ilişki kurmak mümkün olabiliyordu. İşte Cizre'deki olaylar sonrasında bu "pusurukluk" diyebileceğim tutumun tamamen terkedildiğini gördüm. Film gibi hatırladığım bir olay var. Kepenkler kapalı, fakat esnaf kapalı kepenklerin önüne gelmiş, duruyor, oradan geçen insanlarla konuşuyor. Bu sahne bana daha önce Kar'ın'da tanık olduğum grevdeki bir sendikacının cesaretini hatırlattı. O cesaretle ve sadece hak arayan, hakk ve meşru zeminde olduğuna inanan insanların duygusal, yüksek sesli, kızgın, sinirli ama kendinden son derece emin insanların o bilinen ifadesiyle yapılmış konuşmalarda insan olmanın onuru, yurttaş olmanın onuru, kendi kimliğini arayan insanın onuru çok açık bir şekilde yansıyor. Hem gazeteci olarak, hem bu memlekette yaşayan bir insan olarak ve yöre halkının geçmişteki tutumunu bilen birisi olarak son gidişimde tanık olduğularım son derece etkileyiciydi ve hence sevindiriciydi.

Cizre olaylarından bir ay kadar sonra, Ma-

yıs'ın ilk yarısında aynı yerlere Erdal İnönü ile birlikte gittik. Bu kez manzara yine değişmişti. Bu değişikliğe yol açan bir sürü faktör var. Bunların başında her ne kadar muhalefet partisi lideri ise de, devletle ilişkileri açısından halktan çok devlete yakın bir kişi olarak algılanan İnönü ile birlikte olmamızın mutlaka önemli bir etkisi vardı. Bu arada 413 sayılı kararname çıkmıştı. Olumlu olarak söyleyebileceğim şey şu: Cesur, hak arayan tutumda olumsuz bir değişime görmedim. Erdal İnönü'nün kervanının yuhlanması, taşlanmasında olduğu gibi insanların tepkilerini şu veya bu şekilde halen göstermekte olduğuna tanık olduk. Bize verilen programda "halkla temas" diye madde vardı, bu "halkın taşlı temas" şeklinde gerçekleşti. Buna karşılık ana muhalefet partisi liderinin söyleyeceği herhangi bir şey yoktu. Cizre'den sonra, Silopi'ye öngörülenden erken vardık. Genellikle bu tür gezilerde program iki saat aksar, oysa bu defa ilk kez erken gidilmişti Silopi'ye. Erdal İnönü, -başında da yazdı- "erken geldik, biraz da Cizreliler yardım etti" şeklinde sözümüne müzahi bir açıklamada bulundu.

Bir gazeteci olarak Cizre'de Nevruz sırasında haberleri en iyi ve en rahat bir şekilde topladığımı söyleyebilirim. Yalnızca önceden tanıdıklarım değil, hiç tanımadığım insanlar da baskıdan, tehditten korkmayarak düşüncelerini son derece açık bir biçimde anlatıyorlardı. Sansür ve sürgünü de içeren kararname yöre halkını, doğru ve yansız habercilik yapmaya çalışan meslektaşlarımızı daha da yakınlaştırdı diyebilirim. Bu arada benim gibi yabancı basın için çalışan basın mensupları açısından belirli güçlükler ortaya çıktı. Öte yandan kararnamele kısıtlanarak resmi makamlar açısından güçlük getiriyor. Matbaa kapatmak gibi çağdışı, ilkel ve saldırgan önlemler yabancı basına nasıl uygulanacak? Benim çalıştığım ajansın -Fransız Basın Ajansı (AFP)- merkezi Paris'te, her şey bilgisayar düzeninde. Matbaayı kapatmaya kalksalar, kapatamazlar, elektrikleri kesmeye kalksalar, anında akü ile çalışmaya devam ediyor. İşin müzahi yanını bir kenara bırakırsak, son kısıtlamalar yabancı basının bölgedeki çalışmasını da güçleştirdi. Son örneğini dün (12 Haziran) yaşadık. Bize beş askerin öldüğü yolunda bir haber geldi askerlerin isimleriyle birlikte. Resmi makam

lar "böyle bir haber intikal etmedi" dediler. Yöre halkından aldığımız bilgileri resmi makamlara doğrulatamamak, onlardan öğrenememek sorunu var. İşimizi güçleştiren uygulamalar o aşamaya vardı ki, iki yabancı meslektaşımız Nusaybin'de iki buçuk saat süreyle emniyette abartılmış bir misafirperverlikle alıkonuldular. Resmi makamların açıklaması "onlar uğrayıp bizi ziyaret ettiler" şeklindeydi ve buna uygun olarak ısrarla çay içirtildikten sonra bölgeden geri gönderildiler. Bu ilk defa yapılan bir uygulamaydı. Aynı gün Siirt'te İskandinav ülkelerinden üç diplomat da aynı şekilde derdest edilip Ankara'ya gönderildiler.

İnsanları bir yere sokmadığımız zaman orada olumsuz şeyler oluyor demektir ve bu durumda olumsuzlukları gizleme isteği doğmaktadır. Biz gazeteciler gerçeği araştırmak, gerçeği bulmak amacındayken, böyle bir engelle karşılaşıncı, kimileri kullaktan dolma, ayırtılsız biçimde incelenmemiş, gözden geçirilmemiş haberleri yayımlıyorlar, hatta o tür haberler yaratmak durumundalar. Sonuç olarak, bölgedeki resmi kuvvetlerin ya da genel olarak Ankara'da devleti yönetenlerin sorunu baskı yoluyla çözmekten yana oldukları en küçük olaylarda bile son derece somut biçimde görülüyor. Bizzat biz gazetecilere karşı da hem mesleki bakımdan, hem de fiziki olarak baskıya başvurduklarına tanık olduk.

Yakın tarihte zaman zaman "patlama provası", "intifada başlangıcı" denilen gelişmeler gerçekte yörede çeşitli eylemlerde bulunan örgütlerin faaliyet ve yönlendirmesinin ötesinde, yöre halkının kendiliğinden, kesinlikle olumsuz anlamda bölücü niyetleri olmayan, sadece baskının son bulmasını, kendilerine İstanbul'daki yurttaşlarla aynı muamelesinin uygulanmasını isteyen, ekonomik talepleri olan, kim olursa olsun dışarıdan bakan herkesin, meşru ve haklı olarak görebileceği hareket niteliğinde. Bu insanların üzerine tankla, topla gidildiğinde, kısmen ve belirli bir zaman için bu talepler belki ertelenebilir. Ama yöre halkı meselenin bu şekilde çözülmeyeceğini son derece açık bir şekilde görüyor ve ifade ediyor.

►Yabancı basının bölgeye ilgisi ve yaklaşımı konusunda da bilgi verir misiniz?

Ben esas olarak Fransız ve İngiliz gazetelerini izliyorum. Yöreyle ilgili haberler bu yayınlarda oldukça yoğun denebilir. Bir kere Türk gazetelerinde yer almayan bazı haberler oluyor. İkincisi uluslararası platformlardan olsun, Türkiye kaynaklı haberlerde olsun Kürt meselesiyle ilgili haberler sayıca çoğunlukta. BBC Londra'dan, Le Monde Paris'ten özel muhabirler gönderiyor. Güneydoğu'yu beraber gezdiğim yabancı gazeteciler bütün yaşadıklarını, duyduklarını sürekli olarak Cezayir savaşıyla kıyaslıyorlardı.

Böyle toptancı kıyaslamaların zararı da oluyor. Çünkü Güneydoğu'da olup bitenlerle Cezayir savaşının benzeyen yanları da vardır, benzemeyen yanları da. İnönü ile beraberken taa Teksas'tan gelmiş Amerikalı bir kadın gazeteci de vardı. Kürtçe'nin konuşulup konuşulamaması meselesine değinilince, Teksas'ta da uzun yıllar benzer bir sorunun tartışıldığını, sonunda İspanyolca konuşturma yanlı olanların yenildiğini anlattı. Eyalette her yurttaşın, resmi yazışmalar da dahil

istediği dili kullanabildiğini anlattı, hatta "eyaletin iki dili vardı" şeklinde yasa maddeleri bulunduğunu söyledi.

Resmi beyanlarla gerçekler arasındaki farkı bulmaya çalışıyor yabancı gazeteciler. Meseleye bizlerden farklı olarak, "milli birlik ye çıkar" gibi gazetecilik terminolojisinde olmayan deyimler açısından bakmıyorlar. Üstelik Kozakçıoğlu'nun salık verdiği üzere "milli mağ" esprisi içerisinde yazmaları için de hiçbir neden yok. Bu türden "tavsiyeler" rahatsızlık vermekten başka işe yaramıyor. Yabancı basın zaman zaman çeşitli kıyaslamalardan yola çıkarak hata yapsa da değer verme, işleme açısından olaya Türkiye basınından çok daha doğru ve olumlu bir şekilde yaklaşıyor. Güneydoğu'da insanlar başlarından geçen olayın ertesi gün gazetelerde tamamen farklı bir şekilde yansımaları görüyorlar. Bu yüzden de yabancı radyolara, özellikle BBC'nin Türkçe yayınlarına büyük rağbet olduğuna tanık oldum. İnönü ile gittiğimizde, BBC yayını saat onbir buçukta sona erdi, tartışmamız ise sabah dörtte doğru bitti. Beş on kişi-

lik ve içlerinde avukat, insan hakları savunucularının da bulunduğu yöre halkından bir grup insan, o günkü haberler üzerine tartışıp, görüşlerini son derece açık bir şekilde belirttiler.

►Kararnamelerin boy hedeflerinden biri de kuşkusuz basın ve gazeteciler. Karşı kurşına olduğunuz durumu somutlar mısınız? Bir de Çağdaş Gazeteciler Derneği bünyesinde Güneydoğu ile ilgili bir çalışma grubu oluşturma girişiminize değinir misiniz?

Yapılan resmi açıklamalar da bundan böyle sürgün cezasının olaylara katıldıkları saptanamayan, bölgede bulunmasında zarar görülen kişilere uygulanacağı söyleniyor. Bu yaptırım gerçi yimdiye kadar kimseye uygulanmadı -daha doğrusu uygulanamadı- ve gerçekte çağdışı bir yaklaşımdır. İnsan yörede, yahut İstanbul'da suç işliyorsa memlekette mahkemeler vardır, su-

Bu insanların üzerine tankla, topla gidildiğinde talepleri belki ertelenebilir. Ama yöre halkı, meselenin bu şekilde çözülmeyeceğini çok açık bir şekilde görüyor.

► Güneydoğu'da, sifahlara gölgesinde. Haklı ve meşru zeminde olduğuna inanan insanların kendi kimliklerini arayış gerçeği yer alıyor.

çün karşılığı ceza kanunlarında yazılıdır, cezası neyse çeker. Ama açıklamada olduğu gibi "olaylara karıştığı saptanamayan ancak yörede bulunmasında zarar görülen herkese uygulanabilir" demek son derece karışık bir şey. Edindiğim izlenimlere göre, sürgün tehdidi alan kişilerin çoğu dürüst, açık yürekli, bildiğini gizlemeyen, aksine basın organlarına binbir güçlüklerle -telefonlar, telexler dindirildiği halde- haber ulaştıran insanlar. Dolayısıyla sadece İstanbul'daki gazetelere uygulanan sansür değil, sürgün de sonuç olarak basına karşı ve haber dolaşımını engelleyen bir tutum. Ne ki, bu da ancak geçici bir yaptırım olabilir, çünkü herkes şunu iyi biliyor: Yerli ve yabancı basına bilgi vermekte sakınca görmeyen insanlar sürgün edildiği zaman, bir köyü ya da şehri olduğu gibi boşaltamayacaklarına göre, sürgün edilenin yerine bu görevi başkaları yapacaktır.

Sansür ortaçağdan kalma bir anlayış, yörede halkın memnuniyetsizliğinin basın yoluyla daha fazla yaygınlaşmasını engellemek için olsa gerek. Burada benim de içinde çalıştığım Türk basınına eleştirmenin çok fazla yararı olacağını sanmıyorum. Büyük basında karar

nameye karşı salt mesleki ve ticari çıkarları korumak için bile olsa Batı Avrupa ülkelerinde görebileceğimiz bir tepki oluşmadığı görüldü. Oysa çifte standartlardan vazgeçmek gerekiyor. Örneğin Bulgaristan'daki Türklerin gazeteleri kapatıldığı, onlara Türkçe konuşma imkanı verilmediği zaman basın kampanyaları açabiliyor. İki yüz kilometre ötedeki insanlara aynı muamele yapıldığı zaman ise basın bundan imtina ediyor. Bu çifte standart aslında büyük ölçüde basının kendisine zarar veriyor. Çünkü kararnemelere karşı basın kendi özgürlüğünü, kendi ticari çıkarlarını savunmak için bir şeyler yapmış olsaydı yörede gazete boykotu türünden bir şey düşünülmezdi, aksine insanlar resmi televizyon ve radyoya alternatif olarak yazılı basına belki daha büyük ilgi göstereceklerdi.

Çağdaş Gazeteciler Derneği bünyesinde oluşturulan Güneydoğu Anadolu çalışma grubu tepkisizliğe karşı salt mesleki amaçlarla kuruldu. Basın özgürlüğüne, basının habere ulaşma, kamuoyunun da bu haberleri öğrenme özgürlüğüne katkıda bulunmak amacıyla kuruldu. Şu anda İstanbul, Ankara, Diyarbakır ve genel olarak yörede çalışan profesyonel gazetecilerden yaklaşık 40 kişi düzenli olarak, haftalık periyodlarla çalışmalarını sürdürüyor. Çalışmanın amacı, doğru, yansız ve çabuk haber yaratmak, yahut bu şekilde habere ulaşmak. Bölgenin niteliği itibarıyla ve ilave olarak bu kararnemeler nedeniyle, bölgede sadece silahlı bir savaş değil, aynı zamanda çok yoğun bir propaganda savaşı da var. Bu savaşın taraflarından biri olan resmi kuvvetler radyo, televizyon ve zaman zaman da yazılı basının katkısıyla yörede kendi görüşlerini egemen kılmaya çalışıyor. Bu ise habercilik değil. Basının tutumu bağımsız olmadığı için doğru değil, ayrıca çabuk da değil. Çalışma grubu esas olarak bölgede söyleniyen haber, doğru haberle propaganda arasında ki farkı kendi çalışma kapasitesi dahilinde ortaya koymaya, böyle bir ayırım yapmaya çalışıyor. Zaman zaman İstanbul'da çalışan arkadaşların bölgeye gidip haber toplaması öngörülmüyor. Önümüzdeki haftalarda somut çalışmalarını, ilgilene kamuoyuna, yerli ve yabancı basına ulaştırmaya çalışacağız. Bu, ta-

mamen mesleki sorumluluk ilkelerinden yola çıkılarak yapılan bir çalışma, hiçbir ticari özellik taşıyor. Tarafgir bir çalışma olması için de yoğun çaba harcanıyor. Daha doğrusu çok taraflı bir çalışma ve bilgilendirme yapılması söz konusu. Çalışma grubunun prensibi Kozakçıoğlu'nun söylediği gibi "milli maç" yazarlığı, eleştirmenliği değil. Şu da var, tarafgir olmamak gazetecinin zaten ilkesel sorumluluklarından biri. Ne ki Türkiye'de çok geniş kitlelerin bilincine devlet tabusu altında yerleştirilmiş pek çok şey var. Bu koşullarda tarafgir olmamak özellikle zor. Bu mesleki faaliyetin başarılı olması ancak ve ancak yöre halkının katkısı doğrultusunda bir anlam kazanacak, işlerlik kazanacak. Çalışma grubunun yaptığı iş, masa başında sağdan soldan gelen malzemeyi değerlendirmekle sınırlı değil, olay duyulduğu zaman bizzat yöredeki gazetecilerden bir tanesinin gitmesi, bu mümkün değilse bile ilgili görgü tanığının ayrıntılı görüşlerine başvurması düşünülüyor. Bunun yanı sıra uzman gazetecilerin de şimdiki kadar bilemediği, öğrenemediği ücrâ köşelerde, mezralarda meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı, fotoğraflı bilgi ve belgeleri sağlamak için çalışıyor. Çalışma grubu Güneydoğu konusunda uzman bir yayın organı düzeni ile çalışıyor. Şu anda bir yayın organı yok, ama çalışma grubundaki gazeteciler bilgi toplamak, değerlendirmek ve haber haline getirmek üzere çalışma sürdürüyorlar. Bunlar kamuoyuna da aktarılacak.

Sonuç olarak bir tek şey söylemek istiyorum: Sanırım hiçbir insan kendisine yapılmasını istemediği şeyin başkalarına yapılmasını karşısında sessiz, tarafsız kalamaz. Diyelim ki Türkler kendi dillerini konuşmaktan alıkoşurlarsa, kendi dillerinde yayın yapamazlarsa, yaşadıkları köylerin çevresi mayınlarla çevrilirse, kendi kimliklerini unutmaya zorlanırlarsa, zorla korucu yapılmak istenirlerse, silahlı baskın tehdidi altında kalırlarsa, ne yaparlar? Merak ediyorum, ama biliyorum ki bugün Kürtler ne yapıyorsa Türkler de onu yaparlar. ■

Çağdaş Gazeteciler Derneği bünyesinde oluşturulan Güneydoğu Anadolu çalışma grubu tepkisizliğe karşı ve basın özgürlüğü için, basının habere, kamuoyunun da bu haberlere ulaşma özgürlüğünü sağlamak amacıyla kuruldu.

İŞKENCENİN ÖNLENMESİ

ULUSALÜSTÜ İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA İŞKENCENİN ÖNLENMESİ

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi ve insan hakları dalında uzman Mehmet Semih Gemalmaz'ın çalışması, Amaç Yayınları tarafından yayımlandı.

312 sayfa, 15 bin lira

İsteme adresi: AMAÇ | Çatalçeşme sokak 16/1 Cağaloğlu-İstanbul (522 11 96)

not: Kitabı Cumhuriyet Kitap Kulübü'nden ve İstanbul, Ankara, İzmir'de dağıtıcı ve kitapçılardan bulabilirsiniz.

Yayınevinden doğrudan isteklerde ederi kadar postapulu göndermeniz ya da T. İş Bankası Cağaloğlu Şubesindeki Serhat Baysan adına 123278 nolu hesaba yatırmanız yeterlidir.

YAYA HAKLARI BİLDİRGESİ

Biz yayalar, kent nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren ve toplumun her kesiminden gelen bir kitleyiz. Bebekler, çocuklar, çocuklular, hamileler, yaşlılar dahil, herhangi bir biçimde yük taşıyanlardan oluşan bir topluluğuz.

İnsana ve çevreye dost ulaşım

Yayalık, diğer insanlara ve çevreye hiçbir zarar vermeyen, insanın kendi sağlığına da

katkıda bulunan bir ulaşım biçimidir. İnsanın kendi enerjisi dışında kaynak tüketmediği için havayı kirletmemesi, park ederek alan işgal etmemesi ve diğer yayalara zarar verme riskinin sıfır olması, çevresine dost bu ulaşım biçiminin ayırdedici nitelikleridir. Ayrıca, toplumsal ilişkiyi de kolaylaştırma ve sıklaştırma olanakları sunmaktadır.

Bu esnek ve insancıl ulaşımı seçen bizler, ne yazık ki, kentlerde korumasız durumdayız ve son yıllarda, giderek daha fazla zarara

uğratılmakta, köşeye kısırlıyılmaktayız.

Yürümüyoruz süzülüyoruz

Motorlu araç sayısının her gün hızla artması ve bu artışla orantılı gelişmeyen altyapı, bir yandan motorlu araç trafiğini kilitlenme noktasına getirirken, diğer yandan, yaya haklarına tecavüzü olağanüstü ve dayanılmaz boyutlara ulaştırdı.

Yayaların, motorlu araçlar karşısında yalnız, gaspedilmiş hakları bakımından savunmasız bırakılmaları, çok büyük bir haksızlıktır.

Bu sorunun yaratılmasında hiçbir sorumluluğumuz olmadığı halde, ortaya çıkan durumdan ötürü anında ve fiilen cezalandırıyoruz, haklarımızı kısıtlıyoruz.

Kentlerin yaya kaldırımlarında, özellikle kent merkezlerinde ve akşamları mahalle içlerinde artık yürüyemiyor, araçların ve engellerin arasından adeta süzülüyoruz.

Çözumsuzlük sarmalı

Trafik kördüğümüne getirilen çözümler, hep motorlu araç trafiğini rahatlatmaya yönelik oldu. Oysa bu çözümlerin hepsi, sorunu ortadan kaldıracığına daha da çözümsüzleştiriyor. Yapılması gereken, motorlu araç yerine alternatif ulaşım sistemlerini ele alan ve yayaları gözetken önerilerin kamuoyunda tartışılması ve gerçekleştirilmesidir.

Biz yayalar

Bu eşitsiz ve haksız durumu neredeyse kamusaladık, yayalık haklarımızı talep etmeyi ve korumayı unuttuk.

Yaya Hakları Bildirgesini

Yayalık haklarımızı hatırlamak, hatırlamak, gündeme getirmek, savunmayı kolaylaştırmak ve genişletmek amacıyla, yurttaşların bu konudaki inisiyatiflerini gelişimine katkıda bulunmak üzere hazırladık.

Daha adil ve eşitlikçi bir yapıda, kentsel ekolojije olumlu katkılarımızla, yayalar olarak haklarımızı elde edeceğimize inanıyoruz.

Bu bildirge ile

Yaya haklarımızın tanımlanması, sahiplenilmesi, fiilen rümmüsü ve uygulanması için somut bir çerçeve ilan edilmektedir. ■

B İ L D İ R G E

Yaya Kaldırımları Yayalarıdır

Bu nedenle;

- * Bütün yerleşim merkezlerinde örgün ve yaygın yaya kaldırımı ağının bulunması, en temel yaya hakkıdır.
- * Araçlar, yaya kaldırımına park edemez.
- * Kaldırımlar üzerindeki bütün fiziki ve toplumsal engeller, serbest yürüyüşü aksatmayacak biçimde düzenlenir.
- * Yayaların egzoz gazlarıyla zehirlenmemesi, gürültüyle rahatsız olmaması, üzerlerine çamur, toz vb. sıçratılmaması için önlemler alınır.

Kent Merkezi Yaya Bölgeleridir

Bu nedenle;

- * Toplu ulaşım dışındaki araçlar merkeze girmekten özenle kaçınılmalıdır.
- * Yaya bölgeleri, giderek bütün merkezi kapsayacak biçimde genişletilir.
- * Yaya bölgeleri, her türlü motorlu araçtan, kesinlikle arındırılır.
- * Yayalar, bu bölgeleri, kentsel etkileşim, kültürel etkinlik ve alış-veriş için özgür bir biçimde kullanırlar.

Herkesin, İsteddiği Yere, Yaya Yollarından Gitme Hakkı Vardır

Bu nedenle;

- * Kentlerde, motorlu trafik altyapısından tamamen ayrı, sırf yayalar için, özel yollar yapılır.
- * Her çocuğun, okula, yaya yolundan güvenli içinde gitmesi sağlanır.
- * Kent yönetimi, yaya yolunu hizmet ve tesislerle donatır.
- * Yaya yoluna paralel bisiklet yolları yapılır.
- * Yaya ve bisikletli ulaşımı, kitle haberleşmesi ile ve diğer özendiricilerle desteklenir.

Yaya geçitlerinde üstünlük, mutlak olarak yayalarıdır.

Bu nedenle;

- * Yayaların gereksindiği kadar sık yaya geçiti sağlanır.
- * Yaya geçitleri işaretlenir ve buraları, hiçbir biçimde, araçlar tarafından işgal edilemez.
- * Yayalar için yeşil ışık süresi, gerekli yürüme süresine göre ayarlanır.
- * Zemin katı yayalarıdır. Genel kural olarak, yayalar, üst ve alt geçitlere zorlanamaz.

Kent Yaşamının Gerçek Sahipleri Yayalardır

Bu nedenle;

- * Yayalık, insanlar arası etkileşimi artırıp kentsel kültüre katkıda bulunduğu için, desteklenir ve özendirilir.
- * Yayalar, yerel yönetimlerle birlikte, yayalık haklarını savunabilecek, şikayetlerini iletecek bir örgütlenme geliştirir.
- * Trafikle ilgili kararlar ve polisler, yayaların haklarını da gözetti ve korur.
- * Okullarda, sürücü kurslarında ve trafik polislerinin eğitiminde yaya hakları ile ilgili eğitim verilir.
- * Yaya altyapısının, gece-gündüz bakımı, temiz ve aydınlık tutulması, onarılmasını, bitki ve ağaçlarla görsel çekiciliğinin sağlanmasını, yayaların katkılarıyla, yerel yönetimler yapar.

Ve

* Yayalar, kaldırımlar, yaya bölgeleri, yaya yolları, yaya geçitleriyle ilgili kararların alınmasına katılmak hakkına sahiptir.

Kwangju'da halk ayaklanmasının onuncu yılında

GÜNEY KORE!

Giderek yaygınlaşan protesto hareketleriyle, ünlü Güney Kore "mucize"sinin, ipliği pazara çıkmış görünüyor.

Mayıs 1990, Güney Kore'de yoğun işçi kenti Kwangju'da patlayan halk ayaklanmasının onuncu yıldönümündü. On yıl öncesinin Kwangju olayları G. Kore halk güçlerinin ve demokratik kamuoyunun hatırlanmasından hiç çıkmadı. Ayaklanmayı izleyen bir hafta içinde iki bin kişi güvenlik kuvvetlerince vurulmuş, öldürülmüştü. Baştaki rejim bundan iki yıl öncesine kadar süren askeri dikta rejimiydi. Bindiği gibi 1987'de yeniden parlayan yaygın gösteriler, grevler ve genel demokratik ajitasyonun ardından o günkü cuntanın başı çekilerek yerini yardımcılarına bıraktı ve '88 yılında genel seçimler yapılarak G. Kore'de sözde demokrasiye geçildi.

▼ Güney Kore. Giderek yaygınlaşan demokratik protesto hareketlerinin en büyük katılımcısı üniversite öğrencileri.

Güney Kore halkı şimdi, aradan geçen iki yılda gerçekte hiçbir şeyin değişmediğini, iktidarın yine eski otorite tutkunu seçkinler tabakasının elinde olduğunu açık seçik görüyor. Ve yer yer bunun öfkesini yaşıyor. Nitekim geçen Mayıs ayında Kwangju'da ayaklanmanın yıldönümüyle ilgili gösterilerin yeni bir kan banyosuna yol açması güçlüğü önlenmedi. Bunun ardından huzursuzluk bütün ülkeye yayıldı. Yönetim ülkede "topyekûn ulusal kriz" hâli ilân etti.

Seul başta olmak üzere birçok büyük kentte hemen hergün olaylar patlak veriyor. Seul'de polis 24 saat köşe başlarını tutuyor. Kentteki yabancı muhabirlerin bildirdiklerine göre polisin kullandığı gözvazartıcı bomba ve boğucu gaz karşı halka koruyucu maske satan eczanelerin işi tıkırında. Fabrikalarda ve montaj atölyelerinde işçiler coşkun toplantılar yapıyorlar. Köylüler yakınlarındaki ABD üslerinin sökülmesi için örgütleniyor. Üniversitelerde öğrenciler devrimci marşlar söylüyor. Bütün ülkede yaygın bir demokrasi hareketi giderek güç kazanıyor. Batılı iletişim organları bu olayla pek ilgilenmiyorlar, besbelli. Çünkü burada ne Tiananmen Meydanı, ne de Berlin duvarı söz konusu. Çünkü burda düşünman S. Birliği değil, yüzden fazla yörede üslenmiş elli bine yakın askeri ve yüzlerce nükleer bombasıyla doğrudan doğruya ABD, Rejimin tek nihai dayanağı da ABD.

Güney Kore başkanı, eski diktatörün yardımcısı Roh'nun kamuoyu yoklamalarında sağladığı destek yüzde onu geçmiyor. Buna rağmen, hirtakım parlamento içi manevralarla Parliamento'nun üçte ikisini hâlen kontrol altında tutuyor. Sürekli iktidarda kalmasını sağlamak için anayasayı değiştirmeye niyetli olduğunu düşünenler var. Soğuk savaşın durulmaya başladığı yeni koşullarda bu yönde bir gelişme ABD'nin G. Kore üzerinde denetim ve güdümünü sürdürme niyetleriyle çıkıyor.

Giderek yaygınlaşan demokratik protesto hareketinin ardındaki olgulardan biri, ekonominin durumu. Ünlü G. Kore "mucize"sinin ipliği pazara çıkmış görünüyor. Borsada fiyatlar başaşağı yuvarlanmakta. Enflasyon hızla yükseliyor. Ekonominin üzerinde temellendiği ihracat kapasitesi üst sınırına gelmiş durumda. Bu arada gayrimenkul fiyatları başdöndürücü düzeylere ulaştı. Bugünkü akut krizi yaratan ve anti-kapitalist radikal işçi hareketini besleyen olgular yıllardır olduğu gibi hâlâ sürüyor: Olağanüstü uzun çalışma saatleri, son derece düşük ücretler, Japonya'dakinin altı katı iş kazaları oranı,

özel teşebbüse, işverenlere bol keseden teşvik ve imkan sağlayan hükümet politikaları... 1987 öncesinde süren yasa dışı kılınmış olan sendikalarda şu sıra üye sayısı iki milyonu aşılıyor. Yüzbinlerce üyesi olan yeni İşçi Sendikaları Ulusal Konseyi adlı örgüt radikal tutumuyla demokrasi hareketinin başını çekiyor.

G. Kore işçilerini bu denli hareketlenmeye sevkeden yaşama ve çalışma koşullarına tipik bir örnek göstermekte yarar var. Kore sermayeli bir telsiz telefon fabrikasındaki koşullar global kapitalizmin yeniden yapılanması savaşına sürülen sanayi neferlerinin durumuna ışık tutuyor. Bu fabrikanın 600 işçisinin 598'i kadın. İşleri bütün gün -ve gecenin de bir bölümü- sıkışık nizamda ayakta durup dakikada ortalama bir telefon çıkarmak. Bu kadınların büyük çoğunluğu evlenmemiş, 25 yaşından genç. Evlerinden, çiftliklerinden sürülüp kentte kiralandıkları tek bir odada dört ya da beşi bir arada oturuyorlar. Korede ortalama çalışma süresi haftada beşbuçuk gün, 50 saat. Zorunlu asgari ücret diye bir şey yok. Saatbaşı ücret 50 sentin (1250 TL) altında haşlıyor.

Sendikacıların söylediklerine göre yabancı sermayeli işletmelerde durum daha da kötü. ABD sahipli Motorola fabrikasında yarı-iletkenli iletişim teçhizatı üretiliyor. Fabrikaya sendika girmesi yasak. Bu fabrikanın kadın işçilerinden biri akar bantta altıyı çalıştıktan sonra kalite denetçiliğine terfi ettirilmiş. Saate iki bin TL'den haftada 48 saat çalışıyor. Sağlık sigortası yok, hastalık ödencisi yok. Yılda 3 gün ücretsiz izin hakkı var! Bu Motorola işletmesi 1985 yılında toplam sermayesinin sadece yüzde 3'ünü Kore'de yatırıma ayırmış. Ama bu yatırımdan da dünya çapında toplam kârlarının yüzde 22'sini elde etmiş. "Sendikal çalışmayla bir yere varmamız mümkün değil," diyor bu işçi, "bizim çıkarlarımızı temsil edecek bir partiye ihtiyacımız var. Ama birçoğumuz üzerimize baskı getiriyoruz içindeler."

Biraz da başkanı Seul'den söz etelim (kim benzerlikler dikkatinizi çekecek! -M.D.) Kentte on milyon insan yaşıyor. Caddeleri, sokakları günün her saatinde ve her yönde trafikten tıkalı. Şehir otobüsleri ve metro tıka basa insan dolu. Kent sakini ailelerinin üçte biri, modern ve şık zengin mahallerinin ardındaki yerleşim merkezlerinde tek oda içinde kirada oturuyor. Bu odalar için ödenen peşinatlar iki yılın ya da, bazı hallerde, beş yılın kirasına bedel. Seul'de oturacak böyle bir tek odası bile olmayan bir milyon insan "kent

yoksulları" olarak tescil edilmiş.

Kenti beton yığınına çeviren bu tür "lüks" apartman blokları Seul'un dört bir yanını her türlü denetimden azade kanser salgını gibi sayıyor. Lâkin bunlardan da beter koşulların geçerli olduğu gecekondu bölgeleri var. Damları naylon ya da eski püskü halı kaplı, penceresiz tahta kulübeler. Akar susuz. Ortaklaşa kullanılan az sayıda tuvaletli. Sokaklarında çocukların eski oto lastikleriyle çember çevirdiği.

Bu gecekondu sakinlerinden elli yaşlarında bir kadın, Bayan Park, iki işte birden çalışıyor. Sakat kocasına ve yirmi yaşın altında iki çocuğuna bakabilmek için muhtaç olduğu ayda 300 sterlini (300x4500 TL) kazanabilmek için sabah saat 11'den ikinci vakti 16'ya kadar bir işte, sonra da akşam saat 20'den ertesi sabah 5'e kadar bir başka işte. Dört kişi tek odalı bir barakada barınıyorlar. Odanın boyutları 3x3 metre. Bu barakaya Bayan Park, her an tek günlük ihbarla yıkılabileceğini bile bile 3000 sterlin ödemiş. Kiradan kurtulup çocuklarını okula gönderebildiği için kendini şanslı sayıyor.

Çalışanların bu koşullarda yaşatıldığı bir ülkede yönetici seçkinler tabakasının geçen dünya savaşında Japon müstevlilerle işbirliği yapanların desteğine dayanması pek de şaşırtıcı olmasa gerek. Japonların yerini bugün ABD almış durumda. Kore'deki üslerinin ve askerlerinin yanı sıra G. Kore silahı kuvvetlerinin harekât komutası da doğrudan ABD erkânının elinde. G. Kore yönetimi her yıl eğitime harcadığı miktar kadar ABD üslerinin bakımına para harcıyor. G. Kore Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün bir mensubu, "Ülkemiz açıkça ABD'nin askerî işgali altındadır," diyor. Ve ekliyor: "Soğuk savaş başka yerlerde son bulmuş olabilir ama Kore'de sürüyor."

Bu arada Kuzey Kore'de, rejimin niteliği ne olursa olsun, ülkenin Korelilerce yönetildiğini, bu yöneticilerin geçen savaşta Japonlara karşı direnişin başını çekenler olduğunu da hatırlatmakta yarar olabilir. K. Kore'de yabancı asker yok. Yabancı üs yok. Nükleer silah da yok.

Bu kısa ve özet bilgilendirmeyi G. Kore muhalefet önderlerinden Lee Boo Young'ın sözleriyle bitirelim: "Kore sorunu ABD'nin ele almak için en sona bıraktığı sorundur. Washington, durumun ve geleceğin ABD'den yana olumlu olduğu kanısında. K. Kore'de Kim Il Sung'un ölüm döşeginde olduğunu, ondan sonra Kuzeyin de paçası pandırası ABD kampına katılacağını düşünüyor. Böyle bir gelişme bütün Kore halkı için felâket olacaktır. Kuzeyin monolitik bir diktatörlük olarak kalması gerekir demiyorum. Ama durum ABD'nin istediği gibi gelişirse burada, Güneyde, hiçbir şey değişmeyecektir."

(New Statesman-Society dergisinden
8 Haziran 1990, Londra'dan teldi.)

Mehmet Doğanay

BİLAR A.Ş. BİLİM MERKEZİ yaz seminer programı

Seminer Başlıkları:

I. SOSYALİZMİN GELECEĞİ II. TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?

Konuşmacılar:

A. Savaş Akat, Çağatay
Anadol, Murat Belge,
Cengiz Çandar, Metin
Çulhaoğlu, Aydın Giritli,
Ertuğrul Kürkçü, Nail
Satlıgan, Sungur Savran

TARİH : 23.07.1990-30.08.1990

6 Hafta 24 saat sürecektir.

Pazartesi-Perşembe, saat 19.00-21.00

KAYIT : İki semineri kapsayan 50.000.-TL.
tutarındaki BİLAR GİRİŞ KARTI'nı
almak zorunludur.

BİLAR İSTANBUL ŞUBESİ: İLK BELEDİYE CAD.
KÜÇÜK TUNEL HAN. KAT:2 DAİRE:5
TEL:149 42 86

VE ANAYASA AMERİKA'YI YARATTI

Labirentteki Türkiye'de, sürekli olarak gündemde kalan "demokrasi açığı" tartışmasında, önce demokrasinin adını koymak gerekir.

Başlarken: Labirentteki "El Libertador".

G

abriel Garcia Marquez Labirentteki General adlı son kitabında "El Libertador" Simon Bolivar'ın dramını yeniden yazar. Bolivar, davasını kaybeden Latin Amerikalı bir George Washington'dur.

"Bu labirentten nasıl çıkacağım?", "Denizde izler bırakmaya çalıştım"... Bir kilisede muhafaza edilen yüreğini kedilerin yediği El Libertador'un, son dinsel hizmetleri kabul ederken söyledikleridir.

Aydınlıkları ve XIX.yüzyıl liberalizmini tanımayan topraklarda, Victor Hugo'nun yok-sullarının yazılmadığı, Delacroix'nin "Barikat"ı ve Bartholdi'nin "Hürriyet"nin çizilmediği mekanlarda "Labirent"den çıkılmaz mı ya da yazılan her şey suya mı yazılır?

Demokrasi bir labirentten çıkma tekniğidir ama, Fransız politika bilimi'nin ünlü ustalarından biri, Georges Laveu'nun "Tehlikesi panhasına demokrasi üzerine çizistirmeler" adlı yazısında not ettiği gibi, "Demokrasi, Loto'nun tersidir, hiçbir zaman kolay değildir, pahalıya mal olabilir ve tek seferde büyük getirdiği de pek görülmemiştir.

Labirentteki Türkiye'de, sürekli olarak gündemde kalan "demokrasi açığı" tartışmasının da, önce demokrasinin adını koymak gerekir. Demokrasinin iki adı, sivil toplum-devlet münasebetleri biçimi olarak demokrasi ve sivil toplum-devlet münasebetleri biçimi olarak demokrasidir. Demokrasi sadece bir iktidar verme tekniği değil ama, aynı zamanda bir iktidar kullanma tekniğidir ve köklerinde, özel hayat alanını, siyasi-sosyal münasebetleri de ilgilendiren çok kez yazısız bir konvansiyonlar bütünü vardır.

Bu anlamda "Demokrasi açığı" ya da eksikliği tartışmasını sadece "politik"le değil ama "sosyal"le de düşünmek gerekir. Özellikle, "politik bozulma"nın, konvansiyonlar bütünü "eksik demokrasiler"de görüldüğü hatırlanacak olursa.

Weimar'ın çöküşü, 30'lu yıllarda Doğu Avrupa'da, demokratik rejimlerin yerine otoriter rejimlerin geçişi ve yeni otoritarizmlerin kuruluşundan, Anayasa bilimi gerekli teorik dersi çıkartmış değildir. Bunun içindir ki, "demokrasi açığı" bir "anayasa açığı"dır. Ve demokrasi açığı tartışması, sadece bugünle de-

ğil ama, dünle ve yarınla da hesaplaşmayı gerektirir.

Anayasanın rolünü farklı düşünmek

Stalin'in "dünyanın en demokratik anayasası" dediği ve himayesi altında Moskova Davaları'nın görüldüğü ve Goulag kamplarının gelişip büyüdüğü 1936 Anayasası'ndan yarım asır sonra, Ocak 1987'den başlayarak sloganlaşan "DEMOCRATISATI-ZA" kavramı Sovyet devletinin temelleri ile açık bir kopukluk içindedir ama, Çaracı otokrasiden komünist diktatörlüğe geçen bu sistemde hangi kültürel kod ve hangi sosyal yapı parlamenter demokrasiyi taşıyabilecektir? Ya da soru tersinden sorulursa "Ve anayasa Sovyetler Birliği'ni neden yaratamamıştır?"

Tarihi sosyoloji ya da devlet sosyolojisinin son yıllarda geliştiği Fransa'da, klasik felsefi-hukuki teorilerin tek-sekilli devlet anlayışından, yeni tarihi-sosyolojik teorilerin çok-sekilli devlet anlayışına geçimiştir.

Devletle yönetilen sistemler ve sivil toplumla yönetilen sistemler ayrımı, Tocqueville'de çok-killelmeye başlayan tarihi sosyolojinin ulaştığı önemli ayrımlardan biridir ve eklemek gerekir ki, anayasa, önce sivil toplumla yönetilen sistemlerde Amerikayı yarattı. Devletin "sivil toplumu vesayet altında tuttuğu, bütün gözeneklerini kapatacak biçimde bir zarla sardığı" sistemlerde, anayasaların rolünü de farklı düşünmek gerekir. Ve eğer Türkiye'de, bir gün, bir "anayasa ontolojisi" yapılırsa Tocqueville de hatırlanacaktır.

A. Kazancıgil, CEMOTI dergisinin son sayısına yazdığı yazıda⁶, patrimonializm ve yeni-patrimonializmin teorisyenlerinden S.N.Eisenstadt'a yollama yaparak, Osmanlı sisteminin "merkez"li-sivil toplumsuz bir sistem olma özelliğinin altını yeniden çizmiştir. "Boğaziçi Ekolu"nın bitinen isimlerinden Ş.Mardin'de de benzer bir değerlendirme görülür.⁷ Türk siyasi-anayasal sistemini, devletle yönetilen bir sistem yapan tarihi kalıp, kısaca, budur.

Krizle getirilen cevap

B.Badie, "Siyasi toplulukların biçimleri ve değişimleri" başlıklı çalışmasında, "merkez"li nasıl kurulduğu, hangi siyasi teknikleri kullandığı ve "çevre"sinin nasıl denetlediği sorularını sormuştu. Hukuki-idealist tezlerin etkisinde kalan Türk anayasa hukuku literatüründe bu sorular çok kere cevapsız kalmış, İttifak-name ile Magna Carta Libertatum arasında yakınlıklar kurulurken, 39 Hattı-

Hümayunu, ilk "insan hakları beyanname"si sayılmıştır.

"150. yılında Tanzimat ve Çağdaşlaşma"nın yazarı Z.Toprak, Tanzimatla gündeme gelenin "klasik Osmanlı'ninkinden farklı bir yapılanma", "devletten bağımsız, belki de sivil bir yapılanma", sivil denebilecek bir alan" olduğunu not ettikten sonra, Hukuk Devleti'nin kaynaklarını da Tanzimat'ta bulmuştur.⁸

Oysa, Uzlaşma Belgesi'nden (Sened-i İttifak) Nizamlamaya, Nizamlamadan "Şart"lı yönetim denemelerine ve anayasalara, hukuki yapılanmanın mantığında önce "merkez" vardır.

İttifaknameyi, her şeyden önce bir "efsane" olan, Magna Carta ile okuma yerine, "merkez"le okuma denemesi yapılırsa, Uzlaşma belgesi ne reaksiyoner bir "feodal belge" ne de "çok gecikmiş bir Magna Carta"dır. Belge, krize getirilen bir cevap, güçlü merkez kurma arayışının ifadesidir. Ve Nizamlama, devletçi modelin, laikleşen yeni bürokrasi araçlığı ile, Osmanlı sistemine nüfuzudur.

39 Hatt-ı Hümayunu, bir ilk insan hakları beyanname"si değil, ama Osmanlı sistemindeki krize getirilen bir cevap, bir merkez kurma ya da yeniden inşaa etme belgesidir.

Kısaca, Türk anayasa hukuku literatüründe zematik bir kayma vardır. Ve bu kayma, labirentten çıkmayı da zorlaştırır.

G.Poggi'nin modern devletin kurumsal tarihinin incelemek için getirdiği okuma şeması kullanılırsa Osmanlı sisteminde siyasi teşkilatlanmanın, feodal yönetim ve şehirlerin politikaya girmesi ve bir katmanlaşma ünitesi olarak "zümre"lerin (Etat, Estate, ya da Stand'ların) teşkilatlanması anlamında Ortaçağ sonrası "Standesstaat" (Zümreler Devleti) modellerine yabancı kaldığı, Anayasal Devlet'e geçişte ise "Sivil Toplum" radikal muhalefetinin¹⁰ belirleyici rol oynamadığı görülür... Anayasalar da önce "Politik anayasa", merkez kurma belgeleri, sistem de bu Merkez'le yönetilen sistemdir.

III. Cumhuriyet'i kuran ve "Demokrasi açığı tartışması"ni yeniden gündeme getiren 1982 Anayasası'nın tarih-öncesinde bu sistem özelliği vardır.

Maestro Laband'ın ikinci hayatı ve 1982 Anayasası.

Alman kamu hukukunun büyük "Maestro" su Paul Laband, "Alman İmparatorluğunun Kamu Hukuku" (Staatsrecht des Deutschen Reiches) adlı kitabının¹¹ gerçek yazarının Bismarck olduğunu söylemiş,

devlet üstün iktidarı **Herrschaft** teorinin kurucusu, "Devlet Güçtür" (Staat ist Macht) doktrini ile, devletle yönetilen sistemlerde anayasa düşüncesini etkilemiştir.¹²

P. Avril'in, 1958 Fransız Anayasası'nın "ifletsiz büyük -anne'si (la grande-mère indigène) dediği Weimar Anayasası"¹³ Paul Laband'ın İktidar teorisinin izlerini taşır.

Her iki anayasada da devlet Başkanı, belli ölçülerde de olsa, bir "Herrscher" dir ya da, başka bir ifade ile, Devlet İktidarı kullanır.

Fransız Ünayası'nın kriz hukukunu düzenleyen 16. maddesi Weimar Anayasası'nın 48. maddesine çok uzak değildir ve bilinir ki, kriz yetkileri kullanan iktidar, kaçınılmaz biçimde, üstün İktidar olur. Weimar'da ve Fransa'da V. Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet başkanını bir Herrscher yapan da, önce, kriz yetkileridir.

1980'li yıllar Türkiye'sinde yeni anayasayı okuyanlar Laband'ın teorik anahtarını nasıl ihmal etmişlerdir? Ve bugün, rejimin adını koymada neden bu kadar zorlanmaktadır?

Bu sorular, ister istemez, Marquez'in **Yüzyıllık Yalnızlıktaki** bir cümlesini hatırlatır: "Dünya oylesine yeniydi ki, çoğu şeyin adı yoktu ve onları belirlemek için parmakla göstermek gerekiyordu".

Oysa 1982 Anayasası'nın soy-zincirinde, Weimar ve V. Cumhuriyet Fransız anayasaları vardır ve her iki anayasasının tarihi kalıbını meydana getiren de Devletle yönetilen sistemlerdir. Kısaca, 1982 Anayasası, tarihi sosyoloji ile okunursa, farklı okunacaktır.

Tecrübi (experimental) yada kesinli demokrasiler,¹⁴ siyasi cihazın etkinliği ile hürriyetlerin teminatı arasında kalıcı bir denge kurabilecek anayasal oyun kuralını getirme yeteneksizlikleri ile tanımlanır. Bu sistemlerde, Devlete başvurmadan, sivil toplumdaki kaynaklanan güçler aracılığı ile kendi kendini yönetme istidadının varlığından şüphe edilir. Ciddi siyasi krizlerde, partiler sisteminin sağlamada yetersiz kaldığı "güç yedeği" ni devlet verir.¹⁵ Kısaca, tecrübi demokrasi, sivil toplumun kurucu unsuru siyasi partile-

rin¹⁶ kriz çözmede konjenital yetersizlikleri ile tanımlanır.

1982 Anayasa mimarisi, ikili bir kuvvetler ayrılığı üzerine kuruludur: İki yasama - yürütme arasında klasik kuvvetler ayrılığı, ikincisi, devlet ve partiler arasında ayrılık ya da devlet İktidarı ve partizan iktidar arasında ayrılık.¹⁷

1982 Anayasası, toplu hürriyetlere getirdiği kayıtlamalar ve özellikle de "dayanışma yasakları" ile gruplar demokrasisini ve mikro-demokrasiyi reddederken, sınırlı siyasi plüralizmin hukuk çerçevesini çizmiş, kurumsallaştırılan Devlet İktidarı partilerin rolünü sınırlamıştır. Ekleme gerekir ki, III. Cumhuriyet'in kuruluşu, siyasi partilerin de "Sıfır Yılı" olmuştur.

II. Cumhuriyet'in çözmede yetersiz kaldığı krize cevap teşkil eden 1982 Anayasası'nın "Dilemma"sı, sivil toplum güçlerini takviye etmek yerine, "güç yedeği" Devleti takviye etmek, krizi kurumsallaştırmaktır.

Uygulamada, ikili kuvvetler ayrılığının silinmesi, anayasasının gizli mantıklarından biri, "İktidar temerküzü" formülünü gündeme getirmiş; parti, kurumlarda bir "ikame" güç bulmuştur.

Bitirirken. Tehlikeyi pahasına Demokrasi.

Ve şimdi sorulması gereken soru herhalde şudur: Türkiye'de anayasa ne yaratabilir? Sivil toplum açık bir sistemde "Eksiksiz demokrasi" anayasa ile kurulabilir mi? ya da "El Libertador" olmadan labirentten çıkılabilir mi?

M. Hauriou, iki savaş arasında, iki anayasasının varlığı tezini savunmuştur: Devlet organizasyonu ve işleyişi ile ilgili "Politik Anayasa" ve hak ve hürriyetlerin ve bir toplum felsefesinin getirildiği "Sosyal Anayasa".

Devlet, uzun süre, "politik Anayasa" sı ile tanımlanmıştır ama, bugün bakış açısı değişmiş, siyasi anayasal sistemler sivil toplumla, "Sosyal Anayasa", ya da hürriyetlerin canlı mekanı ile kavranmaya başlanmıştır. Bu an-

lamı ile düşünüldüğünde anayasa, sadece kurumlar arası münasebetlerin, kuvvetler ayrılığının tanımı değil ama, öncelikle Sivil toplum -Devlet münasebetleri tanımıdır.¹⁹

Demokrasinin bir labirentten çıkma tekniği olabilmesi için sadece bir kurumlar iskeleti değil ama bir sivil toplum demokrasisi olması gerekir. Anayasasının yeniden canlanması da bu çerçevede yer alır.

Bugün "**Hukuki Demokrasi**" (Democratie Juridique) formülünün gündeme gelmesi, hak ve hürriyetler hukukunun bir sivil toplum hukuku olması demektir ve hak ve hürriyetlerin takviyesi de Sivil toplumun takviyesi, bir labirentten çıkma formülüdür. ■

DIPNOTLAR

1. Gabriel Garcia Marquez, Le general dans son labyrinthe, Grasset, Paris 1990.
2. G. Lavau, "Propos hâtifs sur le risque démocratique", in Pouvoirs, 1990, s. 35 vd.
3. I. Comnneau-Rulin, "URSS: Quelle démocratie?", in Pouvoirs, 1990, s. 87 vd.
4. Bk. B. Badie, P. Birnbaum, Sociologie de l'Etat, Grasset, Paris 1979; P. Birnbaum, La logique de l'Etat, Fayard Paris 1982.
5. Cf. M.F. Toinet, ed., Et la Constitution crea l'Amérique, PUN, Nancy, 1988.
6. A. Kazancıgil, "De la modernité octroyée par l'Etat à la modernité engendrée par la société en Turquie", CEMOTI, 1990, 9, s. 3 vd.
7. Bu konuda bk. M. Heper, A. Evin eds., State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980's, de Gruyter, Berlin 1988.
8. Z. Toprak, "150. yılında Tanzimat ve Çağdaşlaşma", Cumhuriyet 2 Kasım -1989.
9. Cf. G. Paggi, The development of the Modern State. A sociological introduction. Hutchinson U.P., London 1978.
10. "Sosyal"ın "Politik" karşısında muhtariyeti anlamında sivil toplum, bir kurumlar ve hukuk sistemi de olmuştur.
11. "Sivil" kökü, XVII ve XVIII. yüzyıllarda, fevdi siyasi iktidar karşısında muhtariyetini sağlayan hak ve hürriyetleri (Civil Rights) ifade de kullanılmıştır. Bu konuda bk., A. de Tocqueville, De la démocratie en Amérique, Garnier Flammarion, Paris 1982.
12. Laband, Fransız diline G. Jese çevirisi ile girmiştir.
13. Bk. P. M. Gaudemet, "Paul Laband et la doctrine française de droit public", RDP., 1989, s. 957 vd.
14. P. Avril "Une revanche du droit constitutionnel?", in Pouvoirs, La V. République, 1989, s. 5 vd.
15. Bk. S.E. Finer, Comparative Government, London 1970, s. 62 vd.
16. Cf. S. Hoffmann, Essai sur la France, Seuil, Paris 1974.
17. Bk. "Democratie parlementaire", 2. Conférence de Strasbourg, in RUDH, 1989, s. 388 vd.
18. Cf. H. Portelli, "Les partis et les institutions", in Pouvoirs, La V. République, 1989, s. 57 vd.
19. Bu konuda bk. İ. Ö. Kaboğlu, Kolektif örgütlenmeler, Diyarbakır 1989, s. 238 vd.; N. Abadan-Unat, "Legitimacy, participation and restricted pluralism: the 1987 Elections in Turkey", SİFD, 1989, 1-2, s. 17 vd.
20. D. Rousseau, "Une resurrección: La notion de Constitution", RDP., 1990 s. 5 vd.

Danıştay kararı üzerine not

EVE DÖNÜŞÜN HUKUKİ YOLU

Danıştay, "...sıkıyönetim komutanlarının istemleri üzerine işlerine son verilenlerin, ... sıkıyönetim kalktıktan sonra, eski görevlerine iade edilmeleri gerekeceği ..."

kararına nasıl ulaşmıştır?

ikiyönetim komutanlarıca, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasının 2. maddesine dayanarak,

görevlerinden uzaklaştırılan kamu görevlilerinin, "göreve iadesine" dair Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu kararı, Türk Kamu Hukuku'nu etkileyebilecek bir gerekçeye sahipti. 9 Şubat 1990 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Danıştayın bu kararı üzerine yapılan yorumlarda, "12 Eylül Hukukunun toplumda ve devlet kurumunda açtığı kanayan bir yarayı kapattığı, bir 'hukuk çirkinliğini' ortadan kaldırdığı... T.C. Devletin bir hukuk devleti olduğunu anımsattığı" söylenmiş,

"...böyle bir karar verildiğine göre... 'Ankara'da yargıclar var' diyebiliriz" demiştir. (A. Aybay, 2 Haziran 1990, Cumhuriyet, "Yargı Güvencesi ve Danıştay")

Danıştay kararının ilk sonucu, 12 Eylül rejiminin kamu personeli "tasfiye"sinin etkilerine bir son vermek, toplumsal dengeleri yeniden oluşturmak biçimindedir. Aynı zamanda, Danıştay karar gerekçesinin Türk Kamu Hukukum

da geniş bir alanda etkisi duyulabilir.

Danıştay Başsavcısına ve karara katılmayan azınlık oyuna göre sorun basittir. 28 Aralık 1982 tarihli 2766 sayılı yasa "... bu şekilde işlerine son verilen memurlar, diğer kamu görevlileri ve kamu hizmetlerinde görevli işçiler bir daha kamu hizmetlerinde çalıştırılmazlar." hükmünü getirmiştir. İşte sorun, "... bir daha... çalıştırılmazlar." deyiminin anlamını belirlemektir. Acaba, sıkıyönetim komutanının göreve son verme işlemi, sıkıyönetim süresiyle sınırlı mıdır, yoksa bu kişiler bir daha hiç kamu görevinde çalıştırılmayacaklardır?

Başsavcı ve azınlık oyuna göre sorunun çözümü de basittir. İlk, söz konusu yasa hükmü kesin ve emredicidir, yoruma elverişli değildir. Ama ile de bir yorum yapmak gerekiyorsa önce yasanın sözüne bakmak gerekir.

Yasa açıkça, "... bir daha... çalıştırılmazlar." demektedir. O halde, sıkıyönetim komutanlarının göreve son verme işlemleri etkisini, sıkıyönetim kalksa bile sürdürür. Bu da yetmiyorsa, yasa koyucunun amacı araştırılmalıdır. Bu amaç, yasanın gerekçesinde, yasanın meclisindeki tartışmalarda belirir. Gerekçeye, göre hükmün sevk edilme amacı, göreve son verme işleminin sıkıyönetim sonrası da devam etmesi konusunda beliren tereddütleri ortadan kaldırmaktır. Danıştay Meclisindeki tartışmalar da bu yöndedir.

Yine Danıştay Başsavcısına ve azınlık oyuna göre, tartışma konusu hükmün anayasaya aykırı olduğu düşünülebilir. Ama bir yasa hükmünün anayasaya aykırılığı konusunda karar verme yetkisi Anayasa Mahkemesindedir. Herhangi bir mahkeme bir hükmün "Anayasaya aykırılığına" karara bağlama yetkisi yoktur. Öte yandan, Anayasanın Geçici 15. maddesi, Milli Güvenlik Konseyi döneminde çıkarılmış olan yasaların anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceği kuralını getirmiştir. Bu nedenle bir mahkemenin Anayasa Mahkemesine gönderemediği bir yasa hükmünü anayasaya aykırı olarak saptaması veya değerlendirmesi bizzatlı anayasa ile bağdaşmaz. Aksi takdirde anayasanın bazı hükümlerini dikkate almak, ama bazı hükümlerini görmezlikten gelmek demek olur.

Bu yaklaşıma göre, "Yargıç, bir kamu hukumünü kişisel olarak benimsemeyebilir, hatta eleştirebilir de. Ancak, hükmü vermede bu kanuna uymak ve yorumunda da anayasanın sınırladığı çerçeveye içinde kalmak zorundadır." Demek ki, aksi görüşte olan çoğunluk, anayasanın sınırladığı çerçeveyi dışına çıkmış, bir bakıma siyasal kaygılarla gerekçesini yazmıştır.

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu çoğunluk görüşü doğrultusunda, "... sıkıyönetim komutanlarının istemleri üzerine işlerine son verilen(lerin)... sıkıyönetim kalktıktan sonra, kurumlarıca eski görevlerine iade edilmeleri gerekeceği..." ne karar vermiştir. Danıştay bu karara nasıl ulaşmıştır?

Çoğunluk gerekçesi, sorunu daha geriden başlatmaktadır. İlk, sıkıyönetim komutanına işe son verme yetkisi tanıyan, Sıkıyönetim yasasında 19 Eylül 1980 tarihinde yapılan değişikliği değerlendirmektedir.

Danıştaya göre, "... sıkıyönetim dayanağını anayasadan ve anayasanın üstünlüğü ilkesinden alan hukuksal bir kurum olup sıkıyönetimin ilânını gerektiren hallerle bağlı olarak yürürlüğe konulan ve bu hallerin ortadan

kalkması durumunda sona eren geçici bir rejimdir."

Buradan çıkan ilk sonuç, "... özgürlüklere ve temel haklara getirilecek sınırlamaların sayı ve sıkıyönetimin doğurduğu zorunlulukların gerekli kıldığı ölçülerini aşamayacağı..."dır.

Oysa bu yasa ile sıkıyönetim komutanlarına tanınan işe son verme yetkisi, "... sıkıyönetim ilânını gerektiren nedenlerle hiç bir ilgisiz bulunmayan..., amacı aşan..., sıkıyönetim komutanlarının asli görevleri ile ilgisiz bulunmayan..." bir yetkidir. Bu yasa ile, "... Kamu personelinin kişisel değerlendirmelerle, kolayca ve kısa sürede görev yerlerinin değiştirilmesi veya görevlerine son verilmesi olanağı yaratılmış; öte yandan tümüyle sivil idareye ait olan bir yetki sıkıyönetim komutanlarının görev ve yetki alanları içine alınmıştır."

Üstelik sıkıyönetim komutanına tanınan yetkinin kullanımına ilişkin yasada, a- sıkıyönetim bölgesinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeni açısından çalışması sakıncalı görülme, b- hizmetleri yararlı bulunmama, gibi iki neden gösterilmiştir; ancak, "sıkıyönetim komutanının takdirine esas alacağı nedenlerin tanınması yapmak, oluşumu saptamak, niteliğini ve sınırlarını ortaya koyabilmek oldukça güçtür ve bu nedenler, büyük ölçüde kişisel değerlendirmelere bağlı olarak değişebilecek bir özellik göstermektedir." Ayrıca, "yetkinin kullanılmasına ilişkin maddede hiç bir usul öngörülmemiş... kişi hakkında toplanan bilgilerin veya yapılan önerinin gerçekliği ve doğruluğun nasıl denetleneceği gibi konular da yasada herhangi bir açıklık bulunmadığı gibi, çok ağır bir ceza niteliğini taşıyan bu işlemin uygulanmasından önce ilgiliye savunma hakkı da tanınmamıştır." Dahası, 14.11.1980 tarihli 2342 sayılı yasa ile, "... sıkıyönetim komutanlarına tanınan yetkilerin kullanılmasına ilişkin idari işlemler hakkında iptal davası açılmayacağı, şahsi kusurları nedeniyle hukuki sorumluluklarının ileri sürülemediği belirtilmek suretiyle, gerek söz konusu işlemler, gerekse bu işlemleri yapmaya yetkili bulunanlar için özel nitelikte, ayrıcalıklı bir koruma sağlanmıştır."

Bu verilerden hareket eden Danıştay, sıkıyönetim komutanına işe son verme yetkisi tanıyan yetki kuralının Anayasanın, 10, 13,15,70,122'nci maddelerine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesine aykırılığı; sıkıyönetim komutanının işlemlerine karşı idari yargı yolu yasağı getiren kuralın anayasanın 122 ve 125'inci maddeleri ile 13.2.1966

Danıştayın bu kararının "12 Eylül Hukukunun toplumda ve devlet kurumunda açtığı kanayan bir yarayı kapattığı, bir hukuk çirkinliğini ortadan kaldırdığı.." söylenmiştir.

tarihinde 811 sayılı yasa ile onaylanan "4 ve Meslek Bakımından Ayrım Hakkında" 111 sayılı Sözleşmenin 4. maddesine aykırılığı; ayrıca, söz konusu yetkinin üniversite öğretim elemanları için uygulanmasını anayasasının 130 uncu maddesine aykırılığı görmüştür.

Danıştay, Sıkıyönetim yasasındaki söz konusu hükümlerin anayasaya aykırılığı görmüştür, ama bu hükümlerin iptali için anayasa yargısı yolu da Anayasasının Geçici 15. maddesi ile kapatılmıştır. Gerçi iptal yolu kapalıdır, ama, Anayasa Mahkemesi'nin anayasa yargısını engelleyen anayasa hükümleri karşısında geliştirdiği "Anayasaya uygun yorum" tekniğini kullanmanın da tam sırasıdır. Danıştay bu tekniği kullandığını söylemektedir.

Sıkıyönetimin geçiciliği ilkesinden, sıkıyönetim Komutanı tarafından kullanılan yetkilerin geçiciliği sonucuna varmak şimdi daha kolaydır. Üstelik, yapılan işlemlerin kalıcılığını öngören "... bir daha... çalıştırılmazlar" hükmüne karşın..

Yetki yasası hukuka aykırı ise, yetkinin kalıcılığını öngören yasanın hukuka uygunluğu düşünülebilir mi? Hayır. Ama, kalıcılığı öngören kuralı da yargısal yoldan kaldırmanın olanağı yoksa ne yapılabilir? Yasada geçen "... bir daha..." sözcüğünü yorumlamak gerekir. Danıştaya göre, "söz konusu hükümlerdeki "bir daha" deyiminin dilimizde, tüm zamanı kapsayacak biçimde geniş anlamda kullanılması mümkün olduğu gibi, belli bir zaman dilimi ile sınırlı olarak da kullanılması mümkündür. Deyimin yoruma müsait olan bu kullanım biçimi içinde yer aldığı hükmün de hukuk kurallarına uygun olarak yorumunu mümkün ve müsait hale getirmektedir."

"Bir daha" sözcüğünün, dilimizde gelecek zamanı kapsayan anlamından farklı olarak belli bir zamanı kapsayan anlamı bulunduğunu sanmıyorum. Tartışma konusu yasa kuralında, "bir daha" sözcüğü yerine "... sıkıyönetim kalksa bile... çalıştırılmazlar" ifadesi de yer alabilirdi. O halde Danıştayın yaptığı, aslında, "bir daha" sözcüğünün farklı yorumlanabileceğinden hareketle, tartışma konusu kuralda sıkıyönetim süresiyle sınırlı bir yetkiyi tanımak değildir. Tersine, sıkıyönetimin yukarıda anlatılan geçiciliğine dair hukuk görüşüne dayanarak, "bir daha" sözcüğünü "ihmal" etmektir. Ama bu "ihmal etme" tekniği de hukuki bir yoldur. Hele bu yasalar, Danıştayın ifadesiyle "... ağır toplumsal koşulların varlığı ve baskısı altında ve olağanüstü bir yönetim döneminde yürürlüğe konulmuş" ise, anayasal bir düzenin kurulması için kaçınılmazdır.

Radyoaktif kirlenme halk sağlığını tehdit ediyor

Çevre duyarlılığı, insanlığın ve gezegenimizin geleceğine yönelik tek iyimserlik kaynağıdır.

Dünyamızın son yıllarda, canlıların yaşamını etkileyecek düzeyde kirlenmesi, gittikçe artan sayıda çevreye duyarlı insanı harekete geçirmektedir. Yaşadığımız ortamı kurtarmak üzere girişilen etkin çabalar ve özgül eylemler, çevre kirliliğinin yarattığı kaygı ve karamsarlığa karşı bir umut ışığı oluşturuyor. Çevre duyarlılığı, insanlığın ve gezegenimizin geleceğine yönelik tek iyimserlik kaynağıdır. 5 Haziran 1990 Dünya Çevre Günü'nde, ülkemizin çevre gerçeklerini bir kez daha dile getirerek çözümler aramak, her duyarlı birey ve kuruluşa düşen bir sorumluluktur.

Çevre kirliliğinin ana başlıklarından birisi, radyoaktif kirlenmedir. Bugün artık, nükleer savaşın insanlığın sonu olacağına kimsenin kuşkuşu yoktur. Böyle bir olasılığı ortadan kaldırmak için, insanlığın bugüne değin tanınmış olduğu en yıkıcı soykırım araçlarına karşı dünyanın her yerinde, başta hekimler olmak üzere banşığı insanların savaşı sürdürüyor. Öte yandan, nükleer çatlama olmadan da nükleer tehlikenin dünyamızı giderek daha çok tehdit ettiği, her gün yeni bilgiler ve kamularla ortaya çıkıyor.

Çernobil kazasının sonuçları hâlâ sürüyor ve daha uzun yıllar da sürecek. Çernobil olayı, daha önce gizlenen başka termonükleer kazaları da su yüzüne çıkardı. Öte yandan, nükleer güce sahip ülkelerin yaptıkları nükleer denemeler, nükleer silah yapan fabrikaların ve nükleer santrallerin atıkları-pek çok başka etkenle de kirlenmekte olan gezegenimizde etkisi yıllarca sürecek radyoaktif kirlenmeye yol açmaktadır. Ülkemizde ise, yüksek oranda radyoaktif çaylar, büyük yerleşim merkezlerine yakın yerlerde, üstelik hiçbir koruyucu önlem alınmadan yakılmaktadır. Örneğin, kısa bir süre önce Ankara yakınlarındaki Sarayköy'de yapılan bu işlem sonucu, yüksek oranda radyoaktif külle ve yanmamış çaylar açıkta, toprağı kirlenmeye bırakılmıştır.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanvekili Dr. Atilla Özmen, çayda 41 bin bekerlele varan radyoaktif olduğunu kabul etmiş; ancak, "Bu oran önemli olmadığı için, çaylara çöp muamelesi yapıldığını" açıklamıştır. Oysa NUSHEP'in Bilimsel Danışma Kurulu'nun, uluslararası bilimsel kaynaklar ve Dünya Sağlık Örgütü'nün en son ölçülerine uygun olarak saptadığına göre, radyoaktif "en az dozu" kavramı ortadan kalkmıştır. Artık "olanakların elverişli olan düşük doz" ilkesi geçerlidir. Bilimsel Danışma Kurulumuz, radyoaktif çayların 5 bin tonunun sağlıksız biçimde yakıldığına, toplam 50 bin ton olan bu ürünün kalan bölümünün ne olduğunu bilmediğine dikkat çekerek, sonuçun, halk sağlığı açısından kaygı verici olduğunu belirtmiştir.

Dünyada ve ülkemizde çevreye duyarlı insanların, 5 Haziran Dünya Çevre Günü'nü kutlamaya hazırladığı şu günlerde, değerli bilim adamlarından oluşan Danış-

ma Kurulumuz, ilgi alanımıza giren şu gerçeklere dikkat çekmeyi ve kamuoyunu uyarmayı görev saymıştır:

1. Türkiye'nin bir radyoaktif haritası yoktur. Daha sonraki radyoaktif kirlenmeyi ölçebilmek için ivedilikle bir radyoaktif haritası çıkarılarak "radyoaktif durumu" ortaya konmalıdır.
2. Radyoaktifliğin yükseldiğini haber veren alarm cihazları, ülke düzeyinde ve bilimsel standartlara uygun biçimde yerleştirilmelidir.
3. Radyoaktifliğin "zararsız dozu" yoktur. Radyoaktif kirlenmenin söz konusu olduğu her alanda, "olanaklı olan en düşük doz" ilkesi yaşama geçirilmeli; bu bağlamda, radyoaktif çaya normal çöp işlemi yapılmamalıdır.
4. Ankara yakınlarındaki Sarayköy'de açıktan bırakılan radyoaktif külle ve yanmamış çaylar, usulüne uygun koşullarda gömülmelidir. Bu çevredeki toprak, su ve besinlerde radyoaktifite ölçümleri yapılmalı; sonuçlara göre, gerekirse yeni önlemler alınmalıdır. Kalan 45 bin ton radyoaktif çay için de, benzer önlemler uygulanmalıdır.
5. Artık tüm dünyada geçerli olan açıklık ve saydamlık politikaları, ülkemizde de geçerli olmak, nükleer silahlardan radyoaktif kirlenmeye uzanan tüm alanlarda ki gerçekler, kamuoyuna açıklanmalıdır.

Prof. Dr. Leziz Onaran

▼ **Protesto.** Tüm dünyada çevre kirliliğine radyoaktif kirlenmeye karşı tepkiler hızla artıyor. Türkiye'de kamuoyu bu konuda bilgilendirilmiş dahi değil.

Öğretmen hareketinin sorunları

BİRLİK VE YENİLENME

Öğretmen hareketimizin olağanüstü EĞİT-DER Kongresi'ne yansiyacak iradesi, en geniş birlik doğrultusunda somutlanacaktır.

İlindiği üzere, sekiz yıllık bir kesiriden sonra, TÖH-DER kağıdı üzerinde 16 Şubat 1988

de EĞİT-DER'in kurulmasıyla birlikte, eğitim emekçilerinin sendikal haklar mücadelesi yeni bir boyut kazandı. Son derece kısıtlı olanaklar ve koşullar içinde, örgütsel geleneğe bağlı öğretmenlerin olağanüstü çabaları sonucu hareketimiz tüm eksiklerine karşın gelişip güçlenmeye, dal budak salmaya başladı. Ancak, ülkenin sosyo-politik yapısından kaynaklanan demokratik çıkışsızlığın öğretmen hareketimizi hem içten hem de dıştan etkilememesi olanaksızdı. Bir yandan emekçilerin durmak bilmeyen ekonomik, demokratik hak istemlerine karşı egemen güçlerin ge-

çit vermez tutumları, diğer yanda sol siyasal güçlerin yaşanan dağınıklığa çözüm olarak geliştirip güçlendirmeye çalıştıkları somut birlik-birliklilik çabaları ve bunların yanında bazı siyasal ve demokratik yaklaşımların geçmişten gelen kronikleşmiş zaafı...

İşte böyle bir ortamda, EĞİT-DER örgütlülüğünün kolektif öncülüğünde ortaya çıkarılan, "Nasıl bir sendika?"

Sendikamızın kuruluş tarihi ve yöntemi, sendikal haklar komisyonları, sendikal haklar forumu... gibi" çalışmalar, hareketimizin gündemini ısgal etmeye devam etti, ediyor.

Özünce bir süre, EĞİT-DER Merkezi öncülüğünde ivmelendirilen bütünsel sendika mücadelesi, aralarında tartışmalı kişiler de yer aldığı 23 öğretmenin tam bir ölümlüyle kendilerini sendika kurucusu ilan etmeleri sonucu, sektöre uğradı. Bu durum, hareket içinde birimsiz bir tartışma, gereksiz bir gerginliğe neden oldu. Bir yanda, 83 subedekteki lisans öğretmenlerin oluşturduğu sendikal haklar komisyonlarının iradesini ortaya çıkarmaya çalışan EĞİT-DER Merkez çoğunluğu ve omunda bütünsel olarak örgütsel ilkeleri savunmuştu, diğer yanda öğretmen iradesinden kopuk olarak yapılan sendika girişimine destek ve-

renler... Bu kaosu eğitim emekçileri bir daha yaşamak istemiyorlar.

Böyle bir durumda, hiç kuşkusuz, örgütsel ilkelerden, birlik ve bütünlükten yana olmak, öğretmenler arasında gerginlik yerine yumuşama, köşkünük yoluyla çözümlenmek, sorunları görüşmeler yoluyla çözümlenmek en akıllı yoldur. Ancak, öğretmen hareketinde şimdiye dek süren gelişmeler, nesnel biçimde değerlendirilmelidir. Bunu yapabildiğimiz ölçüde önümüzdeki sürece ışık tutabiliriz.

Gelişmelerden çıkarılması gereken dersler

1- Grupsal ve zamansız çıkışlar, çıkış yapanlarla, yapılacak çıkışın aslı ve örgütlü sahipleri arasında gereksiz ve yıpratıcı tartışmalara yol açmaktadır.

2- Örgütün bütünlüğünü ve örgütün demokratik iradesini yadsayanların, güçlü ve doğru bir çıkış yapabilmeye şansları bulunmamaktadır.

3- Teorik anlamda son derece geri hazırlanmış sendika projeleri sendika hakkını almamışta, örgütlü mücadelenin yerini alamamaktadır. Azınlığın karşılaştığı sonuç, aceleci, grupçu çıkışlarla hakların elde edilemeyeceğini, tersine, ancak BİRLİKTE çıkışlarla elde edilen toplumsal kazanımların yanı sıra, yasal hakların da elde edilebileceğini bir kez daha doğrulamıştır.

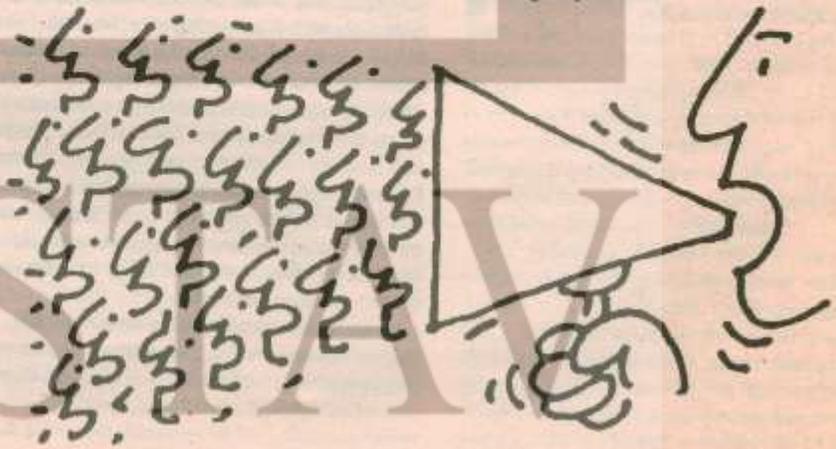
4- Bu tür çıkışların iki ayağı olmalıdır. Ayakların biri, doğrudan taraf olan eğitim emekçilerinin maddi ve manevi desteğine otururken, diğeri çıkışa destek veren ulusal ve uluslararası güçlere oturmalıdır. Bu iki destek arasındaki diyalektik ilişkiyi kırılmadan yapılan çıkışlar, istenilen sonucu vermemektedir.

5- Burjuvazi dünya pazarlarına girmek ve

özellikle de Avrupa Topluluğu ile bütünleşmek istemektedir. Bunun için sermaye birikimine ihtiyacı vardır. Bu, işçi ve emekçilerin daha düşük ücretle çalıştırılmaları ve daha yüksek fiyatla meta satın almaları anlamına gelmektedir. Burjuvazi, süresi şimdiden kestirilemeyecek zaman dilimi içinde gerçekleştirilmeyi planladığı böyle bir programı önüne koymuştur. Program sınıfsal nitelikleri gereği, iktidar ve muhalefet partilerinden itiraz görmemektedir. Sendikal örgütlenmeyi hedefleyen tüm çıkışlar, programı kıyasından köşesinden aşındıracağı için, şu anda burjuvazinin hiçbir kesiminden kolay ve açık destek alamaz. El altından verilen desteklerin ise bağlayıcılığının olmadığı, geçmişte görülmüştür.

Günümüzde burjuvazi, 1982 Anayasası ile oldukça geriletilmiş olan işçi ve emekçilerin ekonomik, demokratik ve politik haklarını, daha da geriletme girişimlerini sürdürmektedir. Bunun örnekleri, yakın geçmişte çıkarılıp, sendikal çalışmaya ve grevlere daha da sınırlamalar getiren "Grev Tüzüğü" ile, ulusal-toplumsal mücadeleleri bastırmaya yönelik "Doğu Kararnamesi" adıyla anılan 425 sayılı KHK'dir. Bütün bu gelişmeleri yok sayıp, zamansız, grupsal ve teorisi alabildiğince geriletilmiş bir sendika projesiyle burjuvaziden sendika alımlaştığını düşünmek, içinde bağka niyet taşıyorsa, tam bir boş hayaldir.

Burjuvazinin dünya pazarlarına girmek ve Avrupa Topluluğu ile bütünleşebilmek için önüne koyup, neredeyse dokunulmaz ilan ettiği programını kıyasından köşesinden aşındırıp başarıya ulaşmanın tek yolu, sendikal çıkışları örgütlü geleneğe bağlamak, örgütün bütünlüğü ve demokratik iradesinden güç almak, ülke içinde ve ülke dışındaki demokratların desteğini sağlamaktır. Bütün bunların düşünülüp-pratiğe geçirilememesi, başarıyı engelleyecektir.

Şimdi ne yapmalı!

EĞİT-DER, eğitim emekçilerinin grevli-toplusözleşmeli sendikal haklar mücadelesinde kullanabileceği en önemli araçtır. Eğitim emekçileri böyle bir aracı gözleri gibi koruyup geliştirmek zorundadırlar. Aracı ve onu kullanan eğitim emekçilerini zaafa uğratan zayıflatmaya yönelik davranışlar, kimden ve nereden gelirse gelsin eleştirilmelidir. Bunu yapmamak, zaaf yaratanları görmezden gelmek demektir. Eleştiri ve özeleştiri, güçleri zayıflatmaz. Tam tersine, daha da nitelikli yapar. Bu nedenle gerektiğinde kullanılmalıdır.

Gelenen bu noktada yapılması gerekenler şunlardır:

1- EĞİT-DER'de demokratik merkezîyetçilik güçlendirilmelidir.

2- 1965'den beri TÖS, TÖB-DER ve EĞİT-DER örgütlülükleriyle gelişip güçlenen mücadele ilkeleri savunulmalı, gözardı edenler uyarılmalıdır.

3- Son gelişmelerle ortaya çıkan sorunlar, yetkili kişi ve kurulların bizzat kendileri veya görevlendirecekleri kişiler tarafından görüşmeler yolu ile çözülmeye çalışılmalıdır. Sorunların çözümünde odak noktası, EĞİT-DER'in bütünlüğü ve geleceklere olmalıdır.

4- Öznesi öğretmen olan, grevli toplusözleşmeli sendikal mücadele ilkesi bayraklaştırılmalıdır.

5- Şube Sendikal Haklar Komisyonları'nın çalışma ve etkinlikleri daha da güçlendirilmelidir.

6- Sendikal çalışmalar içinde olan diğer kamu personeli temsilcilerinin oluşturduğu platformun çalışmaları hızlandırılıp etkinleştirilmelidir.

7- Bu platformun etkinlikleri, işçi sınıfının etkinlikleri ile dayanışma içerisine sokulmalı, varolan dayanışma artırılmalıdır.

8- 23 kişinin başını çektiği azınlığın yanlış ve sonuçsuz başvurusunun EĞİT-DER ve geniş eğitim emekçileri çevresinde yığınlık yaratmasına geçit verilmemelidir.

9- Yapılması planlanan girişimin içi ve arkası doldurulmadan, kesinlikle makamlara başvurulmamalıdır.

Öyle inaniyoruz ki, önümüzdeki süreç, öğretmen hareketinin birlik-dayanışma ve mücadele tarihinde görülmemiş sendikal savaşlar ve somut kazanımlar dönemi olacaktır. Her ne kadar birlik ve bütünlükten yoksun biçimde de olsa, 23 öğretmenin 28 Mayıs tarihli sendikal girişim dilekçesinin valilikçe kabul edilmemesini insan hak ve özgürlüklerine, öğretmenlerin sendika hakkına açık bir saldırı olarak kabul ediyor ve bu durumu protesto ediyoruz.

Yakın bir gelecekte, topyekün ve sonuç alıcı bir sendikal girişim için bugünden hazırlanmalıyız. Mücadelemizin başarısı, hiç kuşkusuz birlik ve bütünlükten geçecektir. İnancımız odur ki, öğretmen hareketimizin 21-22 Temmuz'daki olağanüstü EĞİT-DER Kongresi'ne yansıtacak iradesi, en geniş BİRLİK doğrultusunda somutlanacaktır. Zaten üslenmiş tarihsel misyon tam da buna denk düşmektedir.

Bu inançla olağanüstü kongre delegelerini ve tüm eğitim emekçilerini saygıyla selamlıyoruz.

Her doğru sancılıdır

EĞİT-DER'de yaşanan sancılar, ülkemizin içinde bulunduğu politik ve ekonomik yapıdan soyutlayarak ele almak bizi yanıltabilir.

Toplumsal olaylar, doğa olaylarına benzer. Sakin ve dingin olan deniz, ani olarak çıkan

taufan ya da kasırganın etkisiyle kabarıp, kıyıları hızla döverken kocaman gemileri yonga gibi şuraya buraya savurur, korkunç dalgaların oluşmasına neden olur. Bu nedenle kitlelerin sakın dingin durumuna aldanmamak, olayları med-cezir mantığıyla irdelleyip sorgulamamak gerekir.

Toplumsal olayların bilinen bir başka özelliği de, bunların birbirlerine karşılıklı olarak bağlı olduğu ve birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğidir. Nasıl ki, vücudumuzun herhangi bir yerindeki ağrı, ya da sırt tüm organizmayı rahatsız ve tedirgin ederse, toplumun bir kesimindeki rahatsızlık da tüm toplumu etkiler. Bunun en yakın ve çarpıcı örneği; Doğu ve Güneydoğu'da yaşanmaktadır.

12 Eylül'de toplumumuz çok şiddetli bir depremle sarsıldı. Tüm toplumsal değerler altüst oldu, demokratik kurum ve kuruluşlar kapatıldı, demokrasinin üzerine şal çekildi. Toplumumuz bu depremin yokundan daha kurtulamadı. 12 Eylül'de sahnelenen oyunun figüranlarından Nurettin Erşin; "Bizim sosyal düzenimiz, ileri, açık bir demokrasi uygulamasına müsait değildi. Bize disiplinli bir idare getirilmeliydi." (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Temmuz 1989) diyerek 12 Eylül'ün neden tezgahlandığını açık bir biçimde ortaya koymuştur. Getirilen anayasa ve diğer yasal düzenlemeler, bu otoriter ve totaliter felsefe ve dünya görüşünü topluma zorla kabul ettirmek içindi. Bir türlü demokrasi yolunda ileri adımlar atamamızın nedeni; demokrasiye giden yolların tümce tahrip edilmesi, köprülerin atılmasından kaynaklanmaktadır.

Depremi yıkım ve tahribatından en çok etkilenen toplumsal kesimlerin başında, öğretmenler ve eğitim kurumları olmuştur. Sömürücü, bilinçli, inancı, demokratik tavırlı, ülke yönetimine katılıp sorumluluk ve görev alacak nitelikte yeni kuşakların yetişmesini,

Tüm eğitim emekçileri grevli toplusözleşmeli, çağdaş bir sendika istiyor. Sendikanın yönetiminde öğretmen hareketine ivme kazandıracak, tabanın özlem ve istemlerini savunacak kişiler olmalı.

◀ Çocuklarımız. Onlara hızla düşen bir eğitim kalitesi, Türk-İslam sentezi, kıta haline gelen okullar sunabiliyoruz.

katilme bir yönetimin ülkemizde de hayata geçmesini istemiyorlar. Sömürü ve vurgunlarını sürdürebilmeleri için bilgisiz, örgütsüz, lümpen, sorumsuz ve sağlıksız kişilerden oluşan bir toplumun yaratılmasının ortamını hazırladılar. Siyasi partileri, sendikaları, dernekleri ve tüm demokratik kurum ve kuruluşları kapattılar, düşünceyi, düşünceleri doğrultusunda örgütlenmeyi en büyük suç saydılar. Toplumumuzu ortaçağ karanlığına ittiler.

Çünkü, böyle bir toplumun alt yapısı oluşturulmadan 1980-1988 arasında 226 trilyon, 300 milyar lirayı emekçilerden zorla keserek, bir avuç holdingcinin kasalarına akıtmanın olanacağı yoktu. Yine bu süre içinde, işçilerin, köylülerin ve memurların ulusal gelirdeki payı, yüzde 37.5'den, yüzde 13'e düşürülmüştür.

12 Eylül'den sonra eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlere Devlet Bütçesinden ayrılan ödenekler azaltılmıştır. Buna karşılık silahlanmaya, bir baskı ve sindirme aracı olarak kullanılan güvenlik güçlerine ayrılan ödenekler ise her yıl daha da artırılmıştır. Yalnız 1987 yılında, silah alımına 2,876 milyar dolar ayrılmıştır. 1989 yılında, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne Devlet Bütçesinden ayrılan pay, Sağlık Bakanlığı'na ayrılan paydan daha fazlaydı.

Ayrıca 12 Eylül'den sonra eğitimin kalitesi iyice düşürüldü, devlet okulları birer kışla haline getirildi.

Türk-İslam sentezi adı altında, çağdışı, bilim dışı bir eğitim sistemi zorla halkımıza dayatıldı. Doğa bilimleri, felsefe, sosyoloji ve Darwin okullardan kovuldu. Ezbere dayalı, beyin yıkayıcı, kitleleri ayışturucu, kul-köle yetiştirici bir eğitim uygulamaya sokuldu. Din dersinin zorunlu kılınması ve Anayasa'ya konulması, kitleleri uyutmak ve tepkisiz bir toplum oluşturmak içindi. Çünkü başka şekilde sömürülerini sürdürmeleri, emekçileri depolize etmeleri mümkün değildi.

Bilgili, engin bir kültürle yoğrulmuş, pedagojik formasyona sahip öğretmen yetiştirme politikası tamamen terk edilmiş, öğretmenin toplumdaki değeri sıfıra indirilmiştir.

TÖB-DER kapatılmış, örgüt ve örgütlü öğretmen potansiyel suçlu sayılmış anarşinin ve terörün sorumlusu olarak gösterilmiştir. Hukukun ilkeleri şöyle dursun, kendi koydukları hukuk dışı vasaları bile çiğnerek TÖB-

DER yöneticileri apar topar cezalandırılmış, TÖB-DER'in mal varlığına elkonulmuştur.

Onbinlerce öğretmen işkenceden geçirilmiş, binlercesinin görevine son verilmiş, çocuk birlikte aç ve perişan edilmiş, yuvaları dağıtılmış sürülmüş, onlarcası işkence tezgahlarında katledilmiştir. Nazif Kaleliler hasta hanelerde bile ayaklarından karyolalara zincirle bağlanmış, Sıddık Bilgin'lerin cesetleri yepelerin arkasında sürüklenmiştir.

İşkandan ve aydınlık beyinlerden korkan 12 Eylül'ün piyonları ve onların sivil uzantıları öğretmen ve TÖB-DER düşmanlığını yerleştirme için tüm iletişim araçlarını ve devletin olanaklarını seferber etmişlerdir. Skolastik ve medrese eğitimini horladılar, dine dayalı teokratik dünya görüşünü yeni kuşakların beynine oya gibi işlediler. Bunun içindir ki, 1990 Devlet Bütçesinden Kültür Bakanlığı'na 484 milyar ayrıırken, Diyanet İşleri Bakanlığı'na 1 trilyon 250 milyar ödenek ayırdılar.

Tüm bu ekonomik ve politik baskılara karşın, örgütlenmeden yana, öğretmenin ekonomik, demokratik ve mesleki hakları bazında sendikalaşmayı öne çıkaran, biçimde ulusal, özde evrensel bir eğitimi savunan öğretmenler, "abece" dergisini çıkararak bir araya geldiler. TÖS, TÖB-DER çizgisinde sürüp geler yüz yıllık öğretmen örgütçülüğüne yeni bir ivme kazandırdılar.

EĞİT-DER bu etkinliklerin sonucu olarak doğdu. Hiç kuşkusuz EĞİT-DER, yalnızca emeklilerin kurduğu sıradan bir örgüt değildi. Çalışmaları ve etkinlikleriyle bunun böyle olmadığını dost-düşmana gösterdi. Panel, açığoturuldu, sendikalar haklar kurultayları düzenleyerek iç ve dış kamuoyunun dikkatlerini öğretmenlerin üzerindeki ekonomik ve politik baskılara çekti.

Tabanda yapılan çalışmaların ya gereği ya da bir biçimde ortaya koydu; öğretmenler ve tüm eğitim emekçileri, grevli toplu sözleşmeli sendika istiyor. Sendika çağdaş olmalı ve sendikada kesinlikle ideolojik-politik birliktelik sağlamaya kalkışılmamalı. Ayrıca öğretmenler arasında sağ sol, ileri-geri ayrımı yapılmamalı. Çüskü öğretmen hareketine, sendikal mücadeleye yapılacak en büyük kötülük, sendikanın ya da derneğin yönetiminde, aynı ideolojik-politik kişilerin bulunmasını öne çıkarmak ve bunu savunmaktır. Böyle bir tutum sendikayı parçalar, gücünü azaltır ve hareket alanını daraltır. Sendikanın yönetiminde, öğretmen hareketine ivme kazandıracak onun birlikteliğini rekistirecek, temsil yete-

neği olan, tabanın özlem ve istemlerini egemen güçlere karşı en iyi bir biçimde savunan kişiler olmalıdır. Öğretmen politik düşüncesini sendikasına egemen kılmaya kalkışmamalı, ama siyasi bir partiye girebilmeli ve orada düşüncelerinin hayata geçmesi için mücadele yapabilmeli. Bu da suç sayılmamalıdır. Örgüt içi demokrasi en ileri boyutlarda ve eksiksiz olarak işletilmeli. Tabanla tavan arasındaki demokratik kanallar sürekli açık tutulmalı.

Çağdaş bir sendikanın ne olup olmadığına da bu koşullarda sendikanın kendi yetkili organları karar vermelidir. Sendikaya su ya da bu sıfatın eklenmesi, şu ya da bu nitelikteki öğretmenin sendikaya üye olabileceğini öne çıkarmak, öğretmenlerin tümünü aynı çatı altında toplamayı engeller, sendikanın gücünü azaltır, onu egemen güçler önünde zayıf düşürür. Bu konuda tek ölçü, öğretmenin sendikal mücadeledeki etkinliği ve tavrı olmalıdır.

EĞİT-DER'de olanları, yaşanan sancuları ülkemizin içinde bulunduğu politik ve ekonomik yapıdan soyutlayarak ele almak da bizi yanıltabilir. Ülkemizde Batı ölçütlerine uygun bir demokrasinin kurum ve kuruluşları yoktur. Halen düşünce örgütlenme suç sayılmaktadır. Bunun sonucu sendikalara ve derneklere başka misyonlar yüklemeye gündeme gelebilmektedir. Sendikalar ya da diğer meslek örgütleri ideolojik ve politik çözümlerin tartışıldığı bir arena haline dönüştürülebilir. Yanlışlık ve sakatlıklar buradan kaynaklanmaktadır. Unutmamak gerekir ki, organizma sindiremediği ya da kendisine yararı olmayan yabancı maddeleri dışarı atar. Ayrıca siyasi partinin işlev ve görevini, sendikaya ya da derneğe yüklemeye kalkışmak, yalnız sendikal mücadeleye zarar vermekle kalmaz, o yükü baska yerlere yüklemek isteyenlere de zarar verir. Bunun sonucu gemi üzerindeki yükü birlikte bataabilir.

Bir kere sendika, sömürüyü ortadan kaldırma aracı değildir. Sömürüyü sınırlandırma savaşını verir. Bir başka deyişle, iktidar mücadelesi vermez. Bu açıdan sendikaya ideolojik bir misyon yüklemeye kalkışmak, sendikanın çalışma ve etkinlik alanını daraltacağı gibi, üyelerinin özlem ve isteklerini de yerine getiremez. Ayrıca ülkede verilmeekte olan demokratik mücadeleye de zarar verir.

Türkiye öğretmen hareketi, ilk kez sendika hakkı için başvuruda bulundu. Hukuki bir mücadelenin kapısını aralıyor. Bu bir doğumdur. Ve her doğum gibi sancılı olacaktır, olmuştur da... Ancak öğretmen hareketi bu darboğaz ve engelleri mutlaka aşacak, 21-22 TEMMUZ'da bu düğümü mutlaka çözecektir. Hem de demokratik yöntemlerle. Ben buna içtenlikle inanıyorum. Yüz yıllık demokratik öğretmen hareketinin bilgi ve deneyim birikimi bu doğrultudaki iyimserliğimin kaynağını oluşturmuyor.

Öğretmenlerimiz Olağanüstü Kongreyi en demokratik bir ortamda sonuçlandırarak, öğretmen hareketine yeni bir demokratik ivme kazandıracak ve ülkemizdeki, genel demokratik mücadeleye de katkıda bulunacaktır. Bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın. ■

Ekonomik ve politik baskılara karşı, örgütlenmeyi ve sendikalaşmayı öne çıkaran, biçimde ulusal, özde evrensel bir eğitimi savunan öğretmenler, TÖS, TÖB-DER'in yüzyıllık öğretmen öncülüğüne ivme kazandırdılar.

FİLEN VAR OLMAYAN SOSYALİZM

"Fiilen var olan sosyalizm" teorisi klâsik Marksist sosyalizm teorisinin köklü bir revizyonuna dayanıyor.

Kapitalist olmayan ülkeler topluluğunun büyük çoğunluğunu ait üstü eden "1989 devrimi", bütün dünya marksistlerini çok yönlü ve geniş kapsamlı bir yeniden değerlendirme göreviyle karşı karşıya bırakıyor. Bu görevin çok yönlülüğü ve geniş kapsamılığı üzerinde ne kadar durulsa azdır. Kapitalist olmayan ülkelerde eskiden de büyük "şoklar" yaşanır; bunların dalgaları, dünya solunun bütün kesimlerinde etkisini duyururdu. Kruşçev'in 20. kongrede Stalin dönemi konusundaki "ifşaat", Çin'deki "büyük proleter kültür devrimi", Çekoslovakya'nın Varşova Paktı kuvvetlerince işgal edilmesi, sözüm ona sosyalist ülkelerin Güneydoğu Asya'da bir-biriyle savaşa tutuşması gibi. Ancak bunların ardından sorguya çekilen, Marksizm adına uygulamaya konmuş pratikler olur; bunlar, tartışmanın tarafları için ortak bir bakış çerçevesi oluşturan Marksist teorisinin ölçütlerine başvurularak eleştirilir ya da haklı çıkarılırdı. Bu gün ise durum farklı: Marksist teorisinin kendisi ya da en azından bu teorisinin temel kabulleri hızla tartışmanın ana eksenine gelmekte.

Görevin nesnesi ne denli çok yönlüye öznesi de, o denli geniş kapsamlı. Bir zamanların dogmacı "Marksistler"i, kapitalizmi kapitalizm yapan özelliklerin (özel mülkiyetin, piyasanın, kâr güdüsünün ve rekabetin...) erdemlerini birer birer keşfetme yarışına çıkmışlarken emperyalizmin, şu ya da bu "sosyalizm" deneyimiyle sınırlı kalmayan, Marksizmin ve sosyalizm tasarısının tümünün inandırıcılığını yok etmeye yönelik bir haç seferi başlatmaması düşünülemezdi. İçinde yaşadığımız koşullarda bu ideolojik saldırı, yalnız Marksizm adına ona fırsat vermiş olanları değil, bütün o "deneyimler"i öteden beri eleştirenleri de etkiliyor. Onlar da, Doğu Blokunda somutlaşmış biçimiyle merkezî plânlamanın başından beri bürokratik bir çarpıklıkla malû olduğunu; bu deneyimin başarısızlığının piyasanın üstünlüğünü de, hem merkezî, hem demokratik, hem de etkin bir plânlamanın olanaksızlığını da kanıtlamaya yetmeyeceğini iddia etmekle artık yetinemezler. "Reel kapitalizm" in akıl dışılığı, yıkıcılığı, doğa ve insan düşmanı karakterini pratikte; yozlaşmaya karşı kurumsal güven-celerle donatılmış, burjuva demokrasinden

her bakımdan (nicelikçe ve nitelikçe) üstün bir sosyalist demokrasinin her düzeyde (işletmelerin, ekonominin tümünün ve toplumun yönetiminde) işlerliğini -şimdilik pratikte değilse bile- programatik düzlemde kanıtlamak, kapitalizme boyun eğmeyi reddedip sosyalist bir alternatifi savunmaya devam etmek isteyen herkes için bir kaçınılmazlık.

...

Marksistleri bekleyen bu genel hesaplaşmanın, önemsiz sayılamayacak bir boyutu da, kapitalizm sonrası toplumları açıklama iddiasıyla ortaya atılmış teorilerle hesaplaşma gereği. Doğu Blokundaki herçümenin ardından, bu teorileri pratiğin sınavından geçirmek için yeterince zengin bir ampirik malzemenin birikmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Ülkemiz solunda Sovyetler Birliği ve öteki Doğu Bloku toplumlarını sosyo ekonomik açıdan nitelenmekte kullanılan en yaygın yaklaşım "reel sosyalizm" ya da "fiilen var olan sosyalizm" (riallye süçüstivuyuşçiy sotsializm) teorisidir. Bu teori, klasik Marksist sosyalizm teorisinin köklü bir revizyonuna dayanıyor; sakatlığı daha ağırdan başlıyordu. Öyle ya, neden sosyalizm sans phrase, düpedüz sosyalizm değil de ille "reel" sosyalizm? Hele bu terim, onu bu toplumları övmek için değil, yermek için kullananların (örneğin söz konusu terimi, bu toplumlara sosyalist dememek için, "duraksayarak" benimzedliğini söyleyen Rudolf Bahro'nun) ağzında daha da anlamsızlaşıyordu. Öyle ya, sosyalizm olmayan bir "reel sosyalizm" nasıl reel olabilirdi ki?

İşin tarihçesine kısaca bakalım. Marx ile Engels'in zamanında komünizm ile sosyalizm arasında özel bir ayırımı gözetilmezdi. Enternasyonal Marksistlerin Engels'ten sonraki kuşağı, o arada Kautsky, sosyalizmi, üretim araçlarının kamulaştırılmasıyla özdeşleştirmiş, böylece komünizmden koparmıştı. Lenin ve Bolşevikler, sosyalizm/komünizmin tanımına özgün içeriğini geri verdiler: sınıfsız, metasız ve piyasasız, devletin körelidiği bir toplum. Böyle bir toplum, doğası gereği ancak kapitalizminkinden üstün bir niteliğe güçleri temeli ve süresel bir coğrafya üzerinde kurulabilirdi. Stalin ile birlikte başlayan revizyonun Kautsky'lerin tanımına dönüşle sonuçlanmayıp komünizmin bile devlet cenderesi ne sokulmasına ayrıntıları bu yazının konusu değil. Biz, burada "fiilen var olan sosyalizm" teorisinin yandaşları ile karşıları arasındaki tartışmanın bir tek yönü üzerinde odaklaşalım.

Teorinin yandaşlarına bakılırsa, kapitalist olmayan ülkeleri "reel sosyalist" diye tanımlamak, sosyalizmi, ille tutulur, gözle görülür bir alternatif halinde ete kemiğe burundürecek, kapitalist ülkelerde yurttan sınıf mü-

cadeleşini güçlendiriyordu. Teorinin karşılarına göre ise, kapitalist dünyanın kilit ülkelerinde dolaysız çıkarları ve demokratik haklar için mücadeleye atılmaktan geri durmayan işçi sınıflarının sosyalizm için bir türlü istenen ölçüde seferber olmayışının başlıca sorumlusu bu ülkelerin iktidarcı gerçekliğiydi. Kapitalist ülkelerdeki Marksistler, kendi istedikleri sosyalizmin "fiilen var olan sosyalizm"den çok farklı olduğunu ısrarla vurgulayacakları yerde, bu ülkelerin sosyalizm iddiasını onaylayacak olurlarsa sosyalizm mücadelesinin sırtındaki kamburu olsa olsa katmerleştirirdi.

Gelişmeler hangi tarafı haklı çıkardı? "Reel sosyalist" ülkelerin yöneticileri, içinde bunaldıkları iktisadi güçlüklerden, piyasayı, özel mülkiyeti genişleterek, kapitalist dünya pazarıyla daha sıkı bütünleşerek kurtulmayı savunur ve tasarırlarken kapitalist ülkelerdeki Marksistler, emekçi sınıfları, bütün bunları ortadan kaldırmak için özveriye çağırmakta eskisinden çok daha fazla zorlanmayacaklar mıdır? Dahası en önemlisi Doğu Avrupa ülkelerinin kimilerinde, kapitalizme dönüşü açıkça savunulan sağcı partiler seçim kazanır; kommunist partileri, sömürücü sınıfların ya tamamen tasfiye edilmiş ya da alabilirdiğine marjinal bir konuma indirgenmiş olduğu bu ülkelerde -Bulgaristan dışında- yüzde 10 ila 20 oyla yetinmek zorunda kalırken kapitalist ülkelerdeki Marksist partilerin itibar ve oy kaybı, hızlanarak sürmeyecek midir?

"Fiilen var olan sosyalizm" teorisi dünya solunda bu denli yaygınlık kazanmış olsaydı da, Doğu Avrupa depresyonunun sosyalizm tasarısının inandırıcılığına gölge düşürmesi, elbette büsbütün önlenemezdi. Ama olumsuz etkilerinin bir nebze sınırlanabileceğini öne sürmek çok mu yersiz bir var sayım olur?

"Fiilen var olan sosyalizm", başım Demokratik Almanya'nın çektiği bir süreç içinde "fiilen var olmayan sosyalizm"e dönüşmeye yüz tutarken, söz konusu teoriye ve temsil ettiği gerçekliğe daha büyük bir kısıncıklıkla sarılanlara gelince... Onlarınki, eski önderleri, bir punduna getirip dört duvar arasına göndermekten ve bütün kabahatleri onlara yükleyip, yeni koşullar altında siyasi ikbal avcılığını sürdürmeye çalışmaktan elbette daha faziletili bir davranıştır. Ama asıl büyük fazilet, yamılgıyı açıkça kabul etmek değil midir?

"Reel sosyalizm" sosyalist toplumları övmek için değil, yermek için kullananların ağzında daha da anlamsızlaşıyor. Sosyalizm olmayan bir "reel sosyalizm" nasıl reel olabilir ki?

YEREL YÖNETİMLER VE İKTİDAR

Merkezi iktidar, muhalefet partilerinin elindeki belediyelerin başkanlarını, çok kez yersiz suçlamalarla görevden uzaklaştırmış ve yerine çoğunlukla iktidar partisi mensubu birini belediye başkanı olarak atamıştır.

Yerel yönetimler, klasik anlamında yerel halkın birarada yaşamaktan doğan ortak gereksinimlerini karşılamaya yönelik etkinlikleri, yani yerel kamu hizmetlerini görme amacını taşıyan yönetsel kuruluşlardır. Yerel yönetim ilkesi, merkez yönetiminin yükünü azaltarak bir yönetsel denge kurulması zorunluğundan kaynaklanmakla birlikte bu ilkenin siyasal boyutu da vardır. Büyük kamu hukuku bilgini M.HAURIOU'nun da vurguladığı gibi, kamu erkini devlet ile yerel yönetim arasında paylaşılması siyasal bir süreçtir. Bu süreci etkileyen faktörler ülke ekonomisinin özellikleri olduğu kadar siyasal rejimin de niteliğidir. Az gelişmiş ekonomilerde merkezden yönetimin ağırlık taşıdığı gözlenebileceği gi-

Az gelişmiş ekonomilerde merkezden yönetimin ağırlık taşıdığı gözlenebileceği gibi, otoriter rejimlerde de yerel yönetimle devlet arasındaki kamu erki bölümüşü ikincisinin lehine çözüme bağlanır.

bi, otoriter rejimlerde de yerel yönetimle devlet arasındaki kamu erki bölümüşü ikincisinin lehine çözüme bağlanır. Bu olgunu doğrulayan örnekler bulmak hiç te güç değildir. Nasyonal Sosyalist Almanya'da yerel yönetimlerin görev ve yetki alanlarının daraltılarak, yerel özerkliğin tüpüyle ortadan kaldırılması, savaş yılları Fransa'sında Vichy rejiminin aldığı önlemlerle eski merkezî yapıya yeniden canlılık kazandırılması, Türkiye'de 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980

askeri müdahalelerinde yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının görevinden uzaklaştırılarak bu kuruluşların merkezi otoritenin yoğun denetimi altına sokulması, yerel yönetimin siyasal süreç içerisindeki rolünün açıkça ortaya konmaktadır. Yerel yönetimin tarihsel kökeni de onun siyasal boyutuna ışık tutulur. Gerçekten batıda tipik yerel yönetim biçimi olan komünler halkın ve özellikle meslek gruplarının, burjuva sınıfının güçlenmesi sürecine paralel olarak örgütlenmesi süreciyle, devletin iradesi dışında kendiliğinden ortaya çıkmış kuruluşlardır. Türkiye'de ise bu konuda farklı bir tarihsel oluşum süreci söz konusudur. Gerçekten belediye örgütünün ilk kez kurulduğu Tanzimat dönemi Osmanlı Devleti'

nde yönetici sınıfın eğilimleri kadar toplumun yaşam biçimi de yerel demokrasiden ve siyasal katılımdan uzak olduğu için yerel yönetimin ortaya çıkışı da batıda olduğu gibi bir siyasal sürecin sonucunda değil, yukarıdan aşağı yapılan bir yönetsel reform hareketinin içerisinde olmuştur. Bu olgu, Türkiye'de yerel yönetimin günümüzdeki karakterini ortaya koyacak kadar önemlidir. Unutulmamalıdır ki, Osmanlı Devleti, cumhuriyete, koyu merkezîyetçi sistemi miras olarak bırakmıştı. 1930 tarihli Belediye Kanunu da bunun derin izlerini taşımaktadır. Bu yüzden ki yerel yönetimlerin siyasal iktidarla olan ilişkiler sistemi, çok partili yaşama geçildikten sonra yeni sorunlar yaratmıştır. Bu sorunlar günümüzde de sürüp gitmektedir.

Merkezi iktidar - yerel iktidar ilişkisi

Merkezi iktidar gibi, yerel iktidar da genel-objektif kural koyma (geniş anlamda yasama), bütçe yapma, yürütme ve memur atama gibi kamu erkinden doğan yetkileri kullanır. Ayrıca her iki iktidar da demokratik bir devlette halk iradesinden kaynaklanır. Bu nedenle aynı kaynaktan gelen bu iki iktidarın bir karşıtlık ilişkisi (antagonizma) içerisinde olmaması gerekir. Kuşkusuz ki bu sonuca varabilmek için halk iradesinden kaynaklanan tek iktidarı merkezi iktidar olduğu görüşüne dayanan saltı ve monist (tekçi) demokrasi görüşünden değil, dengeli, çoğulcu ve es-

nek bir demokrasi görüşünden yola çıkılması gerekir, ki çağdaş demokratik iktidar kavramını da başka türlü anlamak olanaksızdır.

Bununla birlikte iki iktidarın kullanışlı bakımından farklı hukuki düzeyler söz konusudur. Şöyle ki, merkezi iktidarın dolaysız temeli ve sınırı Anayasa olmasına karşılık, yerel iktidarın dolaysız temeli ve sınırı merkezi iktidarın yaptığı yasalarıdır. Başka ülkelerin anayasalarında olduğu gibi 1961 ve 1982 TC anayasaları da yerel yönetimlerin örgütlenmeleri ile yetki ve görevlerinin düzenlenmesini yasaya bırakmıştır. Yasama gücünü elinde tutan merkezi iktidara anayasa ile getirilen en önemli sınır, yasal düzenlemenin "yerinden yönetim ilkesi"ne (self-government) uygun olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında da yerinden yönetim ilkesinde ifadesini bulan yerel iktidar, merkezi iktidarın sınırını oluşturmakta. Bu nedendir ki merkezi iktidarın yerel iktidarı denetleme yetkisi de demokratik rejimlerde açık seçik bir biçimde tanımlanarak sınırlanmıştır. Öte yandan Türkiye'de eskiden yerel yönetimler üzerinde merkezi iktidarın vesayet yetkisi içerisinde görülen ve Belediye Kanunu ile merkezi yönetimin eline verilmiş olan yerel yönetimin seçilmiş organlarının organiklik sıfatının kaybedilmesine karar verme yetkisi, 1961 ve 1982 Anayasaları ile yargı organına verilmiştir. Bu düzenleme, kuşkusuz yerel iktidarı güçlendirici ve güvence altına alıcı nitelik taşımaktadır. Yalnız 1982 Anayasası bu güvenceyi ciddi biçimde zayıflatıcı bir hüküm içermektedir. Gerçekten Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrası yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının organiklik sıfatını kaybetmeleri konusunda yargı organının karar vermesini öngördükten sonra, şöyle bir ifade kullanmıştır: "Ancak, görevleriyle ilgili bir suç sebebiyle hakkında soruşturma ve kovuşturma açılan mahalli idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir". Bu hükmün bir TRUVA ATI olduğunu, uygulama bize göstermiştir. Merkezi iktidar, muhalefet partilerinin elindeki belediyelerin başkanlarını, çok kez yerleşim suçlamalarıyla yargı organına önüne sürdüğünden sonra, İçişleri Bakanı eliyle bunları görevden uzaklaştırmış ve 3394 sayılı yasayla değiştirilen Belediye Kanunu'nun 93. maddesine göre de bunların yerine çoğunlukla iktidar partisi mensubu olan belediye meclisi üyelerinden birini belediye başkanı olarak atanmıştır. Bu süreç, yerinden yönetim ilkesinin özüne vurulan bir darbe olduğu gibi, yerel iktidara da yapılan haksız bir müdahaledir.

Merkezi iktidarın yerel iktidar üzerindeki ciddi bir baskı aracını da kentlerin imar planlarıyla düzenlenmesine yaptığı müdahaleler oluşturmaktadır. Türkiye'de siyasal iktidarın son dönemde "turistik kentsel yörelerin merkezi yönetimi düzenlenmesi" adına yaptığı müdahaleler bir yandan siyasal iktidarın partizanca politikasını yürütme aracı, beri yandan da büyük kentleri objektif anlamda birer "metropolis" olarak ele almak yerine sadece kazanç amaçına yönelik bir sonucunun konusu olarak birer "profitopolis" niteliğindeki görme eğiliminin gerçekleştirme aracı niteliği kazanmıştır. Yargı organının bu konuda verdiği kararlar, sözümü ettiğimiz gerçeği açıkça ortaya koymuştur.

SÖZÜM SANADIR

Hangi mesleği seçmeli?..

Geçenlerde bir grup gençle konuşuyorduk. "Hangi mesleği seçmeleri gerektiğini" sordular. Kişisel istekleri vardı, ailelerinin beklentileri vardı, toplumsal yönlendirmeler vardı. Bunların arasında nasıl bir denge kurmalılar, kendileri için en iyi mesleği nasıl seçmeliydiler?

Onlara değişik bir yöntem önerdim. Bilinen yöntemler hep "mesleğiniz ne olmalı?" sorusunun yanıtını arıyordu. Ben de onlara "hangi mesleği yapmamalıyım?" sorusuya başlamalarını önerdim. Bu yöntemin daha yararlı, daha aydınlatıcı olacağını düşünüyordum. (Aslında pek çok alanda başarılı sonuçlar verebilecek bir yöntemdir ya.) Birlikte "önce olumsuz"u düşünmeye başladık. Beni de şaşkırtan bir şekilde hemen de sonuçlar berraklaşmaya başladı. İnsanların "istemedikleri şeyleri istedikleri şeylerden daha çabuk anlayabilmeleri hep dikkatimi çekmiştir.

Sıra benim görüşlerimi açıklamaya gelmişti. Ben de aklıma gelenleri şöyle sıraladım:

1. KUTSAL MESLEKLERİ seçerseniz, mesleğin niteliği gereği "aziz ya da derviş" olmayı göze almalısınız. "Kutsal meslekler" para pul için yapılmayan, çalışma saatleri olmayan, gece gündüz çalışılan, karşılığında fazla bir şey beklenmemesi gereken, mensuplarından hep fedakârlık beklenen mesleklerdir. Bu konuda aklıma hemen gelenler öğretmenler, hemşirelerdir. "Öğretmenlik" de, "hemşirelik" de kutsal mesleklerdir. Örneğin olan mesleklerdir. "Dokürlük" mesleği de kutsal sayılır ama onun kutsallığı yapıldığı yere göre değişir. Sağlık ocağı tabipliğini gözden irak yerlerde yaparken "kutsal mesleğin mensubu" olursunuz da, büyük kentlerin ünlü uzmanlarının yaptığı iş pek "kutsal" sayılmaz.

"Sizler, bu kutsal mesleğin mensupları," sözleriyle başlayan bir konuşma beni hep ikiltmiştir. İçimden "eyvah, bunun altında bir iş var" diye düşünmüştüm, hep de öyle çıkmıştır. Bu meslekler, toplumdaki emekçi sınıfların mesleğidir. Siz hiç ticaret erbabının toplantılarında "sizler, kutsal ticaret mesleğinin mensupları" diye bir konuşma başlangıcı duyduunuz mu? Gerek yoktur da ondan. Öyleyse, bunu bir düşünün.

2. TEHLİKELİ MESLEKLERİ de düşünmeniz gerekir. Geçmişte "tehlikeli meslekler" denince akla gelenlerin başında "pilotluk" yer alırdı. Bir aile, çocukları "pilot" olmak isteyenlere kara kara düşünürdü. "Aman uçak düşer de çocuğumuz olur mu?" diye bir korku afevi sarardı. Şimdi modern uçaklarda durum çok değişti. Şimdi "tehlikeli meslekler"nin başında "yazı işleri müdürlüğü" mesleği yer alıyor. "Yazı işleri müdürlüğü" çok tehlikeli bir meslektir. Dergi ya da gazetesinin "yazı işleri müdürlüğü" mesleğini seçerseniz, yıllarca hapis yatmayı göze almanız gerekir. Eğer bu mesleği "tehlikesiz" alanda yapmak istiyorsanız, siyasal ya da düşünsel yayın organlarını değil de "moda, spor, magazin" organlarını seçmelisiniz. Onlarda da yeraltı dünyasına bulaşmamaya gayret etmeniz gerekir.

"Gazetecilik" mesleği de gayet tehlikeli meslekler arasındadır. Dışardan çok çekici görünür ama içine girince tehlikelerini fark ederseniz, Muhabirlik sırasında polis çuçu yemeyi, tılip kakılmayı, gözaltına alınmayı hesaba katmalısınız. Daha sorumlu yerlere geçince de pek de bilmediğiniz yasaların ayrıntılarını öğrenmek zorundasınız. Elbette bu da sizin nasıl gazetecilik yapacağınıza

bağlıdır ama işte düşünmek zorunda olduğunuz mesleklerden birisidir bu.

Dahası da var ama onları da siz düşünün.

3. KARTVİZİT BASTIRIRKEN ne yazılacağını düşünmelisiniz.

Örneğin OBOİST sözcüğü kartvizitinizde nasıl durur? Okuyan bundan ne anlar? OBOİZM adında yeni bir sanat akımının yaratıcısı olduğunuzu mu, yeni duyulan süper teknik mesleklerden birini mi, "obua" denilen müzik aletini çaldığınızı mı? Kartvizitin anlaşılıp anlaşılmaması, seçeceğiniz mesleğin toplum içindeki "tanınmışlığını" belirleyecektir. Eğer buna önem verecekseniz, siz gene babadan kalma mesleklerden birine kaçmayı almaya bakın. Avukatlık, mühendislik, buna benzer meslekler her zaman sizin önemli bir işiniz olduğunuzu düşündürür. Elbette, meslekle iş aynı şey değildir ama bunu siz bile bilmedikten sonra kim nerden bilecek? Teknik mesleklerin hiyerarşisini de kartvizitiniz için düşünmelisiniz. Örneğin YÜKSEK İNŞAAT MÜHENDİSİ çok etkileyicidir. Eğer yüksek korkunuz varsa daha alçakgönüllü olabilirsiniz. Ama kartvizit düşünmüyor da her yerde işe yarar, pratik geçerliliği olan meslekleri yeğliyorsanız, "teknisyen"lik size sürekli iş olanağı sağlayabilir. Gerisi size kalmış.

4. ZENGİN EDEN MESLEKLER sizi en çok ilgilendiren konuya, boşuna yıllarınızı harcamayın. Hangi mesleği seçerseniz seçin, kafayı zengin olmaya taktırızsa boş yere mesleğinizi zorlayacaksınız. Zengin eden meslek yoktur. Zengin olan kişiler vardır. Zengin olmayı garantilemek için hayata "mesleksiz ve işsiz" olarak başlamak gerekir. Sizi gerekli olan üniversite eğitimi değildir. Yüksek dozda hırs, her şeyi yapacak gözükürük, kendinden başka kimseyi düşünmeyen "boncillik", duygulara yer vermeyen "zaimlik" bu yolun gerekli niteliklerdir. Kendinizi tartın, ölçün biçin, böyle biriyse, hemen işe başlayın. Nerden başladığınızın hiç önemi yoktur, nasıl başladığınızın çok önemi vardır.

Gençlere bunları söyledim. Sonra da "acaba yanlış mı yaptım?" diye düşündüm çürdüm.

ORMANLARIMIZ YAĞMA HASAN'IN BÖREĞİ Mİ?

Kimseler kalkıp dövünmesin birçok ormanlık koyun yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına 49 yıllığına "kiralınmasına"; güldürmece oluyor.

Son on yıldır Türkiye'de yaşamakta olanlar için çeşitli yönlerden pek çok yakıştırma yapılabilir. Ancak, herhalde usulsüzlüklerin, yolsuzlukların, giderek ahlaksızlıkların anayasal ve yasal düzenlemelerle güvenceye alınması bu dönemin en belirgin özelliği sayılacaktır. Söz gelimi "Anayasayı bir kez ihlalden ne çıkar" diyebilenler, Anayasamın güvencesi olması gereken orun getirilip oturtulmuş mudur; bedenini satarak geçinmek zorunda bırakılanlara tecavüz etmek suç olmaktan çıkarılmamış mıdır; muhbirlik yüceltilmemiş midir; M. Kemal Atatürk'ün başarıldıklarından ayakta kalabilenleri bir kararname ile yerle bir edenler onun adıyla anılan ödüllerle ödüllendirilmemiş midir; tüm toplumun, ama özellikle de emekçi sınıf ve katmanların aşından kesilenlerle yaratılabilmemiş, getirisi en yüksek ve rimli kamusal varlıklar "mülkiyetin tabana yayılması", "verimliliğin artırılması" vb. zirvalarla yerli ve yabancı tekelere satılmamış mıdır? Özel olarak çaba gösterildiğinde bu örnekler daha da artırılacaktır. Ormanların, "kamu yararı" bulunduğu gerekçesiyle, deyiş yerindeyse üç kuruluşluk sermayesi olan her-

Devlet ormanları, siyasal iktidarların, çıkarları gerektiğinde en kolay gözden çıkarabildikleri kamusal varlıklardır. Türkiye aydınlarının en bilgisiz ve duyarsız oldukları alanların başında da ormanlar ve ormancılık kesimi gelmektedir.

kese 49 yıllığına kiralanması uygulamasının hızla yaygınlaştırılması, doğal olarak bunca yozluk içinde kolaylıkla gözlerden kaçırılmaktadır. Oysa, 1982 Anayasası bile, "bütün ormanların gözetiminin" devletin sorumluluğuna bırakılması; devlet ormanları üzerinde "kamu yararı dışında irtifak hakkı tesis edilemeyeceği" yaptırımlarına yer verilebilmiştir.

Önce "Turizmi Teşvik Yasası"

Anayasal ve yasal düzenlemelerin ne getirip ne götürebileceğinin en yetkili kuruluşlarda bile tartışılmadığı bir dönemde hazırlanıp yürürlüğe konulan 2634 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu" nun ormanlara getirebileceği yıkımların üzerinde de kimseler durmamıştır doğallıkla. "Doğallıkla" burada, sözün gelisi kullanılmıştır; neden doğal olsun ki? Ülkemize, insanlarımızı zarar verebilecek her türlü olası gelişmeyi önceden görmek; gereken uyarıyı yapmak birilerinin derdi olması gerekmez mi? Anlaşılan, o dönemde pek gelemediymiş (!) Genel olarak yasamın, ülkemizin henüz temiz kalabilmiş çevrelerini satma ya da kiralamaya amacıyla çıkarıldığını şimdiki, artık herkes biliyor. Yeterince bilinmeyen, yasamın ormanlara ilişkin olarak getirdiği "kolaylıklar". Söz gelimi, 8. maddesine göre;

"A. Turizm alanlarında ve merkezlerinde Bakanlığın tafeli üzerine imar planları yapılmış ve turizme ayrılmış yerlerdeki taşınmaz mallardan (1) Hazineye ait yerler ile ormanlar, ilgili kuruluşlarca Bakanlığa tahsis edilir. Bu tahsisler (...) b) ormanların turizme ayrılması ve talep tarihinden başlayarak en geç 1 ay içinde tamamlanır. (...)"

Aynı maddenin "D" fıkrası ise oldukça açık: "Bakanlık bu taşınmaz malları "C" fıkrası uyarınca tesbit edilmiş şartlarda Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilere kiralamaya, tahsis etmeye, bu taşınmaz mallar

üzerinde müstakil ve daimi haklar dahil irtifak hakkı tesisine (...) yetkilidir." Bu yaptırımlarda "kamu yararı" koşuluna yer verilmiş midir? Öyleyse nerede kaldı 1982 Anayasası'nın 169. maddesindeki, devlet ormanları üzerinde "kamu yararı dışında irtifak hakkı tesis edilemeyeceğine" ilişkin yaptırım? Bu anayasaya toptan karşı çıkmanın, uygulandığında kamusal yararlar sağlayabilecek içerikteki yaptırımlarının da gözden çıkarılmasını gerektirmeyeceğini düşünüyorum. Doğaldır ki "gözden çıkarılmaması" gereken bir olanağın öncelikle, yine aynı deyimle "göze girmesi", yani var olduğunun bilinmesi gerekiyor, ama bilen yok ya da çok az.

Yasamın uygulamasını "düzenleme" amacıyla aynı yıl çıkarılan Kamu Arazisinin Yatırımlar Tahsisi Hakkında Yönetmelik ise, deyimim tam anlamıyla "iş bitirici" bir yaklaşımla hazırlanmış: Ormanların turizme tahsisi sırasında ilgili ormancılık örgütünün etkinliğini; Bakanlığın tasarrufuna alınmasına karar verilen ormanların, Kanunun 8. maddesinin A (1) fıkrası uyarınca tahsisinin yapıldığına dair belgeyi talep tarihinden itibaren en geç bir ay içinde Turizm Bakanlığı'na göndermek" ile sınırlayan yönetmeliğin oluşturduğu "Arazi Tahsis Komisyonu" nun

▲ Bir katlam. Sadece "tarım alanına dönüştürmek" için yakılan ormanların haddi hesabı yok. Bunun sorumlusu sadece ayırmaz yöneticiler diyebilir miyiz?

bileşimi çok anlamlı: Müsteşar Yardımcısının başkanlığında Turizm Genel Müdürü, ilgili genel müdür yardımcısı ile yatırımlardan sorumlu daire başkanı, Planlama Dairesi Başkanı, Turizm Bankası Proje Değerlendirme Grubu Başkanlığından oluşan Komisyon'da "Neden ormancılık örgütünden de bir temsilci yok?" diye sormuyorum artık. Dilerim, başkaları sorar. Sorar mı dersiniz? Öyleyse kimseler kalkıp da dövünmesin Katrancı'nın, Küçük Kargı'nın, Pamucak'ın ve daha birçok ormanlık koyun yerli ve yabancı turizm yatırımcılarına 49 yılına "kiralama"na; gül dürmece oluyor.

6831 Sayılı Orman Kanunu da geri kalmadı

Turizmi Teşvik Yasası ile getirilen "kolaylıklar"ın yetmeyebileceği düşünülmesi olacak ki, dört yıl sonra, bu kez 6831 sayılı Orman yasasının 17. maddesi aynı amaçla yeniden düzenlendi. 1987 yılında çıkarılan 3373 sayılı yasa ile yapılan bu düzenlemeye göre "Turizm alan ve merkezleri dışında kalan devlet ormanlarında kamu yararına olan her türlü bina ve tesisler için gerçek ve tüzel kişilere Tarım, Orman ve Köylüleri Bakanlığı'na bedeli karşılığı izin verilebilir. (...) Öyle ki, bu düzenleme ile "Turizm amaçlı tesisler için hak sahipleri adına tapuda irtifak hakkı tesis..." edilebilecektir. Sormak gerekiyor: "turizm alan ve merkezleri"nde, ilgili ormancılık örgütünün teknik görüşü alınmaksızın Turizm Bakanlığı ile yarışmak dışında bir amacı yok ise Tarım, Orman ve Köylüleri Bakanlığı'na bu olanak neden verilmiştir? Bu soruya anlamlı bir yanıt verilememektedir. Dolayısıyla, akla, "bakanlıklararası subaşı tutma" kavgası geliyor. Ancak, deyiş yerindeyse "kazın ayağı hiç de öyle değil": Devlet ormanları, siyasal iktidarların, çıkarları gerektiğinde en kolay gözden çıkarabildikleri kamusal varlıklardır. Türkiye aydınlarının en bilgisiz oldukları, dolayısıyla da en duyarsız kalabildikleri alanların başında ormanlar ve ormancılık kesimi gelmektedir. Çünkü ülkemizde "orman" sayılan alanlardan yararlanma amaçlarının gerektiğince ayrıntılı olarak belirlenip planlanmamış olması bu tür uygulamaların rastgele yürütülmesini kolaylaştırmaktadır.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrediliyor

Yine 1982 Anayasası'nda bile yer verilen yaptırıma göre "Devlet ormanlarının mülkiyeti devredilemez." Oysa, devrediliyor; 6831 sayılı yasanın 1986 yılında çıkarılan 3302 sayılı yasa ile değiştirilen 57. maddesine göre, "...Devlete ait olup orman yetiştirme muhiti şartları bakımından elverişli olan yerlerde köy tüzel kişilikleri ve diğer gerçek, tüzel kişiler tarafından...ağaçlandırma yapılabilir. (...) Mülkiyeti hazinede kalmak üzere bu ağaçlandırma sonucu meydana gelecek ormandan faydalanma usulü, bu kanunda yer alan hususî ormanlara göre yürütülür." İsteyene devlet ormanları içinde, tümüyle özel ormanlar statüsünde orman yetiştirme olanağı getiren bu yasa değişikliği ile başka "kolaylıklar" da

sağlanmaktadır. Söz gelimi, "özel orman statüsünde" ormancılık yapılabilecek yerler yalnızca ormanlar içindeki boşluklar değildir; Verimsiz ve bozuk yapılmış devlet ormanlarında özel orman yetiştirme isteyenler, devraldıkları alan üzerindeki her türlü orman türüne son derece düşük bir bedel ödeyerek sahip olup bunları dilediği yerde satılabilecektir. Yine bu düzenlemeye göre söz konusu kişilerin gerek duyabilecekleri "fidan ile ağaçlandırma planları ve ağaçlandırma ile ilgili yardımlar bedelsiz olarak..." karşılanabilecektir. Tüm bu "kolaylıklar" yeterli görülmemiş olacak ki, 6831 sayılı yasa 1987 yılında çıkarılan 3373 sayılı yasa ile değiştirilerek, az önce sözü edilen 57. madde kapsamındaki "kolaylıklar"dan yararlanacak gerçek ve tüzel kişilere son derece düşük faizlerle kredi verilmesi ve bağış yapılması amacıyla bir de "Ağaçlandırma Fonu" oluşturulmuştur.

Dağıt gitsin; kim karışıyor ki...

Önce 1983 yılında 2896, sonra 1986'da 3302 ve en sonunda da 1987'de 3373 sayılı yasalarla 6831 sayılı yasadaki değişiklikler, ormanların, ülkemizde siyasal iktidarlarca en kolay gözden çıkarılabilecek kamusal varlıklar olduğu gerçeğini açıklıkla ortaya koyuyor. Bu düzenlemelerin ormanların dağıtımını alabildiğine kolaylaştırıp kapsamını genişleten olanakları şöylece özetlenebilir:

"Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu tesbit edilen yerler" in orman sayılmaması için "su ve toprak rejimine zarar vermeme" ve "orman birliğini bozuma" koşulları aranmayacaktır.

Doğal olarak yetişmiş ya da yetiştirilecek fısık çamlıkları ile halen orman sayılan lunda ve makilerle örtülü yerler de "tarım alanlarına dönüştürülmesinde yarar olduğu" gerekçesiyle "orman" sayılmayabilecektir.

Kadastro yapılmak üzere bir yerin "orman olup olmadığı" belirleyecek olan "Orman Kadastro Komisyonları"nın oluşturulmasında ormancılık öğreniminden geçmiş üyelerin sayısı azalmışa düşürülmüş; bu komisyonların devlet adına itiraz etme olanağı yalnızca Tarım, Orman ve Köylüleri Bakanlığına bırakılmıştır.

Boylece, ormanların yağma edilmesinin yasal dayanakları pekiştirilmiş olmaktadır.

Ormanlarımızın, hemen her zaman sözcüğün tam anlamıyla "yağma Hasanın böreği" olarak algılanması yalnızca bir sonuç kuşkusuz. Bu sonucun sayısal boyutları Çizelge 1'de açıklıkla görülüyor. Yine hemen her zaman ve her alanda olduğu gibi ancak sonuçlar ortaya çıktıktan sonra dövünmenin, tepkilerin ortaya koymasının belki de hiçbir yarar sağlayamayacağı tek alan ormancılıktır. Bu alandaki yıkımların sonradan onarılabilmesi hemen hemen olanaksızdır çünkü. Böyle olduğu içindir ki Türkiye hızla çölleşmektedir. Belki, bugün çok büyük kaynaklar harcayarak bu alanlar yeşilendirilebilir. Ancak, tümüyle Anadolu ormanlarına özgü orman ağacı ve birki türü çeşitliliği sağlanamayacak, dolayısıyla her yönden varıl orman ekosistemi kurulamayacaktır. Kuşkusuz bu yıkımın tek sorumlusu da çıkarıcı politikacılar, aymaz bürokratlar olmayacaktır.

TABLO 1

TÜRKİYE'DE ORMAN AZALMASI (1950 - 1988)

Nedenler	Hektar	%
*Orman yangınları	675 584	27.8
*Tarla açma	173 680	7.1
*Yerleşme	21 865	0.9
*Ormancılık çalışmaları		
— 1963-1982: Doğu Karadeniz'de	41 237	1.7
— 1965-1971: Antalya Bölge Md	5 337	0.4
— 1973-1984: Gençleştirme Çalışmaları	184 263	7.6
*Anayasal ve yasal düzenlemeler:		
— 1950-1956: Makuller Tefriki H.Y	617 977	25.5
— 1956-1960: Orman yasasının 2. maddesi	293 262	12.0
— 1961 Anayasası	116 584	4.8
— 1973-1983: 1744 Sayılı yasa	102 560	4.2
— 1982 Anayasası (1961-1981)	82 992	3.4
— 1983-1987: 3302 ve 3373 sayılı yasalar	118 769	4.9
*Ormancılık dışı kullanıma tahsis	?	?
GENEL TOPLAM	2 434 150	100.00

TABLO 2

TÜRKİYE'DE ORMAN YANGINLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Dönemler	Yangın Sayısı		Yanan Alan (1000 Dönüm)		Yangın Başına Yanan Alan
	Toplam	Yıllık Ort.	Toplam	Yıllık Ort.	
*1950-1977	13 372	948	4 300	307.5	4 247
1950-1977	7 183	558	1 200	85.5	153
*1978-1980	5 129	1 262	1 007	251.7	196
1981-1983	2 900	967	130	43.5	50
1984-1988	7 434	1 467	735	147.0	99

Madeira PEN Kongresi'nden izlenimler

YALNIZ DOSTLUK VE DAYANIŞMA

Ismail Beşikçi olayı kongrede gündeme geldi. Düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi ile bağdaşmadığı vurgulandı.

uluslararası PEN Kulübünün 55'inci kongresi Mayıs başlarında Madeira adalarının merkezi Funchal'da toplandı. Biz de Türk PEN Yazarlar Derneği olarak on yıllık bir ayrılıktan sonra ilk kez uluslararası PEN Kongresi'ne katıldık. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türk PEN'i kendi kendini dağıtmıştı. Geçen yıl Türkiye Yazarlar Sendikası'nın girişimiyle yeni bir Türk PEN'inin kurulması için bir kurul oluşturuldu. Uzun bir bekleyişten sonra tüzüğümüz onaylandı ve 1989 Kasımında çalışmalarına başladık. İlk genel kurul toplantısını da geçen Nisanda yaptık.

Türkiye'nin yeniden Uluslararası PEN örgütüne katılması dış yazın çevrelerinde özel bir önem taşıyordu. Çünkü Uluslararası PEN Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlemiş ve tutuklu yazarların durumlarıyla her zaman ilgilenmişti.

Uluslararası PEN'in başkanı **Rene Taverrier** de ölümünden bir ay kadar önce, Kasım 1989'da son gezisini İstanbul'a yapmış ve 8'inci TÜYAB Kitap Fuarı'nda Türk yazarlarına karşı olan sempatisini belirten bir biçimde konuşmuştu.

Bütün bu nedenlerle çeşitli PEN Kulüplerinin temsilcileri bizi Funchal'da dostça karşıladılar.

Cezaevlerindeki yazarlar komitesi

Madeira'da Uluslararası PEN'in en önemli organlarından birinin Cezaevlerindeki Yazarlar Komitesi olduğunu gördük. Üyeler bu Komitenin çalışmalarına büyük önem veriyorlar. Komitenin başkanı **Thomas Von Vegesack** adlı bir İsveçli. Toplantılar kapalı yapıyor. Komite "tutuklanan, kaçırılan, sürgün edilen, gözaltında tutulan ya da haklarında kovuşturma yapılan yazar ve gazetecilerin" durumlarıyla ilgili olarak 82 sayfalık bir rapor hazırlamış. Rapor'da Türkiye'ye 12 say-

fahk bir bölüm ayrılmış. 90'a yakın kişiyle başı biz çekiyoruz. Suçlu ya da sanıkların herbiri hakkında 5-10 satırlık bilgi notu var.

Bazı PEN Kulüpleri çeşitli ülkelerdeki suçlu ve sanıklara sahip çıkmışlar, onları onur üyeliklerine getirmişler, tutuklu bazı yazar ve gazetecileri de korumaları altına almışlar. Türkiye'den onur üyeliklerine atanmalar arasında şu adlar yer alıyor:

Kazım Arlı (Amerika, İsveç), **İrfan Aşık** (Belçika), **Ismail Beşikçi** (Amerika, İsveç), **İlker Demir** (Finlandiya), **Bektaş Erdoğan** (İngiltere), **Ersin Ergun Keleş** (Katalan ve İsveç), **Recep Maraşlı** (Norveç, İngiltere, Avusturya ve Kanada), **Hasan Fikret Ulusoydan** (İngiltere), **Mecit Ural** (Batı Almanya).

Koruma altına alınanlar da şunlar: **Recep Maraşlı**, **Hasan Fikret Ulusoydan**, **Bektaş Erdoğan**, **Fatma Yazıcı**, **Ismail Beşikçi**, **Ersin Ergun Keleş**, **Kazım Arlı**, **İlker Demir**, **Erhan Taşkın**, **İrfan Aşık** ve **Mecit Ural**.

İspanya'nın Katalan bölgesinden bir yazar Türkiye'de cezaevinde bulunan bir yazara yardım etmek için bir avukat tutmak istediklerini söyledi ve benden bir avukat adı istedi. **Turgut Kazan**'ın adını ve adresini verdim.

Bir İngiliz yazarı Adana Cezaevinde bulunan bir kişiye, İngilizce öğrenmesi için Lincophone kaset ve kitapları yollamak istediğini belirtti. Adana Baro başkanı aracılığı ile bunun yapılabileceğini anlattım.

Ismail Beşikçi olayı Kongrede sık sık gündeme geldi. Amerika ve İsveç PEN Kulüpleri Beşikçi'ye sahip çıkmışlar. Birkaç yıl önce Federal Almanya'da kurulan Kürt PEN'i de Kongreye Beşikçi ile ilgili bir öneri getirdi. Öneride "Düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi anlayışı ile bağdaşamayacağı ve Türkiye'nin dünyadaki itibarına aykırı olacağı" vurgulanıyor ve Beşikçi'nin serbest bırakılması isteniyordu. Tasarı, üzerinde tartışma açılmadan onaylandı.

Yazarlararası dayanışma

Madeira Kongresinde PEN Kulüpleri arasında çok köklü bir dayanışmanın var olduğunu gördük. PEN üyeleri dünyanın neresinde olursa olsun tutuklanan, baskı altında kalan, kitapları toplanan, gözaltına alınan, pasaport alamayan yazar ve gazetecilerle çok yakından ilgileniyor ve yazarların özgürlük için de çalışabilmeleri için geniş kampanyalar düzenliyorlar. İster Çin'de olsun, ister Vietnam'da, ister Kore'de, Kamerun'da, Sovyetler Birliği'nde, Yugoslavya'da, Latin Amerika ülkelerinde, Kara Afrika'da, nerede olurlarsa

olsunlar yazarlar yalnız bırakılmayacaklarını biliyorlar. Okyanusların, sınırların gardiyanların ve sansür görevlilerinin ardından kendilerine binlerce dostluk elini uzatıldığını görüyorlar. PEN, yazarlardan yalnızlık korkusunu kaldırıyor. Yazar yalnız bir çevrenin, bir ülkenin değil, tüm insanlığın varlığı olduğunu duyuyor. Az iş mi yazarda bu duyguyu ve inancı yaratabilmek? Madeira'da bunu bir kez daha anladık.

Bizim Uluslararası PEN'e dönüşümüz görüşürken Güney Kıbrıs temsilcisi Kıbrıs olaylarından söz etmeye kalktı, kimse bu konuyla ilgilenmedi.

PEN genel sekreteri **Alexandre Blokh** Türkiye'nin bunalımlı yıllar geçirdiğini, ama şimdi demokratik bir gelişme içinde olduğunu, cezaevlerindeki yazarlar ve gazeteciler sorununa da bir çözüm getirilmesi için bütün yazarlar arasında bir dayanışmanın olduğunu belirten bir konuşma yaptı. Türkiye'de PEN derneğinin yeniden kurulmasını da bunun canlı bir kanıtı olduğunu vurguladı.

İstanbul'da PEN Kongresi

Biz de 1992'de Uluslararası PEN Kongresi'nin İstanbul'da toplanması için yaptığımız girişimin Dışişleri Bakanlığınca olumlu karşılandığını belirttik. İstanbul Belediye Başkanı **Nurettin Sözen**'in de bu konudaki sözlü çağrısını ilettik.

Konuşmamızı başta Kanadalı, Fransız ve İngiliz delegeler olmak üzere birçok PEN derneği temsilcisi büyük sempati ile karşıladılar. Ondan sonra da, oylamaya gerek kalmadan uzun alkışlarla yeniden üyelğe kabul edildik.

PEN genel sekreteri her fırsatta yaptığı konuşmada Türk yazarlarının Uluslararası PEN'e dönüşlerinin geniş bir hoşnutluk yarattığını belirtti. Bunu Portekiz Devlet başkanı **Mario Soares**'in önünde yaptığı konuşmasında da yeniden vurguladı. Ne var ki, 1992'ye kadar Türkiye'de demokratik düzenin güçleneceğini ve İstanbul'da toplanma kararının o koşullar altında alınacağını da sözlerine ekledi.

Ükelere göre değil kültürlere göre

Uluslararası PEN'in 55'inci kongresine yaklaşık 60 PEN merkezinden 200 temsilci ve gözlemci katıldı. Bu temsilciler kendi ülkelerini değil, PEN Kulüplerini temsil ediyorlardı. Ülkelerin çoğunda bir tek kulüp olması

na karşılık bazı ülkelerde birkaç kulüp kurulmuş. Çünkü kulüpler kültürlere göre örgütlenmiş. Örneğin İsviçre'de üç kulüp var: Fransızca konuşan yazarların klubüne "Club romande" deniliyor, Almanca konuşanlarına "Club allemand", üçüncüsüne de "Club Italien et Reto-romansh". İspanya'da da üç kulüp görüyoruz: İspanyol PEN'i, Katalan PEN'i ve Galikya PEN'i. Yugoslavya'da da öyle: Makedonyalılar kendi PEN'lerini kurmuşlar, Slovenler de kendilerininkini. Kanada'da da iki PEN oluşturulmuş: İngilizce konuşan yazarlar PEN'i ve Fransızca konuşan yazarlar PEN'i. Yarı Fransa'da bir Breton

PEN'i kurulacak olursa buna hiç şaşmamak gerekecek. Bunlar hiç de bolculuk sayılmıyor. Kulüpleri kurular sadece kültürel kimlikler üzerinde duruyorlar. Bu kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşmüyor. Kültürel kimliklerin geliştirilmesi yolunda sağlanan olanaklar bir doyum yaratıyor ve belki de bağımsızlık konusunda birer supap oluşturuyor.

Doğu Avrupa'dan başkan

René Tavernier'nin ölümü üzerine Uluslararası PEN başkanlığına kimin seçileceği ko-

musu aylardan beri PEN çevrelerinde tartışılıyordu. Başkan yardımcılardan Per Wastberg geçici olarak bu görevi yüklenmiş ama seçimin Madeira kongresinde yapılması istenmişti. Öteki başkan yardımcılardan Arthur Miller, eski Senegal Cumhurbaşkanı Leopold Sédar Senghor, Peru'da Devlet başkanlığına adaylığını koymuş olan Mario Vargas Llosa başkanlık görevini üstlenemeyeceklerini belirtmişlerdi.

İşte o sırada bir delege Doğu Avrupa'dan bir yazarın başkanlığa seçilmesini önermişti. PEN başkanlığına Doğu Avrupa'dan birinin gelmesinin Uluslararası PEN'e yeni boyutlar kazandıracağı üzerinde durulmuş. Akla Çekoslovakyalı yazar Vaclav Havel gelmiş, ama, devlet başkanlığına seçildiği için bu görevi kabul etmesi söz konusu olmamış elbette.

Sonra akla Macar romancı György Konrad gelmiş. Eski rejim döneminde hükümetle arası hiç iyi olmayan Konrad, Fransa'ya göç etmiş ve kitaplarını orada yayınlamış. Konrad'ın adaylığını PEN çevreleri sempati ile karşılamışlar.

Yeni başkan adayını ilk iki gün Madeira'da gördük. Hiç söz alıp konuşmadı. Başka bir toplantısı varmış. Kalkıp gitti. Seçim o yokken yapıldı, oy birliği ile kendisini başkanlığa getirdik.

Bir Polonyalı yazarın anıları

Madeira'ya giderken uçakta yanıma yaşlı bir Polonyalı düştü, konuşmaya başladık, o da kongreye gidiyormuş, adı Arthur Miedzyrzeczek, Türk olduğumu öğrenince "Ben Nazım Hikmet'i tanıdım," diye anlatmaya başladı. "50 li yıllardaydı, Varşova'ya gelmişti. Yazarlar Derneğinde birkaç kez beraber olduk. Moskova'da bazı sorunlarla karşılaştığımız anlattı. Varşova'ya yerleşmek ve Polonyalı olmak istiyordu. Biz çok heyecanlandık. Ama ne yazık ki, yöneticiler olumlu cevap vermediler. Ve Nazım ağladı..."

Yugoslavlardan çağırı

Kongrede tanıştığımız Yugoslav delegeleri de bize büyük dostluk gösterdiler. Biri Sloven delegesi imiş, biri de Makedon delegesi. "Çok iyi oldu, bir araya geldik" dediler. "Hemen bir Türk-Yugoslav PEN dernekleri dostluk toplantısı düzenleyelim. Üsküp'te konuşumuz olur. Sonra ileride siz de bizi çağırarak olursanız İstanbul'a geliriz. Biz zaten dostuz, bunu sürdürmemiz gerekir..."

Aynı sözleri kaç kişiden duyduk? Kara Afrikalılardan, İtalyanlardan, Japonlardan, Taylandlılardan, İskandinavyalılardan, İngilizlerden, Fransızlardan, İsviçrelilerden, Kanadalılardan... PEN öyle sıcak bir hava yarattı ki,

Avrupa'dan bin kilometre uzakta, Atlantik açıklarında, insanların ilk kez 14.yüzyılda ayak bastığı, tropik iklimli bu Portekiz adasından yalnız dayanışma ve dostluk duygularıyla ayrıldık.

PEN Kulüp nedir?

PEN Kulüp 1921'de İngiltere'de John Galsworthy'nin desteği ile Miss C.A.Dawson Scott tarafından kuruldu. Amacı barıştan ve özgürlükten yana olan yazarları bir araya getirerek şovenizme ve fanatizme karşı kültürel değerleri savunmaktır.

PEN Kulüp adını şair ve yazar gruplarının baş harflerinden alıyordu: "Poets, Play-writers, Editors, Essayists, Novelists."

André Gide, Paul Valery, Jules Romains, Julien Cain, Benjamin Crémieux, Claude Aveline, gibi ünlü Fransız yazarları ile bütün Avrupa, Kuzey, Güney Amerika ve Asya yazarları da böyle bir girişimi desteklediler ve Kulübe katıldılar.

Uluslararası PEN Kulüpleri Federasyonu kısa zamanda kuruldu ve Federasyonun başkanlığına sırayla şu yazarlar seçildi: John Galsworthy, H.G.Wells, Jules Romains, Maurice Maeterlinck, Benedetto Croce, Charles Morgan, André Chamson, Alberto Moravia, Arthur Miller, Pierre Emmanuel, Heinrich Böll, Sir Victor Pritchett, Mario Vargas Llosa, Per Wastberg, Francis King, René Tavernier.

PEN Kulübe damgasını vurmuş yazarlar arasında şu kişiler de yer alır: Bernard Shaw, G.K.Chesterton, H.G.Wells, John Mansfield, Arnold Bennet, Henri Barbusse ve Harold Pinter.

İtalya'da faşizm işbaşına geldikten sonra PEN'de ilk bunalım patlak verdi, bir süre sonra İtalyanlar Kulüpten atıldılar. Bunu 1933'te Almanya ve 1936'da İspanya izledi. Ulusal PEN Kulüplerinin dağılması üzerine "Sürgündeki Yazarlar" kulüpleri kuruldu.

İkinci Dünya Savaşı çıkınca Uluslararası PEN Kulübü yeni sorunlarla karşılaştı. Almanların girdikleri ülkelerdeki PEN Kulüpleri dağıtılıyor ve yazarlar genelde İngiltere'ye kaçıyorlardı. Çalışmalar Londra'da sürdürüldü.

Savaş sona erince yazarlar kendi ülkelerine dönerek yeniden örgütlendiler. Asya ve Afrika ülkeleri bağımsızlığa kavuşunca eski sömürgelerde yeni PEN'ler kuruldu ve örgüt yıldan yıla güçlendi.

Bugün PEN Kulüp çeşitli ülkelerde kurulmuş 91 ulusal kulüp ve merkezden oluşmakta, üye sayısı da 10 bin aşmaktadır.

Yazar Hakları Bildirgesi:

1977'de Sydney'de toplanan PEN Uluslararası Kongresinde Fransız PEN'i tarafından sunulan ve onaylanan Yazar Hakları Bildirgesinde şunlar üzerinde durulmaktadır:

Yazarlar insanlığın çok zengin bir duygu, düşünce ve dil çeşitliliğini yansıtmaları için, yazıları çeşitli siyasal rejimlerde, iktidarın görüşlerinden uzaklaştıkları ölçüde, sayısız adaletsizliklere ve işkencelere hedef olurlar.

Bu adaletsizlikler ve işkenceler yazarların yaşamları-

nı ve çalışmalarını tehdit altında tuttuğu için insanlığın moral ve düşünsel gelişmesini de tehlikeye sokarlar.

Bunun için, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine uygun olarak bütün ülkelerin hükümetleri ırk, din, milliyetçilik, dil ve kanılara bağlı olmaksızın yazarların anlatım özgürlüğünü gözetmek zorundadırlar.

Hükümetlerin yazara, ailesine ve yapıtlarına karşı yapılacak her türlü baskıdan ve cezalandırmadan çekinmeleri gerekir. Bu baskı ve cezalandırmalar şunlar olabilir:

İdam, hapis, işkence, keyfi tutuklama, yasa dışı hastaneye kaldırma, gözaltı, yazarın yakınlarına karşı korkutma girişimleri, lanetleme, sansür, kitapların yakılması vb.

Yazarın da bütün vatandaşlar gibi sorumlulukları olması doğaldır elbette.

Türk PEN'i (1950-1980)

İlk Türk PEN'i 1950'de Halide Edip Adıvar'ın girişimiyle kuruldu. Başkanlığı Halide Edip Adıvar üstlendi. Öteki üyeler arasında Refik Halit Karay, Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Gültekin, Nadir Nadi, Muhsin Ertugrul, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Fikret Adil, Macit Gökberk, İbrahim Hoş, Samih Tiryakioğlu, Tahir Alangu, Tahsin Yücel, Cavit Orhan Tüngenil, Oktay Akbal, Necati Cumalı, Berke Vardar, Burhan Arpad ve Hüsamettin Bozok'un adları yer alıyordu.

Türk PEN'inin üyelerinin sayısı ilk başta 30'u aşmıyor ve yeni üye alınmasında Yönetim Kurulu çok lüzumlu davranıyordu. Türk PEN'i 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi üzerine kendi kendini dağıttı.

PEN Yazarlar Derneği

Dokuz yıl süren bir ölü dönemden sonra yeni bir PEN Kulübü kurulması amacıyla Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'in girişimiyle Gazeteciler Cemiyeti'nde bir toplantı düzenlendi. 12 üyeli bir kurucular kurulu seçildi. Kurucular şu kişilerden oluşuyordu:

Muzaffer Abayhan, Rona Aybay, Yaşar Kemal, İsmet Kabadayı, Şükran Kurdakul, Utlufer Oğuzcan, Diler Özman, Sevgi Sanlı, Salim Şengil, Nezihe Şengil, Hıfzı Topuz ve Bekir Yıldız.

21 Nisan 1990'da toplanan Birinci Genel Kurul toplantısında da yeni Yönetim Kurulu şu biçimde oluşturuldu: Yaşar Kemal (Başkan), Hıfzı Topuz (Genel Sekreter), Şükran Kurdakul (İkinci Başkan), Salim Şengil (Sayman), Üyeler: Bekir Yıldız, Sevgi Sanlı ve Rona Aybay. Rona Aybay bir süre sonra görevinden ayrıldı ve yerine yedeklerden Erdal Öz getirildi.

Madeira PEN Kongresi'nden izlenimler

YALNIZ DOSTLUK VE DAYANIŞMA

İsmail Beşikçi olayı kongrede gündeme geldi. Düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi ile bağdaşmadığı vurgulandı.

Uluslararası PEN Kulübünün 55'inci kongresi Mayıs başlarında Madeira adalarının merkezi Funchal'da toplandı. Biz de Türk PEN Yazarlar Derneği olarak on yıllık bir ayrılıktan sonra ilk kez uluslararası PEN Kongresi'ne katıldık. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türk PEN'i kendi kendini dağıtmıştı. Geçen yıl Türkiye Yazarlar Sendikası'nın girişimiyle yeni bir Türk PEN'inin kurulması için bir kurul oluşturuldu. Uzun bir bekleyiştikten sonra tüzüğümüz onaylandı ve 1989 Kasımında çalışmalara başladık. İlk genel kurul toplantısını da geçen Nisan'da yaptık.

PEN kulüplerinin kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşüyor. Sağlanan olanaklar belki de bağımsızlık konusunda birer sübab oluşturuyor.

Türkiye'nin yeniden Uluslararası PEN örgütüne katılması dış yazın çevrelerinde özel bir önem taşıyordu. Çünkü Uluslararası PEN Türkiye'deki gelişmeleri yakından izlemiş ve tutuklu yazarların durumlarıyla her zaman ilgilenmişti.

Uluslararası PEN'in başkanı **Rene Tavernier** de ölümünden bir ay kadar önce, Kasım 1989'da son gezisini İstanbul'a yapmış ve 8'inci TÜYAB Kitap Fuarı'nda Türk yazarlarına karşı olan sempatisini belirten bir biçimde konuşmuştu.

Bütün bu nedenlerle çeşitli PEN Kulüplerinin temsilcileri bizi Funchal'da dostça karşıladılar.

Cezaevlerindeki yazarlar komitesi

Madeira'da Uluslararası PEN'in en önemli organlarından birinin Cezaevlerindeki Yazarlar Komitesi olduğunu gördük. Üyeler bu Komitenin çalışmalarına büyük önem veriyorlar. Komitenin başkanı **Thomas Von Vegesack** adlı bir İsveçli. Toplantılar kapalı yapılıyor. Komite "tutuklanan, kaçırılan, sürgün edilen, gözaltında tutulan ya da haklarında kovuşturma yapılan yazar ve gazetecilerin" durumlarıyla ilgili olarak 82 sayfalık bir rapor hazırlamış. Raporda Türkiye'ye 12 say-

falık bir bölüm ayrılmış. 90'a yakın kişiyle bizi biz çekiyoruz. Suçlu ya da sanıkların herbiri hakkında 5-10 satırlık bilgi notu var.

Bazı PEN Kulüpleri çeşitli ülkelerdeki suçlu ve sanıklara sahip çıkmışlar, onları onur üyeliğine getirmişler, tutuklu bazı yazar ve gazetecileri de korumaları altına almışlar. Türkiye'den onur üyeliğine atananlar arasında şu adlar yer alıyor:

Kazım Arlı (Amerika, İsveç), **İrfan Aşık** (Belçika), **İsmail Beşikçi** (Amerika, İsveç), **İlker Demir** (Finlandiya), **Bektaş Erdoğan** (İngiltere), **Ersin Ergun Keleş** (Katalan ve İsveç), **Recep Maraşlı** (Norveç, İngiltere, Avusturya ve Kanada), **Hasan Fikret Ulusoydan** (İngiltere), **Mecit Ünal** (Batı Almanya).

Koruma altına alınanlar da şunlar: **Recep Maraşlı**, **Hasan Fikret Ulusoydan**, **Bektaş Erdoğan**, **Fatma Yazıcı**, **İsmail Beşikçi**, **Ersin Ergun Keleş**, **Kazım Arlı**, **İlker Demir**, **Erhan Taşkın**, **İrfan Aşık** ve **Mecit Ünal**.

İspanya'nın Katalan bölgesinden bir yazar Türkiye'de cezavinde bulunan bir yazara yardım etmek için bir avukat tutmak istediklerini söyledi ve benden bir avukat adı istedi. **Turgut Kazan**'ın adını ve adresini verdim.

Bir İngiliz yazarı Adana Cezaevinde bulunan bir kişiye, İngilizce öğrenmesi için LingoPhone kaset ve kitapları yollamak istediğini belirtti. Adana Baro başkanı aracılığı ile bunun yapılabileceğini anlattım.

İsmail Beşikçi olayı Kongrede sık sık gündeme geldi. Amerika ve İsveç PEN Kulüpleri Beşikçi'ye sahip çıkmışlar. Birkaç yıl önce Federal Almanya'da kurulan Kürt PEN'i de Kongreye Beşikçi ile ilgili bir öneri getirdi. Öneride "düşünce suçundan dolayı bir kimsenin hapse atılmasının çağdaş demokrasi anlayışı ile bağdaşamayacağı ve Türkiye'nin dünyadaki itibarına aykırı olacağı" vurgulanıyor ve Beşikçi'nin serbest bırakılması isteniyordu. Tasarı, üzerinde tartışma açılmadan onaylandı.

Yazarlararası dayanışma

Madeira Kongresinde PEN Kulüpleri arasında çok köklü bir dayanışmanın var olduğunu gördük. PEN üyeleri dünyanın neresinde olursa olsun tutuklanan, baskı altında kalan, kitapları toplatılan, gözaltına alınan, pasaportu alınmayan yazar ve gazetecilerle çok yakından ilgileniyor ve yazarların özgürlük için çalışabilmeleri için geniş kampanyalar düzenliyorlar. İster Çin'de olsun, ister Vietnam'da, ister Kore'de, Kameryun'da, Sovyetler Birliği'nde, Yugoslavya'da, Latin Amerika ülkelerinde, Kara Afrika'da, nerede olurlarsa

olsunlar yazarlar yalnız bırakılmayacaklarını biliyorlar. Okyanusların, sınırların gardiyanların ve sansür görevlilerinin ardından kendilerine binlerce dostluk elinin uzatıldığını görüyorlar. PEN, yazarlardan yalnızlık korkusunu kaldırıyor. Yazar yalnız bir çevrenin, bir ülkenin değil, tüm insanlığın varlığı olduğunu duyuyor. Az iş mi yazarda bu duyguyu ve inancı yaratabilmek? Madeira'da bunu bir kez daha anladık.

Bizim Uluslararası PEN'e dönüşümüz görüşürken Güney Kıbrıs temsilcisi Kıbrıs olaylarından söz etmeye kalktı, kimse bu konuyla ilgilenmedi.

PEN genel sekreteri **Alexandre Blokh** Türkiye'nin bunalmış yıllar geçirdiğini, ama şimdi demokratik bir gelişme içinde olduğunu, cezaevlerindeki yazarlar ve gazeteciler sorununa da bir çözüm getirilmesi için bütün yazarlar arasında bir dayanışmanın olduğunu belirten bir konuşma yaptı. Türkiye'de PEN derneğinin yeniden kurulmasının da bunun canlı bir kanıtı olduğunu vurguladı.

İstanbul'da PEN Kongresi

Biz de 1992'de Uluslararası PEN Kongresi'nin İstanbul'da toplanması için yaptığımız girişimin Dışişleri Bakanlığınca olumlu karşılandığını belirttik, İstanbul Belediye Başkanı **Nurettin Sözen**'in de bu konudaki sözlü çağrısını iletтік.

Konuşmamızı başta Kanadalı, Fransız ve İngiliz delegeler olmak üzere birçok PEN derneği temsilcisi büyük sempati ile karşıladılar. Ondan sonra da, oylamaya gerek kalmadan uzun alkışlarla yeniden üyeliğe kabul edildik.

PEN genel sekreteri her fırsatta yaptığı konuşmada Türk yazarlarının Uluslararası PEN'e dönüşlerinin geniş bir hoşnutluk yarattığını belirtti. Bunu Portekiz Devlet başkanı **Mario Soares**'in önünde yaptığı konuşmasında da yeniden vurguladı. Ne var ki, 1992'ye kadar Türkiye'de demokratik düzenin güçleneceğini ve İstanbul'da toplanma kararının o koşullar altında alınacağını da sözlerine ekledi.

Ülkelere göre değil kültürlerle göre

Uluslararası PEN'in 55'inci kongresine yaklaşık 60 PEN merkezinden 200 temsilci ve gözlemci katıldı. Bu temsilciler kendi ülkelerini değil, PEN Kulüplerini temsil ediyorlardı. Ülkelerin çoğunda bir tek kulüp olması

na karşılık bazı ülkelerde birkaç kulüp kurulmuş. Çünkü kulüpler kültürelere göre örgütlenmiş. Örneğin İsviçre'de üç kulüp var: Fransızca konuşan yazarların kulübüne "Club romande" deniliyor, Almanca konuşanlarınkine "Club allemand", üçüncüsüne de "Club Italien et Reto-romansh". İspanya'da da üç kulüp görüyoruz: İspanyol PEN'i, Katalan PEN'i ve Galikya PEN'i. Yugoslavya'da da öyle: Makedonyalılar kendi PEN'lerini kurmuşlar, Slovenler de kendilerininkini. Kanada'da da iki PEN oluşturulmuş: İngilizce konuşan yazarlar PEN'i ve Fransızca konuşan yazarlar PEN'i. Yarı Fransa'da bir Breton

PEN'i kurulacak olursa buna hiç şaşmamak gerekecek. Bunlar hiç de bolculuk sayılmıyor. Kulüpleri kurular sadece kültürel kimlikler üzerinde duruyorlar. Bu kültürel kimlik arayışı siyasal bir bağımsızlık eylemine dönüşmüyor. Kültürel kimliklerin geliştirilmesi yolunda sağlanan olanaklar bir doyum yaratıyor ve belki de bağımsızlık konusunda birer süpürge oluşturuyor.

Doğu Avrupa'dan başkan

René Tavernier'in ölümü üzerine Uluslararası PEN başkanlığına kimin seçileceği ko-

nusu aylardan beri PEN çevrelerinde tartışılıyordu. Başkan yardımcılardan Per Westberg geçici olarak bu görevi yüklenmiş ama seçimin Madeira kongresinde yapılması istenmişti. Öteki başkan yardımcılardan Arthur Miller, eski Senegal Cumhurbaşkanı Leopold Sédar Senghor, Peru'da Devlet başkanlığına adaylığını koymuş olan Mario Vargas Llosa başkanlık görevini istenemeyeceklerini belirtmişlerdi.

İşte o sırada bir delege Doğu Avrupa'dan bir yazarın başkanlığa seçilmesini önermiş. PEN başkanlığına Doğu Avrupa'dan birinin gelmesinin Uluslararası PEN'e yeni boyutlar kazandıracağı üzerinde durulmuş. Akla Çekoslovakyalı yazar Vaclav Havel gelmiş, ama devlet başkanlığına seçildiği için bu görevi kabul etmesi söz konusu olmamış elbette.

Sonra akla Macar romancı György Konrad gelmiş. Eski rejim döneminde hükümetle arası hiç iyi olmayan Konrad, Fransa'ya göç etmiş ve kitaplarını orada yayınlamış. Konrad'ın adaylığı PEN çevreleri sempati ile karşılanmışlar.

Yeni başkan adayım ilk iki gün Madeira'da gördük. Hiç söz alıp konuşmadı. Başka bir toplantıya varmış. Kalkıp gitti. Seçim o yokken yapıldı, oy birliği ile kendisini başkanlığa getirdik.

Bir Polonyalı yazarın anıları

Madeira'ya giderken uçakta yanıma yaşlı bir Polonyalı düştü, konuşmaya başladık, o da kongreye geliyormuş, adı Arthur Miedzyrzec, Türk olduğumu öğrenince "Ben Nazım Hikmet'i tanıdım," diye anlatmaya başladı. "50'li yıllardaydı, Varşova'ya gelmişti. Yazarlar Derneğinde birkaç kez beraber olduk. Moskova'da bazı sorunlarla karşılaştığımızı anlattı. Varşova'ya yerleşmek ve Polonyalı olmak istiyordu. Biz çok heyecanlandık. Ama ne yazık ki, yöneticiler olumlu cevap vermediler. Ve Nazım ağladı."

Yugoslavlardan çağırı

Kongrede tanıştığımız Yugoslav delegeleri de bize büyük dostluk gösterdiler. Biri Sloven delegesi imiş, biri de Makedon delegesi. "Çok iyi oldu, bir araya geldik" dediler. "Hemen bir Türk-Yugoslav PEN dernekleri dostluk toplantısı düzenleyelim. Üsküp'te konuşulmuş olun. Sonra ileride siz de bizi çağırarak olursanız İstanbul'a geliriz. Biz zaten dostuz, bunu sürdürmemiz gerekir..."

Aynı sözleri kaç kişiden duyduk? Kara Afrikalılardan, İtalyanlardan, Japonlardan, Taylandlılardan, İskandinavyalılardan, İngilizlerden, Fransızlardan, İsviçrelilerden, Kanadalılardan... PEN öyle sıcak bir hava yarattı ki.

Avrupa'dan bin kilometre uzakta, Atlantik açıklarında, insanların ilk kez 14. yüzyılda ayak bastığı, tropik iklimli bu Portekiz adasından yalnız duyduğumuz ve dostluk duygularıyla ayrıldık.

PEN Kulüp nedir?

PEN Kulüp 1921'de İngiltere'de John Galsworthy'nin desteği ile Miss C.A. Dawson Scott tarafından kuruldu. Amacı barıştan ve özgürlükten yana olan yazarları bir araya getirerek şovenizme ve fanatizme karşı kültürel değerleri savunmaktır.

PEN Kulüp adını şair ve yazar gruplarının baş harflerinden alıyor: "Poets, Play-writers, Editors, Essayists, Novelists."

André Gide, Paul Valery, Jules Romains, Julien Cain, Benjamin Crémieux, Claude Aveline, gibi ünlü Fransız yazarları ile bütün Avrupa, Kuzey, Güney Amerika ve Asya yazarları da böyle bir girişimi desteklediler ve Kulübe katıldılar.

Uluslararası PEN Kulüpleri Federasyonu kısa zamanda kuruldu ve Federasyonun başkanlığına sırayla şu yazarlar seçildi: John Galsworthy, H.G. Wells, Jules Romains, Maurice Maeterlinck, Benedetto Croce, Charles Morgan, André Chamson, Alberto Moravia, Arthur Miller, Pierre Emmanuel, Heinrich Böll, Sir Victor Pritchett, Mario Vargas Llosa, Per Westberg, Francis King, René Tavernier.

PEN Kulübe damgasını vurmuş yazarlar arasında şu kişiler de yer alır: Bernard Shaw, G.K. Chesterton, H.G. Wells, John Mansfield, Arnold Bennet, Henri Barbusse ve Harold Pinter.

İtalya'da faşizm eşiğine geldikten sonra PEN'de ilk bunalım patak verdi, bir süre sonra İtalyanlar Kulüpten atıldılar. Bunu 1933'te Almanya ve 1936'da İspanya izledi. Ulusal PEN Kulüplerinin dağılması üzerine "Sürgündeki Yazarlar" kulüpleri kuruldu.

İkinci Dünya Savaşı çıkınca Uluslararası PEN Kulübü yeni sorunlarla karşılaştı. Almanların girdikleri ülkelerdeki PEN Kulüpleri dağıtılıyor ve yazarlar genelde İngiltere'ye kaçıyorlardı. Çalışmalar Londra'da sürdürüldü.

Savaş sona erince yazarlar kendi ülkelerine dönerek yeniden örgütlendiler. Asya ve Afrika ülkeleri bağımsızlığa kavuşunca eski sömürgelerde yeni PEN'ler kuruldu ve örgüt yıldan yıla güçlendi.

Bugün PEN Kulüp çeşitli ülkelerde kurulmuş 91 ulusal kulüp ve merkezden oluşmakta, üye sayısı da 10 bin aşmaktadır.

Yazar Hakları Bildirgesi:

1877'de Sydney'de toplanan PEN Uluslararası Kongresinde Fransız PEN'i tarafından sunulan ve onaylanan Yazar Hakları Bildirgesinde şunlar üzerinde durulmaktadır:

Yazarlar insanlığın çok zengin bir duygu, düşünce ve dil çeşitliliğini yansıttıkları için, yazıları çeşitli siyasal rejimlerde, iktidarın görüşlerinden uzaklaşmaları ölçüde, sayısız adaletsizliklere ve işkencelere hedef olurlar.

Bu adaletsizlikler ve işkenceler yazarların yaşamları-

nı ve çalışmalarını tehdit altında tuttuğu için insanlığın moral ve düşünsel gelişmesini de tehlikeye sokarlar.

Bunun için, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesine uygun olarak bütün ülkelerin hükümetleri ırk, din, milliyetçilik, dil ve kanılarına bağlı olmaksızın yazarların anlatım özgürlüğünü gözetmek zorundadırlar.

Hükümetlerin yazara, ailesine ve yapılarına karşı yapılacak her türlü baskıdan ve cezalandırmadan çekinmeleri gerekir. Bu baskı ve cezalandırmalar şunlar olabilir:

İdam, hapis, işkence, keyfi tutuklama, yasa dışı hastaneye kaldırma, gözaltı, yazarın yakınlarına karşı korkutma girişimleri, lanetleme, sansür, kitapların yakılması vb.

Yazarın da bütün vatandaşlar gibi sorumlulukları olması doğaldır elbette.

Türk PEN'i (1950-1980)

İlk Türk PEN'i 1950'de Halide Edip Adıvar'ın girişimiyle kuruldu. Başkanlığı Halide Edip Adıvar üstlendi. Öteki üyeler arasında Refik Halit Karay, Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Reşat Nuri Gültekin, Nadir Nadi, Muhsin Ertuğrul, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Sabri Esat Siyavuşgil, Yaşar Nabi Nayır, Fikret Adil, Macit Gökberk, İbrahim Hoyl, Samih Tiryakioğlu, Tahir Alangu, Tahsin Yücel, Cavil Orhan Tuğengil, Oktay Akbal, Necati Cumalı, Berke Vardar, Burhan Arpad ve Hüsamettin Bozok'un adları yer alıyordu.

Türk PEN'inin üyelerinin sayısı ilk başta 30'u aşmıyor ve yeni üye alınmasında Yönetim Kurulu çok titiz davranıyordu. Türk PEN'i 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi üzerine kendi kendini dağıttı.

PEN Yazarlar Derneği

Dokuz yıl süren bir ölü dönemden sonra yeni bir PEN Kulübü kurulması amacıyla Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'in girişimiyle Gazeteciler Cemiyeti'nde bir toplantı düzenlendi. 12 üyeli bir kurucular kurulu seçildi. Kurucular şu kişilerden oluşuyordu:

Muzaffer Abayhan, Rona Aybay, Yaşar Kemal, İsmet Kabadaş, Şükran Kurdakul, Ulifer Oğuzcan, Dilara Özman, Sevgi Sanlı, Salim Şengil, Nezihe Şengil, Hıfzı Topuz ve Bekir Yıldız.

21 Nisan 1990'da toplanan Birinci Genel Kurul toplantısında da yeni Yönetim Kurulu şu biçimde oluşturuldu: Yaşar Kemal (Başkan), Hıfzı Topuz (Genel Sekreter), Şükran Kurdakul (İkinci Başkan), Salim Şengil (Sayman), Uyulor, Bekir Yıldız, Sevgi Sanlı ve Rona Aybay. Rona Aybay bir süre sonra görevinden ayrıldı ve yerine yedeklerden Erdal Öz getirildi.

ARI, ARTEMİS, MEVLANA

Arı kolonisindeki sürekli üretici eylem, eski insanları çok etkilemiş olmalı. Arının ve peteğinin bereket simgeleri olarak benimsenmesi, böyle açıklanabilir. Arı ve petek, bugün de bereket simgesi olarak tanınıyor.

Roma döneminde basılan kimi Efes sikkelerinin birer yüzünde arı resmi görünür. Arı, Efes kentinin simgelerinden biriydi. Kentin adının, eski Anadolu dillerinde "arı" anlamına gelen *Apasos* sözcüğünden türediği de ileri sürülür. (Prof. Bilge Umar, "Efes" adının, Luvi dilinde "su kenti" anlamında *apa-assa* sözcüklerinden türediğini açıklıyor. *Tarih ve Toplum*, Şubat 1990, s.21-24)

Selçuk Müzesi'ndeki Artemis yontularının bezeyen türlü bitki ve hayvan kabartmaları arasında, arı kabartmaları da yer alır. Artemis yontularının göğüs bölümleri, yuvarlak şekillerle kaplıdır. Bunların, bereketi simgeleyen yumurtalar ya da memeler olduğu düşünülür. Halikarnas Balıkcısı, aynı şekillerin, yine bereketi simgeleyen hurmalar olduğunu ileri sürer. Bir başka görüşe göre bu şekiller, kraliçe arının çevresinde öbeklenen erkek arıların arkalarını gösterir. Çünkü, tanrıca Artemis, tapınağının kraliçe arıdır.

İsviçreli araştırmacı G. Selterle'ye göre, Artemis yontularının göğüs bölümünde görünen yuvarlak şekiller, boğa

husyeleridir. (Sabahattin Türkoğlu, *Efes'te 3000 Yıl*, İstanbul, 1986, s.25) Artemis'in, Selçuk'taki tapınağında bulunan tahtadan yapılmış kült yontusunun göğüsüne, kendisine kurban edilen boğaların kanlı husyeleri asılırdı. Tapınağıdaki kült yontusunun, antik Efes kentindeki Roma tapınağında saklanan kopyeleri olan Selçuk Müzesi'ndeki Artemis yontularının göğüslerine, yontucular, boğa husyelerinin kopyelerini de koymuşlar.

Artemis yontularının üzerlerinde arı kabartmalarının olması, göğüs bölümündeki yuvarlak biçimli şekillerin boğa husyeleri olduğu görüşünü destekliyor. Çünkü eskiler, arılara boğa leşlerinin can verdiğine inanıyorlardı. Örneğin, İ.Ö. 250 yıllarında yaşayan Karystes'lu Antigonos, şöyle der (Hist. mir. 19): "Boğa leşini, Mısır'ın bazı kesimlerinde, yalnız boynuzları toprağın üzerinde kalacak biçimde gömer ve sonra boğanın boynuzlarını

testereyle keserseniz, kestığınız yerden arıların uçacağı söylenir; çünkü, boğa kokusur ve arıya döner." (Marija Gimbutas, *The Goddesses and Gods of Ancient Europe*, Thames and Hudson, London, 1982, s.181). Ovid de, (*Fasti* I, 393) arıları bal yapmadan ölen arı üreticisi Aristaeus'a, annesinin önerisi üzerine danıştığı büyücü Proteus'un, bir boğanın leşini gömerse yine arılarına kavuşacağını söylediğini anlatır. (a.g.e.)

Bu üreme biçimi için en uygun koşulların, güneş boğa burcundayken oluştuğuna inanılırdı. (a.g.e.) Selçuk Müzesi'ndeki Artemis yontularının boynuzlarını, 12 burcun simgeleri çevreler. Artemis tapınında, boğalarla düzenlenen türlü oyunların önemli yeri vardı.

Meryem Ana ve Mevlana

Mavi Yolculuk yapanlar, kıyılarda hutakılan çöplerin ve yemek artıklarının üzerinde yaban arılarının toplandığını gözlerler. Benzer gözlemlerden yola çıkan eskiler, arılara boğa leşlerinin can verdiği sonucuna varmış

olabilirler. "Kendiliğinden üreme" (spontaneous generation) denilen bu işleme insanlar, 19. yüzyıla dek inandılar. Kuduz aşısını bulan Fransız bilim adamı Pastör, "kendiliğinden üreme"nin olası olmadığını, yaptığı deneylerle kanıtladı: Her yanı sınıksız kapatılan bir odada bırakılan çöplerin çevresinde, beklenenin aksine, fareler üremedi.

"Kendiliğinden üreme"ye inanç, yaşamın ölümden kaynaklandığına dair, doğru bir inanca dayanır. Bereket tanrıçası Artemis de, yaşamı olduğu gibi ölümlü de denetlerdi. Artemis yontusunun üzerindeki ölü boğaların husyelerinden, arılar ve başka canlılar doğarlardı. Yontunun genel biçimi, bir krizaliti (böceğin koza içindeki durumu) çağrıştırır.

Efesliler'in, yaşamı ve ölümlü denetleyen Artemis'i, Meryem Ana'nın kişiliğinde yaşadıkları düşünülebilir. Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde kilise öğretisinde yeri olmayan Meryem'in, Efes'de 432 yılında yapılan konye toplantısında "İsa'nın (yani tanrının) annesi" olduğu kabul edildi.

Efes'te, Meryem Ana'ya ait olduğu kabul

▲ Mevlevi dervişleri. Tek ve zil eşliğindeki semahları bal arılarının danslarıyla çağrışımı

Dervişlerin kendi çevrelerinde dönerken semah yerinde izledikleri yol, balarılarının buldukları çiçeklerin yerini başka arılara göstermek için izledikleri yolu anımsatır.

edilen evi ziyaret eden Hıristiyanlar ve Müslümanlar, ondan dertlerine deva, tansıklar beklerler. Bu eve yaptığım ziyaretlerden birinde, Meryem Ana'dan dileği gerçekleşen bir kadının yazdığı, ona ve Mevlana'ya şükreden yazıyı görmüştüm.

Diğer kimi Anadolu İslam tarikatlarında olduğu gibi Mevlevî tarikatında da, dansın önemli yeri var. 1582 yılında Anadolu'yu gezen Avrupalı bir gezgin, Mevlevî dervişlerinin "buymazdan başka bir iş yapmadıklarını ve sonuçta akıl ve anlayışlarını yitirdiklerini," anlatır. (Metin And ve Talat Halman, *Mevlana Cemaleddin Rumi and the Whirling Dervishes*, Dost Yayınları, İstanbul, 1983, s. 56) Avrupalı gezgin, Mevlevî dervişlerinin tef ve zil eşliğinde yaptıkları dansları, Kibele rahipleri korbanların ve kuretlerin danslarına benzetir. (a.g.e.)

Antik Efes kentinin en ünlü caddesine adlarını veren kuretler, mitolojide tanrıçaların doğumlarına yardım eden yarı tanrılarıdır. Rhea, Zeus'u doğururken, Kuretler, tunç kalkanlarını birbirine vurarak dans etmişler, böylece çıkarttıkları gurultuyla, Kronos'un yeni doğan oğlunun ağlama sesini duymasını engellemişler. Kronos oğlunun doğduğunu bilseydi, onu öldürecekti.

Efes'te, "Kuretler" adı verilen bir grup rahip vardı. Roma döneminde Prytaneion'a (Prytaneion'da, kentin tüm evlerindeki ocakların ateşlerinin sonsuza dek varolacağını simgeleyen kutsal ateş yanardı.) bağlanan bu rahipler grubu, önce Artemis tapınağına bağlıydılar.

Kuretler, dönerek yaptıkları danslarında tef ve zil çalarlardı. Virgil (Dördüncü *Georgic*: 63), Kuretler'in "tanrıçanın zillerini" çalarak yaptıkları dansla, arıları çağırdıklarını söyler. (Marija Gimbutas, a.g.e., s. 183) Mevlevî dervişleri de tef ve zil eşliğinde dönerek dans ederler. Dervişlerin kendi çevrelerinde dönerken semâh yerinde izledikleri yol, balarılarının, buldukları çiçeklerin yerini başka arılara göstermek amacıyla yaptıkları dansla izledikleri yolu anmsattır.

Kraliçe arı ve erkekleri

Arı kolonisindeki sürekli üretici eylem, eski insanları çok etkilemiş olmalı. Arının ve peteğinin bereket sembelleri olarak benimsenmesi, böyle açıklanabilir.

Arı ve petek, bugün de bereket simgesi olarak tanınıyor. Türkiye'de bir üniversite ve bir siyasal parti, simge olarak arı ve peteği kullanıyorlar.

Eski insanlar, arılardan o denli etkileniyorlardı ki, kimi tapınaklar, arı kovanlarının düzeni örnek alınarak örgütlendi. Örneğin Efes Artemis tapınağındaki rahibeler melissai (bugün Türkçe'de bir çiçek adı olan bu sözcük Yunanca'da "dişi arı" demek) ve rahipler, esene (bal üretmeyen erkek arı) adıyla çağırılırdı. Artemis tapınağında erkek arı olabileceği için, önce hadım olmak gerekirdi. (Marija Gimbutas, a.g.e.)

Kültür kirlenmesi

Kirli çevre ile savaşım, insanlığın ortak sorunudur; bu nedenle politik sınırları aşmak, yok saymak zorundadır.

H iç kuşkusuz, insanın kendi gelişmesi, kişiliğinin açılması, mutluluğu, içinde bulunduğu ortamın, çevrenin nitelikleri için vereceği savaşımın başına bağlıdır. İnsanı bu savaşımın çereği olarak kenti yarattı. Çünkü geleceğin insanı ancak kentte varedilebilir, varolabilir.

İçinde var olacağı çevre, yaşamın tüm çeşitliliğini, insanın niteliklerinin gereklerini karşılamalıdır. Buna göre de tanımlanmalıdır. Bu tanımlarıya yalnızca fiziksel nitelikler elbette yetmeyecektir. İnsanın, içinde yaşayacağı çevrenin, havasının, suyunun, toprağının sağlığına; sosyal, politik, yönetsel ve kültürel v.b. düzeyinin sağlığı da onun varolma koşuludur. Bütün bunlardan herhangi birinin kirliliği onun yaşam savaşımını nedeni olacaktır, olmalıdır.

Sağlıksız çevrenin sınırları, politik sınırlara bağlı değildir. (Bir komşumuzda oluşan kirli bulutların esintileri bize geçmesinin önlenemeyeceği apaçıktır.) Bu nedenle kirli çevreyle savaşım, insanlığın ortak sorunudur; politik sınırları aşmak, yok saymak zorundadır.

Bugün sonsuz olmadıklarını bildiğimiz doğal kaynakları çok kısa sürede tüketen bir işleyimin ve onun buyruğuna göre geliştirilen bir teknolojinin çevremizle ilgili sorumsuz davranışına, gidisine ses çıkarmazlık edemeyiz.

Hele böyle bir işleyimi ve yüksek teknoloji olmayı "gelişmişlik" sayabilen toplumların bu düzenlerini koruyabilmek için bir de inanılmaz ölçülerde silahlanmalarının insanlığı nesellere götürebileceği İkinci Dünya Savaşında ve sonrasında görüldü.

Korkunç İkinci Dünya Savaşı bile, asil olabileceklerin yalnızca küçük bir belligiydi. Bugün üretim bekleyen silahlar tüm dünya canlılarını bir çok kez yok edebilecek ölçüde, sayılara varmışlardır. Yalnızca bu neden

le bile silahlanma, tek tek bütün bireylerin ve insanlığın ortak sorunudur.

Herhangi bir ülkede insan haklarının "ihlâl" edilmesinin, hepimizin haklarına yapmış bir saldırlı sayılması doğal değil mi?

İnsanoğlunun, yeryüzünün herhangi bir yerinde, tarihinin bir aşamasında yarattığı kültür ürünü yalnızca yaratıldığı yerdekilerin değil, bütün insanların kültür çevrelerini etkiliyorsa, kimleri isteseler de istemeseler de bütün insanlığın ortak malıdır.

Kısacası, bütün bu gerçeklere, bugünkü bilincimizin erişmiş olması gereken düzey açısından bakıldığında, bütün alanlarıyla çevre sorununun, ne politik ne de başka türlü bir sınır tanıyamayacağı saptanır. Bu, kendi sorunlarımızın çözümünde, bütün insanlığa karşı sorumluluk duymak zorunluğumuzu ortaya koyar.

Bütün bu sorunların herkeşçe doğru algılandığını, herkeşçe apaçık olduklarını ne yazık ki söyleyemeyiz.

Bugünkü çarpık yaşama biçimimizden, çarpık sosyal ilişkilerden, çarpık turizm anlayışımızdan, bölgeler arası dengesizlikten (vb.) doğan çarpık yapılaşma ve kentleşme, sorumsuz davranışlarımızın birikiminden doğan ulaşım karmaşası ve kirliliği, bütün alanlarda sağlığımızı doğrudan etkiliyor.

Sorumsuz tüketime bağlı olarak enerji üretiminin hem kaynak hem de çevre kirlenip, yok olması günümüzün en ciddi sorunu. Bütün bu söylediğim sorunların doğmalarında en önemli etken de elbette kültür düzeyinin düşüklüğü ve kültür kirlenmesidir. Kişi olarak kültür düzeyimiz, çevremizin kültür düzeyiyle belirleniyor. Kültür çevremizin kirlenmesi bütün öteki kirlenmelerin ana nedenidir. Kültürün, sanat, dil, bilim, yaşama biçimi gibi bütün alanlarındaki kirlenmelere karşı duyarlı olmak zorunluğumuz bundandır.

Ali Naci Karacan, Milliyet, Arif Oruç

BASINIMIZDAN TARİH DERSLERİ

Yadsınamayacak bir gerçek vardır. O da tarihin her zaman olduğu gibi, olanaklara sahip kişi, grup ya da sınıflar tarafından yazıldığı gerçeğidir.

Türkiye'de tarih çalışmalarını olağanüstü biçimde önemli hale geldi. Bu, resmi tarih görüşünün sıkıca dar çerçevesini aşmak için zaten gereklidi, ama şimdi ayrıca yakın geçmişin olaylarını yansıtıcı biçimde açıklama eğilimlerini boşa çıkarmak için daha da zorunlu oldu. Tarihin özellikle politikacılar tarafından, günlük gelişmeler doğrultusunda çarpıtılma eğiliminden söz edilebilir. George Orwell bu eğilimleri çok önceden yazmıştı. Onun gelecek için öngördüğü karamsar tablo belki daha tam olarak gerçekleşmedi, ama yaşananları saptırmak, tarihi her gün yeni koşullara göre yeniden yazmaya çalışmak Türkiye'de yaşamaya başladı. Örnek Demokrat Parti ve 27 Mayıs'la ilgili tartışmalardır. Yakın tarihin bu önemli olayları, onları yaratan koşullardan ayrı düşünülme, sonuçları mahkum edilmeye çalışılmaktadır. Toplumun tutucu kesimlerinin bu yeniden yorumlama, yaşadıkları "altın dönemi" aklama çabaları anlaşılabilir. Ama gelişme o kadarla sınırlı değildir. Dünyada esen "özgürlük" rüzgarları Türkiye'de de etkisini hissettirmekte burjuva-

ziinin yakın tarihi yorumlama biçimine başkaları da katılmaktadır. Bu, beraberinde örneğin, askeri müdahaleleri eleştirmek, bu arada 27 Mayıs'ı kutilemek fırsatını getirmektedir. Burjuvazinin kendi hedeflerine uygun karalama kampanyalarına katılmak, toplumu demokratik kılacaksa söylenecek söz yoktur, ama yaşananlar bize Türkiye'de burjuvazinin tutumunu -askeri müdahaleler konusunda bile- kendi çıkarları doğrultusunda belirlediğini öğretmiştir. Bu yüzden 27 Mayıs "kötü" ama 12 Eylül "iyi"dir. Düşünen, araştıran insanlar için konuyu dar bir çerçevede ele almak beklenemez, ama toplumsal olayların (askeri müdahalelerin) kimin tarafından ne için yapıldığını, sonuçlarına da bakarak değerlendirmek zorunludur. Bu, hele insanlar yakın geçmiş için bile yansıtılmaya çalışıldığında daha da önemli bir görevdir. Tarih araştırmaları da bu anlamda çok önemli hale gelmektedir.

Burjuvazi tarihin belirli bir dönemini yeniden yazmaya çalışmaktadır. Tarih yeniden yazılmaz mı? Elbette yazılır. Örneğin yeni bilgilere dayalı olarak geçmişteki olaylar tekrar değerlendirilir. Ancak bu iş için araştırmacılara işlerini yapma olanağının verilmesi gerekir. Bilgilerin saklanmaması, eksik ya da yansıtıcı bir seçmeden geçirilmeden kullanıma sunulması gerekir.

Tarih insanların anlayışlarında ortaya çıkan gelişmelere göre de yeniden yazılır. Geçmiş yeniden, farklı görüşlere göre yorumlanır. Aslında bu tarihin sürekli olarak yeniden yazılması demektir ve böyle olması gerekir.

Bu sözler, izleyen satırlarda bazı şeylerin yeniden yazılmaya çalışılacağı düşündürmelidir. Ama bugüne kadar yayınlanmış bazı bilgiler, yenilerinin ışığında gözden geçirilecektir.

Özerinde duracağımız konu, Türk basının önemli bir ismi Ali Naci Karacan, onun son gazetesi *Milliyet*'in kuruluşu ve bu bağlamda adı geçen Arif Oruç'la ilgilidir. Başka bir deyişle, meslek yaşamında başarılı, siyasal iktidarlarla arası hep iyi olmuş bir gazeteci ile muhalefette kalmayı tercih eden, bu yüzden de siyasal iktidarlarla iyi geçindiği söylenemeyecek bir başka gazetecinin ilişkilerinin bir boyutuna bakmaya çalışacağız. Ali Naci Karacan Tek Parti döneminde onun gerçekleştirmeye çalıştıklarının savunucusudur. Mustafa Kemal'den, İsmet İnönü'den ilgi görür. Anadolu Ajansı muhabiri olarak hükümetin Bakanlar'daki gözü kulağı olur. Takdirler toplar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında demokratik gelişmelerin savunucusu olarak Demokrat Partiyi coşkuyla destekler. *Milliyet*'i de bu amaçla yayımlar (3 Mayıs 1950) Arif Oruç ise, Mete Tunçay'ın deyişiyle, "maceraperest ruhlu sosyalist bir gazeteci"dir. (*Türkiye'de Sol Akımlar*, 3. baskı, Bilgi Yayınları, s. 144) İstiklal Mahkemesi önüne çıkan odur, yayımlarında dile getirdiği görüşleri yüzünden hapse giren, sıkıntı çeken, ezilip gören yine odur.

Bu iki insanın ilişkilerinden söz eden Sadun Tanju Karacan (*Doludizgin. Ali Naci Karacan. Bir Gazetecinin Hayatı*, İstanbul, 1986) o akıcı, hoş anlatımıyla Ali Naci Karacan'ın yaşam öyküsünü sergilerken yazdıklarının roman değil, gerçek bir yaşam öyküsü olduğunu, anlatıklarının gerçeğe uygunluk sorumluluğunu da yüklediğini belirtir (s. 249-250). Ama hemen ekler: "Bir yazarın en dürüst çabasının doğruya yaklaşmak olduğunu bilirim. Tartışılmaz doğru, salt gerçek, o nasıl öğrenilir, şimdiye kadar onun sırrını çözemedim."

Sadun Tanju Karacan-Oruç ilişkisinin Karacan yönünü yazmıştır. Bundan anlaşıldığı kadarıyla Karacan, düşüncesi ve yayımları yüzünden Oruç'tan rahatsızdır. Karacan'a göre, Arif Oruç "irtica bayraktarı", "devrim düşmanı", "vatan haini"dir. Kurtuluş Savaşı'nda Çerkez Ethem yanlısı olduğunu, İstiklal Mahkemesi'nden canını zor kurtardığını hatırlatır. Ama Oruç yine de akıllanmamış, Serbest Furka bahanesiyle "ortalığı karıştırmıştır". (s.62-63)

Ali Naci Karacan, Arif Oruç'un ölüm haberini aldıktan sonra geçmişi hatırlarken şöyle der: "Daha önce Paris'te, Sofya'da, Şimnu'da Jon Türktoçe soyunmuştu. Neye güvenerek? Perişan oldu tabii. Üç dört sene orada bu-

Istanbul Vilâyeti
Yüksek Mahkemesi

Istanbul Vilâyetine

Arif Oruç, intiyas sahibi bulunduğu "Milliyet" gazetesini bütün hak ve vecibeleriyle bana devretmiş bulunmaktadır, ben de Medeni Kanun ile Matbuat Kanunundaki 23. maddesi hükümleri gereğince bu gazeteyi devir almış bulunmaktayım. Kanunî münaseletin yapılmasına müsaadelerini mağûllarınla rica ederim.

Sahibi bulunduğu "Milliyet" gazetesini bannumu medenî ve Matbuat 23.ül maddesi imdibirce Ali Naci Karacan'a devir ve teslim ettir. Kanunî ninin ifasını rica ederim.

Arif Oruç

Adres:
Ali Naci Karacan,
Suru osmanıye Türbedar sokak
30:15

Akışın sınırlıdır.

TÜSTAY

rada süründükten sonra, tilkinin dönüp geldiği yer kırkçü dükkanı, yine Babalı'ye düydü. Yine tevkifler, salıvermeler falan filan. Sonunda işi tefrikacığa döktü. Ekmeç parası...

"Son ekmeç parası da bize nasıpmış. Milliyet'e karar verdik, burada hazırlıklar yapıyoruz, bir gün çıkıp geldi... Kılık kıyafet biraz perişanca. Dedim ki: Biz Milliyet'i çıkarma hazırlığı içindeyiz. Elinde bir tefrika varsa ver. Yoksa hemen tasarla, yapmağa başla. Bu gazete senin sayılır? Sevindi..." (s.162-163)

Bu Karacan cephesi. Ama henüz gün ışığı görmemiş kaynaklara bakınca iş biraz farklı. Bir kere Milliyet gazetesini yayınlama düşüncesi Arif Oruç'a ait. Arif Oruç 8 Eylül 1947'de Milliyet adı ile siyasi bir gazete çıkarmak için İstanbul Valiliği'ne başvuruda bulunmuş. Valilik aynı gün 2185 sayılı yazı ile durumu Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne bildirmiş. Arif Oruç'un böyle bir gazete yayınlamadığını biliyoruz. Ancak 28 Nisan 1949'da ikinci bir başvuru ile Milliyet'in yayınına hakkını yenilemiştir. İş adresi olarak Akça matbaasını göstermiştir (Çağaloğlu Türbedar sokak no. 18). Gazete günlük siyasi sabah gazetesi olarak düşünülmüştür ve Dr. Nuri Akça matbaasında basılacaktır.

Arif Oruç'un Milliyet'i yine yayınlamaz. Ama 7 Şubat 1950'de Arif Oruç sahibi olduğu Milliyet'i Ali Naci Karacan'a devretmiştir. Bu konudaki bilgiler İstanbul Valiliği ve Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü arşivlerinde bulunmaktadır. Arif Oruç sahibi olduğu Milliyet'i "Kanunî medenî ve Matbuat 23.cü maddesi mücbince Ali Naci Karacan'a devir ve temlik" eder. Ali Naci Karacan da aynı yasalara göre, gazeteyi "devir almış" olduğunu bildirir.

Ancak açıklanması biraz güç gibi görünen nokta, Ali Naci Karacan'ın Milliyet'i yayınlamak için yaptığı başvurunun tarihidir. Bu gazetenin bütün haklarını Arif Oruç'tan devraldığı tarihten öncedir: 30 Ocak 1950. Nispetişi Vilma apartmanının 2 numaralı dairesinde oturan Ali Naci Karacan, Nuruosmaniye Türbedar sokak 18 numaralı işyerinde yayınlamak ve H.Akça-A.N Karacan Gazete Kollektif Şirket matbaasında basılmak üzere siyasi günlük Milliyet gazetesini yayınlayacağını valiliğe bildirir.

Gazete 3 Mayıs Çarşamba günü yayına başlar.

Bundan sonrası insanların bakış açlarına göre farklılık gösterebilir. Arif Oruç'un "son ekmeç parası" Ali Naci Karacan'a "nasip" olmuş olabilir, ama bu anlatılmak istediği gibi karşılıksız bir yardım değildir. Ama Karacan bunu kimseye söylememiştir. İstenirse, Ali Naci Karacan'ın zor durumdaki bir gazetecinin elinde tuttuğu bir yayını haklım uygun koşullarda aldığı bile söylenebilir. Dost ve anlayışlı Karacan, Arif Oruç'un yazdığı tefrikalara da ayrıca para ödemiştir.

Bu düşünceleri uzatmanın bir yararı yoktur. Çünkü bilgilerimiz burada duruma açıklamaktan uzaktır. Ama yadsınmayacak bir gerçek vardır. O da tarihin her zaman olduğu gibi, olanaklara sahip kişi, grup ya da sınıflar tarafından yazıldığı gerçeğidir.

Kim bilir belki bir gün, birisi Arif Oruç gibi yazılanların bedelini ödeyemeyecek olanların tarihini yazmayı dener.

KANLARI YERDE KALMAYACAK!

Ne zaman vazgeçeceksiniz bu basma kalıp klişeyi tekrarlamaktan?

Klişeleşmiş bir söz var ki son yıllar da sözüm ona devlet adamlarımızın ağzından duyduğumuz içimiz buluyor. Hiç kuşkuymuz yok, bunu söyleyenlerin, bu klişeyi yinleyenlerin de söylenen içleri bulamıyor. Ama söylüyorlar: "Kanları yerde kalmayacaktır!". Bu lafları çok dinledik çok ama, hâlâ da dinlemeye devam ediyoruz.

Profesör Muammer Aksoy öldürüldü. Bir takım adamlar çıkıp nutuk attılar:

"Kanları yerde kalmayacaktır!.. Failler en kısa zamanda yakalamp cezalandırılacaktır!.."

Çetin Emec öldürüldü. Gene aynı yave... Şırnak'ta çoluk, çocuk, yaşlı 27 kişi katlediliyor, gene aynı palavra:

"Kanları yerde kalmayacaktır!.. Sıkıyönetim eski yargılarından biri öldürülmü, aynı gün ya da ertesi sabah aynı kırık plak ezirdi:

"Kanı yerde kalmayacaktır!.. Bir eski siyasi polis komiseri öldürüldü, gene aynı gargara:

"Kanı yerde kalmayacaktır!.. Butün bunlar son birkaç ayın naneleri. Ama biz bu yaveyi yıllar ve yıllardır dinliyoruz. 12 Mart 1971 askeri darbesinden önce ve sonra da dinlerdik. 12 Eylül faşist darbesi öncesinde ve sonrasında da dinledik, günümüzde de dinliyoruz. Daha ne kadar dinliyeceğimizi de kim bilebilir?

İyi güzel de, bu lafları edenler, ustelik de inanmadan ve karşındakilerle alay eder gibi edenler bilmiyorlar mı ki bu dedikleri kendi yeteneksizliklerinin, sorumluluklarının bir itirafıdır. Kuşkusuz biliyorlar ama gene de söylüyorlar. Söylerken de sanıyorlar ki bu bir "hükmet-i hükümet"tir. Bunu söyleyecekler de halkı kandracaktırlar.

12 Eylül faşizminden önce ölenler, öldürülenler bir yana, hatta 12 Eylül sonrası 1984 yılına kadar ölenler de bir kenara, Güney-Doğu Anadolu'da 15 Ağustos 1984 Ervili ve Şırnak baskınlarından bu yana ölenlerin, öldürülenlerin sayısı, Haziran 1990 ortasına kadar 1771'i buldu.

Bu ölenlerin dokümanını görmek ibret vericidir. Son altı yılda ölenlerden 692'si PKK'lı teröristtir. Buna karşılık 17 öğretmen, 78 köy korucusu, 14 muhtar, 1 imam ve 640 da kadın, çocuk ve yaşlı sivil halktan insan öldürüldü. Gene bu dönem içinde şehit edilen güvenlik görevlisi sayısı ise 329'dur.

Bu 329 görevlinin 26'si subay, 24'ü astsubay, 27'si polis ve 252'si er ve erbaşı. Tüm ülkede 1980 öncesindeki altı yılda, 1974-1980 yılları arasında şehit edilen güvenlik görevli-

si sayısı 281'dir. 1984-1990 arasındaki salt güneydoğu bölgesinde 329 güvenlik görevlisi şehit verilirken, 1974-1980 arasında tüm Türkiye'deki şehit olan güvenlik görevlisi sayısı 281.

Dahası da var: 12 Eylül faşizmi öncesinde tüm ülkede terör eylemleri sonucu ölenlerin sayısı 5388'dir. Oysa 1984-1990 yılları arasında aynı süre içinde salt Güney-Doğu Anadolu gibi oldukça dar bir bölgede öldürülenlerin sayısı 1771.

Butün bunlar neyi gösteriyor? Bizce gösterdiği şey çok açık: Bu, 1970'li yıllardan bu yana sözde sürekli olarak terörle mücadele ettiğini ileri süren, bunun için de katı yasalar içinde, çok kere de yasaları ve hatta anayasa bile askıya alıp, ortadan kaldırıp faşizan metotları kullanmaktan bile geri kalmayan gelmiş geçmiş iktidarların ve onların içinde ve dışındaki akıl hocalarının yetersiz ve yeteneksizliğini ya da kötü niyetlerini gösteriyor.

"Kanları yerde kalmayacaktır" diye millîti uyuttuklarını sananlar, gerçekte kendi yeteneksizlik ya da kötü niyetlerini sergiliyorlar. Bu güne kadar, yerde kalmayan kimin kanı oldu ki?

Ümit Doğanay'ın mı katili yakalandı? Bedreddin Cömert'in mi? Bedri Karafakıoğlu'nun mu? Doğan Yurdakul'un mu? İsmail Gerçeksoz ya da İlhan Darendelioglu'nun mu? Nihat Erim ya da Abdi İpekçi'nin katilleri yakalandı dendi de elde mi tutulabildiler?

1 Mayıs 1978 katliamının sorumluları ne oldu? Bülent Ecevit'e Taksim alanında girileceği ihbar edilen suikastın düğümü çözüldü mü? Ya İzmir'de Ecevit'e çevrilmiş patlayan silahın gizi ortaya çıkarıldı mı? Malatya'nın Hamit Fendoğlu'na gönderilen bomba- li paket soruşturması ne oldu?

Denenilir ki bunlar eski hikâyeler. Peki yakını gelelim. Bay Turgut Özal başbakan iken girişilen suikast girişiminin faili yakalandı ama gizi çözüldü mü?

Soralarsanız daha böyle ontarca, yüzlerce örnek var. Nerde bunların failleri? Bu dosyalar tek tek zaman aşımına uğrayıp kapanıyor mu?

Evet, Şimdi sormak zamandır: Ne oldu Profesör Muammer Aksoy'un kanı? Ne oldu Çetin Emec'in kanı? Ne oldu Şırnak Çevrimli köyündeki 27 garibin kanı? Bu kanlar, bu ölümler yıllar yıldır bu ülkeyi yönetmek sayında olan sizleri hiç mi rahatsız etmiyor? Ne zaman vaz geçeceksiniz bu basma kalıp klişeyi tekrarlamaktan ve ne zaman anlayacaksınız zümce yıldır izlenegelen politikalarla hiç bir yere varılmayacağı gerçeğini?

Ne zaman?

TÜRKİYE EKONOMİSİ YABANCILAŞIYOR

Özelleştirme ve halka açılma olarak tanımlanan olgunun arkasında yatan neden, siyasi otoritenin emrine parasal fon sağlamaktır.

Türkiye ekonomisi 1990 yılının birinci altı ayında geçtiğimiz yıllardan daha farklı bir görüntü sergilemiştir. Bu görüntünün kamu oyundan gizlenebilmesi için, siyasal otorite tarafından getirilen öneriler tartışma konusu olurken, perdenin arkasında kalan görüntünün gün ışığına çıkarılması artık zorunlu hale gelmiştir.

Kamu harcamaları, kamu gelirlerinin iki katına ulaşmıştır. Devlet bütçesinden sosyal nitelikli harcamaların miktarı kısalmak suretiyle, tasarruf edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de paralı eğitime geçme tartışmalarının arkasında yatan neden budur.

1989 yılında vergi gelirlerinin konsolide bütçe harcamalarına oranı yüzde 49'dur. Bu oranın anlamı devletin yapmış bulunduğu 100 liralık harcamanın ancak 49 lirasının vergi gelirlerinden karşılanması, yüzde 51'lik kısım ise borçlanma ve diğer benzeri yollarla karşılanabilmesidir. 1976 yılında vergi gelirlerinin konsolide bütçe harcamalarına oranı yüzde 81.8 iken, bu oran

1983 yılında yüzde 72.0, 1984'de yüzde 55.4, 1987'de ise yüzde 49'a düşmüştür.

Bütçe artık bir borçlanma bütçesi haline dönüşmüştür. Bore faizleri bütçeye devamlı yük getirmekte, bu yük her geçen yıl artmaktadır. Devlet bütçesinin yetersiz kalması nedeniyle sağlık ve eğitim harcamalarının miktarı düşürülmekte, böylece borçlanma politikasının yükü ülke halkının sağlığı ve eğitim olgusu ile bütünleştirilmektedir.

Paralı eğitim olgusunun altında yatan neden budur. 1990 yılının Haziran ayında ülkemizin ekonomik görünümünü böylece özetleyebiliriz.

Beslenme ve yönelik tüketim maddelerinde, yıl başından beri devam eden seruanlı fiyat artışları sürmektedir.

Paralı eğitim yaygınlaştırılmış, özel eği-

timde ücretler artırılmıştır.

Sınırlı kağıtla işlem gören borsaya para akımı ve hifinçsizce yükseltilen hisse senedi değerleri tehlikeli boyuttadır.

İhraçatın giderek düşmesi, ithalatın artması, buna karşılık döviz fazlalığı olması şaşırtıcıdır.

Bankaların mevduat ve kredi işlemleri dışında kazanç yolları arayışları sıkıntılı bir tablo sergilemektedir.

Ödenmeyen senet ve çek hacminde giderek şişkinlik artmaktadır.

Büyük kentlerde yaşam standardı açısından birbirinden çok farklı bölgeleşmeler ortaya çıkmıştır.

Devlet bütçesindeki açığın kapatılabilmesi için üretilen bazı formüller yoluyla, piyasadaki para çekilmeye çalışılmaktadır.

Yukarıda sıralanan tüm bu olaylar ülkede gelir bölüşümünü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu arada ülke içerisinde bazı kentlerde alım gücü giderek düşen bir kesimin geçtiğimiz aylarda deneme niteliğinde yapmış bulunduğu et ve kola boykotu gösteri olmaktan öteye gitmemiştir.

Türkiye ekonomisi üzerinde oynanan oyunlar, artık tehlike çanları çaldırtmaya başlamıştır. Bunun en somut örneği döviz sıkıntısı çekmemek için başvurulan sistemdeki tehlikedir.

Normal faiz oranları dikkate alındığında, 100 bin doların yurt dışında getirebileceği en yüksek faiz miktarı, aylık 1.125 Dolar'dır. Oysa aynı miktar tasarrufun ülkemizde getireceği aylık net faiz miktarı 2.625 Dolar olmaktadır.

Döviz kurlarının sabit tutulabilmesi için gösterilen çaba nedeniyle, ülkemize getirilen döviz derhal Türk lirasına çevrilmekte, bu çevirme işleminden dolayı dövizci yurda getiren eline bir belge verilmektedir. Belge sahibi elindeki belge üzerinde yazılı dövizci talebi ettiği an, istediği bankadan tekrar satın alabilmektedir. Böylece Türkiye'ye yabancı para sokan bir kişi veya kuruluş hemen bunu Türk lirasına çevirerek Türk işadamlarına kısa vadeli kredi olarak vermekte veya borsa işlemlerine sokarak, özellikle Avrupa ülkelerinde elde edilebileceği gelirin çok üzerinde bir gelir sağlayabilmektedirler.

Artık büyük şehirlerin merkezlerinde serbest para piyasaları kurulmaktadır. Bu kredilerin yasal kayıtlara intikal ettirilmesi ve izlenmesi olanağı yoktur. Dolayısıyla bu tür krediler için ödenen faizlerin de kayıtlarda gö-

rülebilmesi mümkün değildir.

Türkiye'de mevcut bulunan döviz bolluğunun gerçek görüntüsü budur. Normal olarak ihracatı düşen, ithalatı artan ve bu yüzden de devamlı ticaret açığı bulunan bir ülkede döviz sıkıntısı çekilmemektedir.

Döviz kurlarının bilinçli bir şekilde düşük tutulması, buna karşılık faiz oranlarının yüksek olması, yabancılara yurda getirdikleri kadar döviz çıkartma hakkı tanınması sonucunda, dövizin ülke içi etkinliği, tefecilik piyasasında kendisini göstermiştir. Bu durumdan yurt dışında birikimi olanlarla, Avrupa piyasalarında beklediğini bulamayanlar yararlanmaktadır.

Yabancı para değeri daha ne kadar düşük tutulabilecektir? Bu sorunun yanıtını şimdi kesin olarak verebilme olanağı yoktur. Ancak yakın bir gelecekte, gerçek kur kendiliğinden görülmeye başlanacaktır. İşte bu aşamada ortaya çıkacak olan döviz talebi, Türk lirasının değerini düşürebilecek, bu durum da yeni bir enflasyon kaynağı olacaktır.

Türkiye 1990 yılının birinci yarısında, spekülasyon amaçlı yatırımların cazip olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu yapının en belirgin özelliği ileriyeye dönük belirsizliktir.

1990 yazı ekonomik açıdan bazı ilginç olaylara tanık olacaktır. Bu olaylardan birisi Petkim'in halka açılmasıdır. Petkim Holding A.Ş. 1.000 TL nominal değerinde olan hisse senetlerini, 18 Haziran tarihinden itibaren 2.500 liradan İş Bankası aracılığı ile satışa çıkarmıştır. Petkim'i takiben Sümerbank ve Makine Kimya Endüstrisi aynı işlemleri yapacaktır.

Özelleştirme ve halka açılma olarak tanımlanan bu olgunun arkasında yatan neden, siyasi otoritenin emrine parasal fon sağlamaktır. Yetersiz kалаq ve devamlı denetime tabi tutulan bütçe olanakları yerine, fon ve özelleştirme gelirlerinin kullanılması daha kolay olabilmektedir.

Petkim'in halka açılması öncesi yönetiminde ilginç bir gelişme gözlenmiştir. Petkim Holding'in üretim faaliyetleri, sermayelerinin tamamı holdinge ait olan ALPET A.Ş. ve YARPET Yarımcı Petrokimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından yapılmaktadır. Özelleştirme öncesi yapılan değişikliklerle, Yarpet'in yönetim kurulu üyeliğine, İstanbul Üsküdar'dan bir firmacı getirilmiştir. Yine holdingin diğer kuruluşu olan Alfağa'nın denetim kurulu üyeliğine ise bir dış doktoru atanmıştır.

Alpet'in özelleştirme aşamasında danışma-

ni ise Bahkesir'li bir terzidir.

Yapılan işlemler ve halka sunma olayı gerçekte son derece basit bir nedenden kaynaklanmaktadır. Vergi gelirleri artık kamu harcamalarını karşılamamaktadır. Bunun için kurulan ve oluşturulan fonlara kaynak gerekmektedir. Aracılık görevini Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı bir süredir istenilen şekilde götürebilmektedir. Şimdi sıra tekrar kaynak sağlamaya gelmiştir. Önce Petkim, sonra Sümerbank hisse senetleri satışa çıkartılarak bir miktar daha kaynak sağlanabilecektir. Ancak bu arada hisse senetleri piyasaya çıkartılan kuruluşların yönetimlerine, bazı partizanların atanmasına gerek görülmüştür. Çünkü çok ortaklı hale getirilen veya getirildiği öne sürülen bu kuruluşlardan partizanların kendilerine maddi çıkar sağlamanın daha kolay olabilecektir.

Terzi, fırıncı ve diş doktoru bunlar bir kamu kuruluşunun işleyişini ve yönetimini nasıl bilebilirler? Halka açıldığı söylenen bu kuruluşların hisse senetleri piyasaya sürülürken yönetiminde neden böyle bir değişikliğe gerek görülmüştür?

Petkim ve Sümerbank hisse senetlerinin piyasaya sürülmesi ile birlikte kısa bir süre diğer hisse senetleri fiatlarında durma olacak, buna karşılık bu iki kurumun hisse senetlerinin fiatları kısa bir süre artacaktır.

Kötü yönetim hisse senetleri fiatlarını belli bir süre sonra aşağıya doğru çekecektir. Teletaş örneğinde olduğu gibi Petkim ve Sümerbank olaylarında gelişme beklenmektedir.

Gerçekte Türkiye ekonomisi üzerinde oynanan oyunların ekonomik sonuçları, dikkate alınmadığı sürece, ortaya çıkacak tablonun önemi kavranamayacaktır. Geleceğe yönelik gelişmeleri şimdiden kavrayabilmek için var olan bir örneği dikkate almakta yarar vardır.

Bir kaç yıl önce kaçakçılığın önüne geçilebilmesi için ülkemizde sigara ve içki ithali serbest bırakılmıştır. Bu işi büyük bir hevesle yapan Tekel Genel Müdürü'nün sigara ve içki ithali ile ilgili ilginç açıklamaları vardır. Açıklamalardan anlaşılacağı üzere ithalat Tekel'i daha kaliteli üretime yönlenecek, ithalatı Tekel yapacağı için ithalat kârı da Tekel'e kalacaktır. Böylece Tekel bir taşla iki kuş vurmuş olacaktır.

Bugün o, Tekel Genel Müdürü görevini yapmanın mutluluğu içerisinde Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nin müsteyar yardımcısı koltuğuna oturmuştur. Ancak bu koltuğa gelene kadar yapmış olduğu işler söylediğinden çok farklıdır.

Geçtiğimiz bir kaç yıl içerisinde halkımızın sigara tüketim eğiliminde büyük bir değişim olmuştur. Artık her yerde yabancı sigara içilmekte, yerli sigara tüketimi süratle düşmektedir. Tekel üretiminin kalitesi düzelmemiştir. Tekel ürünü sigaralar satılmamaktadır. Bu nedenle Tekel'in 1989 yılı kârı düşmüştür.

Tekel artık milyarlarca lira borçlu, borcundan kurtulma ümidi olmayan bir kuruluştur. Eger Türk halkının rakı içme alışkanlığı da olmasa, Tekel'in satılabileceği ürünü de olmayacaktır.

Tekel kısa bir sürede yabancı sigara tüketimi alışkanlığını yaygınlaştırarak, Türkiye'nin sigara tüketimini dışa bağlamış, bu fonksiyonel görevi yerine getiren Tekel Genel Müdürü de görevinden gönül rahatlığı ile ayrı-

lmıştır.

Şimdi bir başka operasyon gündemdedir. Önce Petkim'in yönetimi bozulmuş sonra hisse senetleri satışa çıkartılmıştır. Petkim ülkemiz için stratejik üretim yapan bir kuruluştur. Halkın borsa işlemlerine merak sarmış olduğu bir dönemde, Petkim ve sonra Sümerbank hisse senetleri borsaya sürülerek satışa sağlanacaktır.

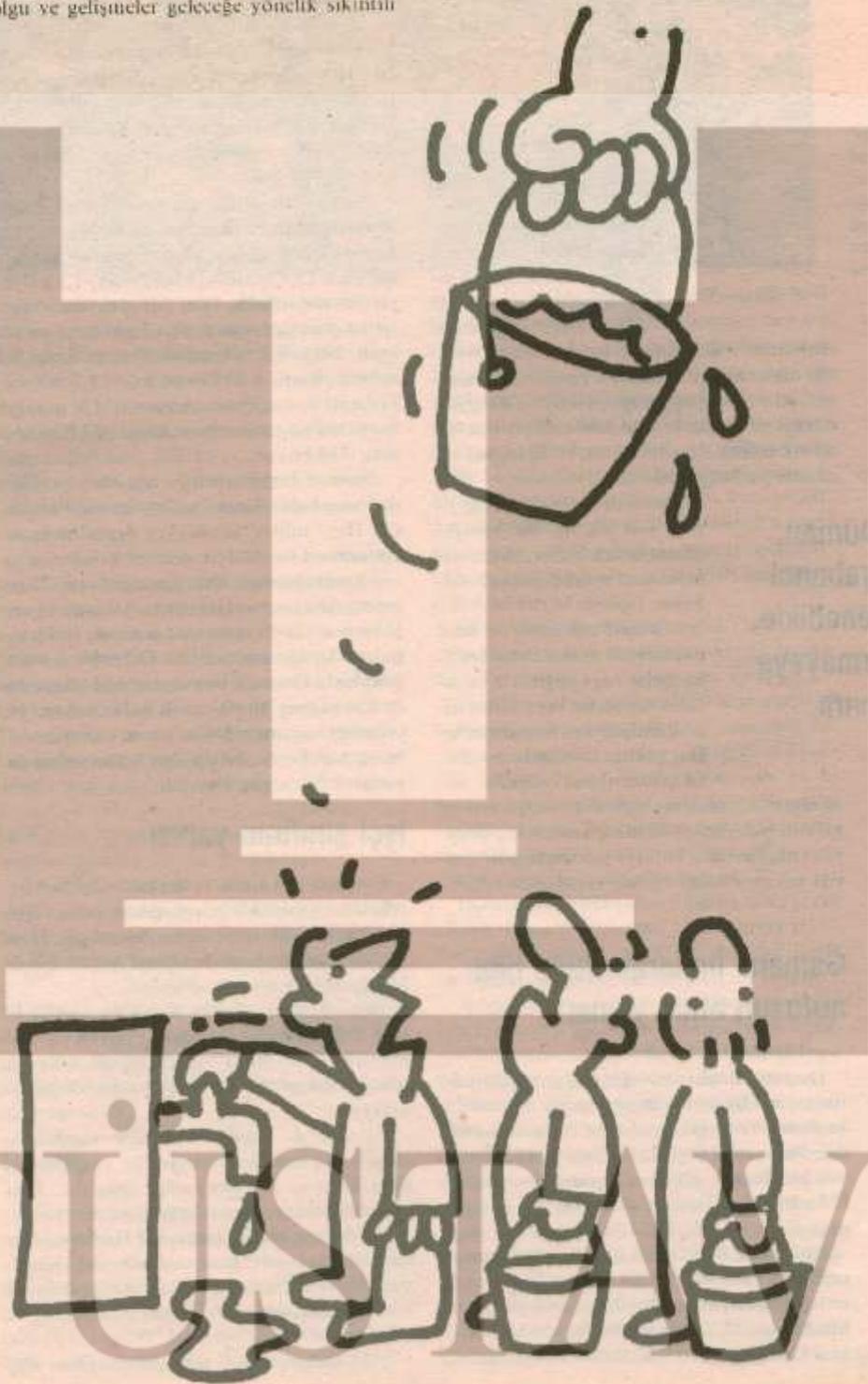
Söz konusu hisse senetlerinin ilgi gördüğü takdirde yabancı yatırımcıların eline geçmesi de mümkündür. Her ne kadar başlangıçta bir kişinin veya kurumun 12 bin hissedenden fazla alması mümkün değilmiş gibi görünüyorsa da zaman içerisinde söz konusu hisse senetlerinin belli elerde toplanması mümkün olabilecektir.

Türkiye'de ekonomik yaşamda gözlenen bu olgu ve gelişmeler geleceğe yönelik sıkıntılı

günlerin habercisidir. Bugün gelir bölüşümünde ortaya çıkan büyük farklılık, bu olaylarla daha da büyüyecek ve en acısı ekonomimiz yabancıların yönetimine terk edilmiş olacaktır.

Bu arada Petkim örneğinde olduğu gibi, yapılan bazı atamalar, kaçan yani devri sağlanan kurumlardan geçici olarak bazı kişilerin zenginleşmesine yol açacaktır.

Ekonomiye yön veren kamu iktisadi kuruluşlarının teker teker satılması, devletin bütçesini borçlanma ile dengelemesi, vergilendirme olgusunun daha çok, dar ve düşük gelir elde edenler üzerinde etkili olması, fiatların durmaksızın artması ülke geleceğini ipotek altına alınmaktadır. Bu tür ekonomilerde sosyal dalgalanmalar, çalkantılar kaçınılmazdır. ■

OSMANLI İŞÇİ SINIFINDA ETNİK BÖLÜNME

Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nda hem sınıf bilincinin gelişmesini önemli ölçüde engelledi, hem de Osmanlı işçi sınıfından Türkiye işçi sınıfına devrolunan mirası büyük ölçüde tahrip etti.

Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yaşamında işçi sınıfının oynadığı rolün değerlendirilebilmesi için, Osmanlı işçi sınıfının devrettiği mirasın iyi incelenmesi gerekir. Bu mirasın işçi sayısı, yoğunluğu, bilinç ve deneyim düzeyi gibi unsurlarının yanı sıra (ve bunları da etkileyen) diğer bir yönü, etnik-ulusal ayrılıklar ve bölünmelerdir.

İşyerlerinde Müslüman, gayrimüslim ve yabancı uyruklu işçiler genellikle kaynaşmıyor, sermayeye karşı ortak bir tavıra girmiyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılı bir yarıyla ulusal mücadeleler, diğer yarıyla sınıf mücadeleleriyle doludur. İşçilerin büyük bir bölümü, ulusal mücadele ile sınıf mücadelesi arasında bir tercihe zorlanmış ve ağırlıklı birincisini seçmişler veya birincisine itilmişlerdir. İmparatorluğun çöküşü sırasında ön plana çıkan ulusal çelişkiler ve bunların çözümüne biçimi, Osmanlı işçi sınıfının bilinç, örgütlenme ve mücadele deneyimi alanlarında Türkiye işçi sınıfına devrettiği mirası önemli ölçüde sınırlandırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda nüfusun etnik yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nda genel ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Anadolu ve Rumeli'de erkek nüfusun sayımından elde edilen sonuç şöyledir: Anadolu'da 2,1 milyon Müslüman, 400 bin Gayrimüslim; Rumeli'de 800 bin Gayrimüslim, 500 bin Müslüman.

Ubicini ise 19. yüzyılın ortalarında İmparatorluğun bütününde 35,4 milyon kişinin yaşadığını yazıyordu. Bunların 200 milyonu Müslüman, 13,7 milyonu Rum Ortodoks, 900 bini Katolik ve 170 bini Yahudi idi. Ubicini,

bu nüfusu şöyle tasnif ediyordu: Osmanlılar: 11,8 milyon; Slavlar: 7,2 milyon; Araplar: 4,7 milyon; Rumenler: 4,0 milyon; Ermeniler: 2,4 milyon; Rumlar: 2,0 milyon; Arnavutlar: 1,5 milyon; Kürtler: 1,0 milyon; diğerleri: 750 bin.²

19. yüzyılın ikinci yarısında birçok bölge ve önemli miktarda nüfus İmparatorluk'tan ayrıldı. 1884 yılında 17,1 milyonluk toplam nüfusun 12,6 milyonu Müslüman, 4,5 milyonu Gayrimüslimdi. 1897 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusun etnik-ulusal dağılımı şöyledi: Türk: 9,8 milyon; Müslüman Arap: 3,1 milyon; Rum: 2,1 Milyon; Kürt: 1,5 milyon; Ermeni: 1,4 milyon; Arnavut: 1,1 milyon; Sırp: 764 bin; Hıristiyan Arap: 527 bin; Musevi: 355 bin.³

Osmanlı İmparatorluğu'nda etnik gruplar, dinlerine bağlı olarak "millet"ler oluşturuyordu. Her "millet" in oldukça özgür bir iç örgütlenmesi vardı. Her cemaat kendi okullarını kurabiliyordu. Bazı konularda yetkili cemaat mahkemeleri bile vardı. Askerlik ve vergi konusunda da cemaatler arasında farklı uygulamalar söz konusuydu. Diğer bir deyişle, çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde kaynaşmış bir Osmanlı halkı yoktu. 19. yüzyılda İmparatorluk'ta önem kazanan milliyetçi hareketler, bu varolan bölünmelere dayanarak zulma güç kazandı.

İşçi sınıfının yapısı

Osmanlı işçi sınıfı ve özellikle de sınıf hareketinin genellikle başını çeken sanayi işçileri içinde etnik farklılaşma önemliydi. Hem sermayedarlar, hem de sanayi işçileri içinde Müslümanların oranı düşüktü.

Daha 1850'li yıllarda Bursa'da kurulu 14 ipek fabrikasındaki işçilerin "büyük bir kısmı Ermeni ve Rum" idi.⁴ Değişik bölgeler için yapılan gözlemler de bu yargıyı doğrulamaktadır:

"Konya'da İngiliz Konsolos yardımcısı şahsen hah imalatıyla meşguldür ve içinde sadece Rum ve Ermeni kızları çalıştırır. Batı Anadolu'daki maden işletmecileri de, aynı şekilde, hemen hemen tamamen Hıristiyanlardan oluşmaktadır. İster yerli ister yabancı olsun, bu Hıristiyanlar, işçi seçerken, Van ve Mus taraflarından gelen Ermeni asıllıları tercih ederler."⁵

1915 sanayi sayımı sonuçlarına göre, ser-

mayenin ve emeğin yalnızca yüzde 15'i "Türk"tü. "Emek" in yüzde 60,1 Rum, yüzde 15'i Ermeni, yüzde 10'u Yahudi idi.⁶ 1919 yılında Batı Anadolu'da imalat sanayinde faaliyette gösteren 3300 işyerinin yüzde 73'ü Rumlardı. Bu işyerlerinde çalışan 22 bin işçinin yüzde 85'i ise Gayrimüslimdi.⁷

Osmanlı işçi sınıfının ilginç özelliklerinden biri de, yabancı uyruklu işçilerdi. Sanayileşme çabasına giren İmparatorluk, teknolojiyle birlikte teknisyen ve vasıflı işçiyi de ithal ediyordu.

Daha 1740'lı yıllarda Yalova'da kağıt fabrikasının kuruluşunda ve işletilmesinde Leh ustalar çalışıyordu.⁸ 1790 yılında Osmanlı tersanelerinde "büyük kısmı Avrupalı olan 2000'den fazla işçi" bulunmaktaydı.⁹ I. Abdülhamit döneminde askeri sanayi işletmelerini yeni bir düzene sokmak için Avrupa'dan uzmanlar, ustabaşılar ve vasıflı işçiler getirildi.¹⁰ II. Mahmut devrinde ise İstanbul'da kurulan bez fabrikası 1839 yılında Avrupa'dan getirilen ustalar ve makinelerle basma üretimine başladı.¹¹ 1850'li yıllarda Bursa'daki 14 ipek fabrikasında "20 kadar Fransız ve Viyanalı amele mevcuttu... Bu fabrikaların makinelerinden başka, usta ve ameleleri de kısmen Avrupa'dan geliyordu."¹² II. Abdülhamit tarafından 1894 yılında İstanbul'da (Yıldız) kurulu çini fabrikasında çalıştırılmak üzere Fransa'dan bir usta ve birkaç işçi getirilmişti.¹³

Demiryolu inşaatlarında, madenlerde, bankalarda da yabancı uyruklu vasıflı işçiler, ustalar, teknisyenler, mühendisler çalışıyordu. Örneğin, Aydın demiryolunun yapımı sırasında, 1865 yılında bir kolera salgını olmuştu. Demiryolu inşaatında çalışan 14 İngiliz mühendis ve teknisyen kolereden ölmüştü.¹⁴ 1910'lu yıllarda Batı Anadolu'daki zımpara taşı ocaklarında çalışmak için İtalya'dan ve Yunanistan'dan galeri işçileri geliyordu.¹⁵ Krom madenlerini işleten İngiliz şirketi de İtalya ve Yunanistan'dan vasıflı işçi, İngiltere'den mühendis getiriyordu.¹⁶ Yabancı bankalarda ve Düyun-u Umumiye'de çalışanlar içinde de yabancı uyruklular vardı.

İşyerlerinde Müslüman, gayrimüslim ve yabancı uyruklu işçiler genellikle kaynaşmıyor, sermayeye karşı genellikle ortak bir tavra girmiyordu. Ortak tavra girilen tek tek örnekler bulunabilir, ancak belirleyici eğilim, işçilerin ön plana çıkmasıydı. Bunun önem-

li iki nedeni vardı: (a) Sınıfın iç tabakalaşması, (b) Milliyetçi akımlar.

Avrupa'nın sınıf mücadelesinde deneyimli işçilerinin Osmanlı işçi sınıfı üzerindeki etkilerinin ayrıca araştırılması gerekir. Geçici olarak çalışmak üzere gelen (bir dönem Latin Amerika'ya olduğu gibi göç etmeyen) yabancı işçilerin grevleri olmuştur. Fakat işyerlerindeki görevlerinin ve aldıkları yüksek ücretlerin (işçi aristokratlığının) etkisinin ağır bastığı düşünülebilir. Dil, din ve ulus farklılıkları da eklenince, yabancı uyruklu vasıflı işçilerin Müslüman vasıfsız işçilere (böyle bir niyetleri olsa bile) fazla bir bilinç aktaramadığı söylenebilir. Gayrimüslim Osmanlı işçilerle etkileşim herhalde daha fazla olmuştur.

İşçi sınıfının tabakalaşması

İşyerlerinde işçiler arasındaki tabakalaşma, dinsel ve etnik ayrımlara denk düşüyordu. Milliyetçi akımların işçi sınıfı içinde etkili olmasının nesnel dayanaklarının başında bu olgu geliyordu. Sanayi işçilerinin en niteliklileri, işin sevk ve idaresinden sorumlu olanlar, genellikle yabancı uyruklulardı. Ustalar ve vasıflı işçiler genellikle Osmanlı gayrimüslimleiydi. Müslüman Osmanlılar ise genellikle vasıfsız ve geçici işçileri oluşturuyordu. İşyerinde üretim sürecinde alınan yer ve mülksüzleşme düzeyi, işçi sorunları ve çözüm yolları konularında farklı yaklaşımları doğuruyordu. Tabakalar arasında ücret düzeyi farklılıkları da, üretim sürecindeki görevlerden kaynaklanan çelişkileri daha da keskinleştiriyordu.¹⁷

Milliyetçi akımlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşlü yapısı 19. yüzyılda hızla çözülmeye başladı. Avrupa'yı sarsan milliyetçilik hareketleri, başka etmenlerin de katkısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'na yansdı. Uluslaşma sürecini yaşayan topluluklar, Osmanlı'dan kurtuluş mücadelelerini başlattılar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan bağımsızlık savaşı da, bir yönüyle, Osmanlı'dan kurtuluş mücadelelerinin sonucusuydu.

İmparatorluk'ta milliyetçi akımların yaygınlığı ve gücü, I. Meclis-i Mebusan'da da hissediliyordu:

"I. Meclis-i Mebusan zabıtları okunursa görülür ki, müzakerelerde, yalnız Rum, Bulgar, Ermeni, Yahudi, Romen, Makedon, Sırp, Maruni gibi gayrimüslim milletvekilleri değil, Arap, Arnavut, Çerkes, Abaza, Kürt, Boşnak gibi Müslüman, fakat gayri-Türk milletvekilleri de, garp isteklerde bulunmuşlardır. Bunlardan Rum, Ermeni, Arap ve Arnavutlar, kendi dillerinin de Türkçe yanında resmi dil olmasını ileri sürdükleri gibi, bir kısmı daha ileri giderek muhtariyet, bağımsızlık istemişlerdir. Hatta bazı Rum milletvekilleri, Türkiye'nin Giri'i ve Tesalya'yı küçük Yunanistan'a bırakmasını söylemekten çekinmemişlerdir."¹⁸

Milliyetçi akımlar yalnızca mülk sahibi kesimler arasında bir çatışma yaratmakla kalmadı. Dinsel inanç farklılıkları, kitleleri bölmede ve karşı karşıya getirmede etkili bir biçimde kullanıldı. Ekonomik çıkar çelişkileri de bu saflaşmanın nesnel zeminini oluşturdu. Diğer ülkelerin, Osmanlı İmparatorluğu'nu

◀ Zonguldak'ta madenciler. Osmanlı İmparatorluğunda çalışma saatleri 15-16 saati buluyordu. Özellikle maden ocakları en ağır koşullara sahipti.

sömürmede, zayıflatmada, yönlendirmede ou milliyetçi hareketleri kullanmaya çalışması ve bu nedenle destek vermesi de çelişkileri keskinleştirdi. Osmanlı ordusunun hemen hemen tümüyle Müslümanlardan oluşması sonucunda, radikal milliyetçi unsurların eylemlerini önleme çabaları, milliyetçi hareketlerin dayandığı tabanı daha da genişletti.

Orhan Kurmuş, varılan noktayı şöyle anlatmaktadır:

"Bu etnik gruplar arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkilerin ardında çok yoğun bir yarışma, kıskançlık ve zaman zaman kanlı çatışmalarla sonuçlanan bir düşmanlık ve nefret havası vardır. Yahudiler, hem Rum ve Ermenilere hem de Avrupalılara düşmandılar. Türkler ise genellikle Yahudilerle iyi geçiniyorlar, Yahudileri Rum ve Ermenilere karşı koruyorlar, hatta Yahudilerle birlikte Rum ve Ermenilere karşı tertiplere girişiyorlardı. Ermeni ve Rum tophimlariyle yakın ilişkiye giren Yahudilerin, Yahudi toplumu tarafından 'afuroz' edildiği sık sık görülüyor."¹⁹

Çatışmalar karşılıklı katliam boyutlarına aldı. Örneğin, 16 Nisan 1909'da Adana bölgesindeki iç savaşta Ermeniler 1850 Müslümanı, Müslümanlar da 17 bin Ermeni'yi öldürdü.²⁰ Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Ermenilerle, 1919-1923 döneminde ise Rumlarla olan çelişkiler ön plandaydı. Oluşan ve yaratılan düşmanlıklar, işçi sınıfının birliği doğrultusundaki eğilimlere çok büyük zararlar verdi.

Sonuç

Osmanlı işçi sınıfının zayıflığının en önemli nedenlerinden biri, işçi sınıfının etnik bölünmüşlüğüydü. Bu bölünmüşlük, sınıfın üretim sürecindeki tabakalaşmasına genellikle uyduğu için, kolaylıkla aşılamadı. Uluslaşma sürecindeki toplulukların herbirinin kendi içindeki sınıf yapısının bir diğerinden farklı ol-

ması da sorunları büyüttü. Milliyetçilik halk kitlelerini böldü ve silahlı çatışmalarda karşı karşıya getirdi. 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın ilk 20 yılında yaşanan askeri yenilgiler, savaşlardaki insan kaybı, zorunlu büyük göçler, karşılıklı katliamlar, milli eğilimlerin sınıf eğilimlerine ağır basmasına yol açtı.

Bu bölünmelerin sınıf örgütlenmelerine ne ölçüde yansdığı ayrı bir çalışma konusudur. Ancak bölünmelerin işçilerin bilinçlerindeki yansımalar, 1923 yılındaki bazı iş uyuşmazlıklarında işçilerin öne sürdükleri taleplerde görülebilir.

1923 yılında Şark Demiryolları işçileri çeşitli taleplerle iş uyuşmazlığı çıkardı. İşverene bildirilen taleplerin birincisi şu idi:

"Ermeni komitelerine cebren iane toplayan hainlerin, fabrika duvarlarına Konstantin Venizelosun resimlerini yapıştırıp banları Türklerle öptüreceklerini diyen küstahların, muhterem kumandanlarımıza hakaret etmiş olan hainlerin zaman kaybetmeden Şark Şimendiferleri Kumpanyasındaki memuriyetlerinden sureti-katiyede uzaklaştırılmaları."²¹

İşçilerin istekleri kabul edilmeyince, greve çıktıldı. Önce 1400 işçinin 1200'ü greve çıktı. Önce greve çıkınayan 200 işçi gayrimüslimdi ve bunlar greve ancak daha sonra katıldı.²²

Aynı günlerde İstanbul'da tramvay ve terkos işçilerinin ayrı ayrı çıkardıkları iş uyuşmazlıklarında ise, gayrimüslim işçilerin işten çıkarılması talebi yer alıyordu.²³

Osmanlı işçi sınıfının en bilinçli ve deneyimli kadroları ya savaşlarda ve çatışmalarda telef oldu, ya da Türkiye'den ayrıldı. Sınıf hareketinin başını hemen hemen daima vasıflı işçiler çeker. Osmanlı işçi sınıfının vasıflı sanayi işçileri genellikle Rum ve Ermeniydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında 800 bin Ermeni ve 200 bin Rum öldü.²⁴ 1912-1923 döneminde Türkiye'den 1 milyon dolayında Rum, Yunanistan'a göç etti. 1923-1926 döneminde de Türkiye ile Yunanistan, 1,2 milyon Rum

ile 400 bin Müslümanı değiştirdi.¹⁶ Böylece Osmanlı işçi sınıfının, özellikle 1908-1913 ve 1919-1922 dönemlerinde yetişmiş en bilinçli ve en deneyimli kadrolarının büyük bir bölümü yok oldu veya ülkeyi terketti. Milliyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nda hem sınıf bilincinin gelişmesinde önemli ölçüde engelledi, hem de Osmanlı işçi sınıfından Türkiye işçi sınıfına devrolunan mirası büyük ölçüde tahrip etti. ■

DİPNOTLAR

- 1) Örişçi, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yay., İstanbul, 1983, s.28.
- 2) Uluçin, M.A., *Türkiye 1850*, Cilt 1, Tercüman 1001 Temel Eser No. 63, s.47
- 3) Ertel, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, T.İş Bankası Yay., Ankara, 1970, s.55.
- 4) Önsay, Rifat, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, T.İş Bankası Yay., Ankara, 1988, s. 85
- 5) Yerastinos, S., *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*, Cilt 2, Güleim Yay., İstanbul, 1975, s.928.
- 6) DİE, *Türkiye'nin Toplumsal ve Ekonomik Gelişmesinin 50 Yılı*, Yay. No: 683, Ankara, 1973, s.143.
- 7) Tezel, Yahya, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Yurt Yay., Ankara, 1982, s.88.
- 8) Önsay, R., a.g.e., s.48-49.
- 9) Timur, Tamer, *Osmanlı Çalışmaları*, F. Yay., Ankara, 1985, s.110.
- 10) Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, VI. Cilt, TTK Yay., Ankara, 1976, s.214.
- 11) Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, VII. Cilt, TTK Yay., Ankara, 1977, s. 257-258.
- 12) Karal, E.Z., a.g.e., 1976, s. 243.
- 13) Okçın, Gündüz (ed.), *Osmanlı Sanayii, 1913-1915 Yılları Sanayi İstatistikî*, SBF Yay., 2. Basım, Ankara, 1971, s.93.
- 14) Kurmuş, Orhan, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Savaş Yay., 3. Basım, Ankara, 1982, s.47.
- 15) Kurmuş, O., a.g.e., s. 138.
- 16) Kurmuş, O., a.g.e., s. 142.
- 17) "Bu tesisler için gerekli makine ve teçhizat Avrupa'dan getirildiği gibi yeni işyerlerinde çalıştıracak işçi ve mühendisler de yüksek ücret ödenerek ihzarından celbedilmişti." Önsay, R., a.g.e., s. 56.
- "Bunlara ödenen yüksek ücretler Osmanlı meslektaşlarının kıskançlığına sebep olmuştur." Önsay, R., a.g.e., s.57.
- "Fabrikalarda pamuğun yıkanması ve makinelere verilmesi gibi beceri istemeyen işler yerli işçiler tarafından yapıyordu. Üretimin teknik yönü ile makinelerin bakımı ve onarımı ise tümüyle yabancı teknisyen ve mühendislerin elindeydi. Gont'un bunlara ödediği ücretler son derece yüksekti." Kurmuş, O., a.g.e., s. 110.
- 18) Özüna, Yılmaz, *Türkiye Tarihi*, Cilt 12, İstanbul, 1967, s. 123.
- 19) Kurmuş, O., a.g.e., s. 19.
- 20) Özüna, Y., a.g.e., s. 192.
- 21) Toydemir, Sedat "Türkiye'de İş İhtilaflarının Tarihiçesi," *İctimai Siyaset Konferansları*, 4. Kitap, İstanbul, 1951, s. 51.
- 22) Toydemir, S., a.g.m., s. 53.
- 23) Toydemir, S., a.g.m., s. 54.
- 24) Busur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım 4, Ankara, 1983, s.787. Tarık Zafer Tunaya ise şöyle demektedir: "Yapılan hesaplara göre, I.Dünya Savaşında her türlü sebepten ölen Ermeni sayısı yaklaşık olarak 300.000'ye ulaşmıştır." Tunaya, T.Z., *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 1, İstanbul, 1984, s.580.
- 25) Keyder, Çağlar, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yay., Ank., 1982, s.38.

SANAYİLEŞMENİN GELECEĞİ: BEKLENTİ VE ÖNERİLER

Kamu kesiminin imalat sanayii yatırımlarının azaltılması, yabancı sermayenin çekingen davranması karşısında yatırımların canlanması olası görülüyor.

Geçen yazımızda (Görüş, Sayı:43) 1980 sonrası ekonomi politikaları ile sanayileşme arasındaki etkileşimi incelemiş ve bu politikaların sanayi üzerindeki etkisini öncelikle yatırımlar, büyüme, ihracat ve istihdam açısından değerlendirmiştik. Sonuç olarak, bu politikaların sanayi için de çok farklı bir yapı oluşturduğunu, ancak ihracat dışında beklenen etkiyi sağlamaktan uzak kaldığımızı vurgulamıştık. Bu yazımızda mevcut politikaların önümüzdeki yıllarda da uygulanması halinde orta dönemde nasıl bir sanayi yapısının ortaya çıkacağını sorgulamak ve köklü bir sanayileşme atılımı gerçekleştirilebilmek için izlenmesi gereken sanayileşme stratejisine ilişkin önerilerimizi ana hatlarıyla sunmak istiyoruz.

Mevcut ekonomi politikalarının önündeki temel engelleri ve sanayinin geleceği üzerindeki olası etkilerini kısa ve orta dönem için ayrı ayrı ele alabiliriz. 1980'den bugüne kadar gerçekleştirilen sanayi üretim ve ihracat artışları, yeni yatırımlar canlandıramadığından, çok büyük ölçüde mevcut kapasitelerin harekete geçirilmesi yoluyla sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak üretim içinde ihracat kısmı alt sektörde yüksek oranlara ulaşmıştır. Bu durum, bu sektörlerle ilgili olarak iç talebin genişlemesi, enflasyon ve ihracat artışları arasında güçlü bir karşılıklı etkileşim olasılığını yansıtmakta ve başta bu oranın çok yüksek olduğu sektörler olmak üzere imalat sanayinde ihracata yönelik yeni yatırımların gerekliliğine işaret etmektedir (Şenses, 1989). Kamu kesiminin imalat sanayii yatırımlarının bilinçli olarak azaltılması ve özel sektör gibi yabancı sermayenin de bu plana girmedi çekingen davranması karşısında yatırımların kısa dönemde canlanması olası görülmemektedir. Yatırım teşviklerinin önemli ölçüde artırılması ise bütçeye getireceği yük açısından ekonomi politikalarının anti-enflasyonist amaçlarıyla tutarlı değildir. Öte yandan, doğrudan ihracat teşviklerinin kaldırılması ve son yıllarda döviz kuru politikasının, reel kur düşük tutularak, anti-enflasyonist bir araç olarak kullanılmaya başlanması ihracatı olumsuz yön-

de etkilemeye devam etmektedir. Bunlara ek olarak, daha düşük maliyet yapısına sahip ülkelerin artan rekabeti ve dış pazarlarda geçerli yüksek koruma oranları karşısında doküma-giyim sektörünün toplam sanayi ihracatı içinde hâlâ çok yüksek bir paya sahip olması ihracatın geleceği açısından düşündürücüdür. Kısa dönem engeller içinde belki en önemlisi artan dış borçluluk, yüksek enflasyon ve işsizlik ve bozulan gelir dağılımının da etkisiyle hükümetin siyasal desteğine ilişkin kuşular ve bunun yarattığı belirsizliktir. Kısa dönem engellerin aşılması halinde orta dönemde uygulanan politikalar hız kazanabilir ve etkileri tümüyle ortaya çıkabilir. Özelleştirme çabalarına hız verilmesi sonucu mülkiyet yapısının özel kesim lehine değişmesi, yabancı sermaye yatırımlarının da katkısıyla üretim ve ihracat içinde başta dayanıksız tüketim malları olmak üzere emek-yoğun sektörler payının daha da artması, üretim teknolojilerinin ve işgücünün düşük düzeylerde kalması, buna karşılık görece fiyatlarındaki değişikliklerin katkısıyla istihdamın artması ve hatta, bunun da etkisiyle, gelir dağılımının bir ölçüde düzelmesi beklenebilir (Şenses, 1989). Bu durum, Türkiye'nin zaman içinde uygulanan sanayileşme politikaları ve sonuçları itibarıyla giderek Güneydoğu Asya modeline uyum sağlaması ancak yarı sanayileşmiş ülke konumunu aşamaması anlamına gelebilir.

Türkiye'nin gelişmiş ülke saflarına katılması üretim ve istihdam yapısının hızla sanayiye kaydırılabilmesine, sanayi üretim bileşiminin ara ve yatırım malları üretimi artırılarak çeşitlendirilmesine, teknolojik düzeyin yükseltilmesine ve kısaca sanayileşme sürecinin tamamlanabilmesine bağlıdır. Mevcut sanayileşme stratejisiyle bu amaca ulaşmak mümkün görülmediğinden yeni bir yaklaşım gereği ortadadır. Mevcut sosyo-ekonomik yapı ve üretim ilişkilerini veri alan bu yeni yaklaşımın temel ilke ve öğeleri dört ana başlık altında toplanabilir.

1) Türkiye'deki 1980 ekonomi politika dönüşümü iktisat ve özellikle gelişme iktisadi yazınında neoklasik kuramların yükseliş dönemine ve bununla ilişkili olarak başta ABD ve İngiltere olmak üzere bazı sanayileşmiş ülke-

lerle kimi sosyalist ülkelerde ve IMF-Dünya Bankası istikrar ve yapısal uyum programları aracılığıyla da birçok gelişmekte olan ülkede benzer dönüşümlerle aynı döneme rastlamış ve bu gelişmelerden etkilenmiştir (Şenses, 1989). Doğu Avrupa ülkelerinde son yıllarda gözlenen gelişmelerin de aynı doğrultuda etkili olduğu söylenebilir. Ancak gelişme sürecine ve onun temel sürükleyicisi olan sanayileşme olgusuna salt bugünkü koşullar ve temalar çerçevesinde bakmanın sakıncaları ortadadır. Bu nedenle Türkiye uluslararası gelişmeleri yakından izlemekle birlikte öncelikle kendi amaç ve koşullarını iyi değerlendirmek ve onlara özgü bir politikalar demeti oluşturmak zorundadır. Bu yönde atılacak ilk adım kanımızca sanayileşme amacının ağırlıkla yeniden gündeme gelmesini ve sanayileşme politikalarında ulusal tercihlerin on plana çıkmasını sağlamaktır.

2) 1980'e kadar uygulanan uzun dönem sanayileşme stratejisi ve son on yıldır istikrar ve Yapısal Uyum Programı çerçevesinde uygulanagelen politikalarından gerekli dersleri çıkarmak ve bir sentez oluşturmak gereği ortadadır. 1980 öncesinde gerçekleştirilenler sonucunda ekonomi yarı feodal bir yapıdan, hızla yenilenen ve daha önemlisi yeniliklere açık bir yapıya kavuşturulmuştur. Büyüyen bir iç pazar, artan sektörlerarası ilişkiler yanında, altyapıdaki atılımlar ve başta çeşitli kademelelerde eğitim olmak üzere hızlı kurumsal gelişme, kazanç hanesinin temel öğelerini oluşturmuştur. Bu süreç içindeki temel unsur kuşkusuz sanayileşme ve ona bağlı olarak yapısal değişim sürecidir. Çeşitli evreleriyle bu süreç toplumun birçok kesimi için ölçmesi olanaksız ama gözle görülür öğrenme etkileri yaratmıştır (Şenses, 1989). Bunun gibi, 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen alt yapı yatırımları, başta finans piyasaları olmak üzere çeşitli alanlarda yapılan kurumsal düzenlemeler ve en önemlisi değişik piyasalara yönelik olarak gerçekleştirilen hızlı ihracat artışları sayesinde ihracat kötümserliğinin büyük ölçüde ortadan kalkması, bu dönem için kazanç hanesinin temel öğelerini oluşturmuştur. Yeni yaklaşım çerçevesinde ithal ikamesi ve ihracata yönelik sanayileşme stratejilerinin birbirini dışlamayan, aksine tamamlayıcı yaklaşımlar oldukları görüşünden hareketle, ihracat, mal ve piyasa çeşitlendirmesi bazında özendirilirken, selektif alanlarda ithal ikamesine ağırlık verilmeli ve her iki amaç doğrultusunda sektör hedeflemesine gidilmelidir (Şenses ve Kırım, 1989). Sektör hedeflemesi iki tipoloji çerçevesinde ele alınmalıdır. a) Gıda, dokuma gibi hafif tüketim mallarıyla bazı ara malları kapsayan, ölçek ekonomilerinin düşük, başta tarım olmak üzere birincil mal üreten sektörlerle bağlantıları yüksek, küçük sanayinin istihdamı ve üretim içinde yoğun olduğu, standart teknoloji kullanan emek yoğun alt-sektörleri; b) Sermaye-yoğun, ölçek ekonomileri ve diğer sektörlerle ileriye ve geriye doğru bağlantıları yüksek, teknolojik anlamda "yeni" alt-sektörler. Bu iki gruptan birincisinin istihdam artışlarında, ikinci grubun ise gerçekleştirilecek yeni ithal ikamesinin de katkısıyla yapısal değişim ve teknolojik gelişme süreçlerinde etkili olması beklenebilir. İhracat açısından ise, ilk grubun genellikle sanayileşmiş ülkeler, ikinci grubun ise

benzer gelişmişlik düzeyindeki diğer gelişmekte olan ülke piyasalarında yoğunlaşması öngörülebilir. Bu iki tipoloji içinde küçük sanayinin genellikle birinci, kamu kesiminin ise ikinci grupta önemli bir rol oynaması beklenebilir (Şenses, 1989).

3) Bilindiği gibi, uluslararası yeni rekabet güderek tüketici talebine duyarlı, farklılaştırılmış, tasarım-yoğun ve kaliteli mal üretimi esasına dayanmaktadır. Türkiye sanayinin mevcut durumu uluslararası yeni rekabete hazır bir görünüm içinde olmadığından, sanayinin bu koşullara uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılanması öncelikle ele alınmalıdır. Yeniden yapılanma açısından iki noktaya önemle işaret etmek gerekmektedir (Şenses ve Kırım, 1989): a) Sanayide kullanılan teknoloji kimi ihracat sektörleri dışında eskidir. Dünyada bu yönde gözlenen hızlı gelişmelere karşın tasarım ve bilgisayar teknolojilerinin ve yeni örgütsel formların Türkiye sanayi üretim süreçleri üzerinde henüz gözle görülür bir etki yapmadığı gözlenmektedir. Aynı şekilde, araştırma/geliştirme harcamaları yeterince özendirilmediğinden uluslararası normların çok altında kalmakta, tutarlı bir teknoloji politikasının eksikliği çeşitli alanlarda kendini hissettirmektedir. Yerli teknoloji geliştirme çabalarının kısa sürede semere vermesi beklenemeyeceğinden, yeni teknoloji seçiminde ürün bazında fayda-maliyet analizine dayalı ve ithal teknolojilerin ülke koşullarına uyarlanmasına ve eğitim sektörüne önem veren kapsamlı bir teknoloji politikası geliştirilmelidir (Şenses ve Kırım, 1989). b) Yeni yaklaşımda işgücünün eğitimi ve beceri düzeyi önemli kazanacağından, işgücünü salt bir maliyet unsuru olarak gören ve işgücü maliyetlerinin düşürülmesini uluslararası rekabet gücünün önkoşulu sayan yaklaşımların tedricen terkedilmesi için gerekli kurumsal düzenlemeler üzerinde, öncelikle endüstriyel ilişkiler ve işgücünün yönetime katılması çerçevesinde, düşünülmesi gerekmektedir.

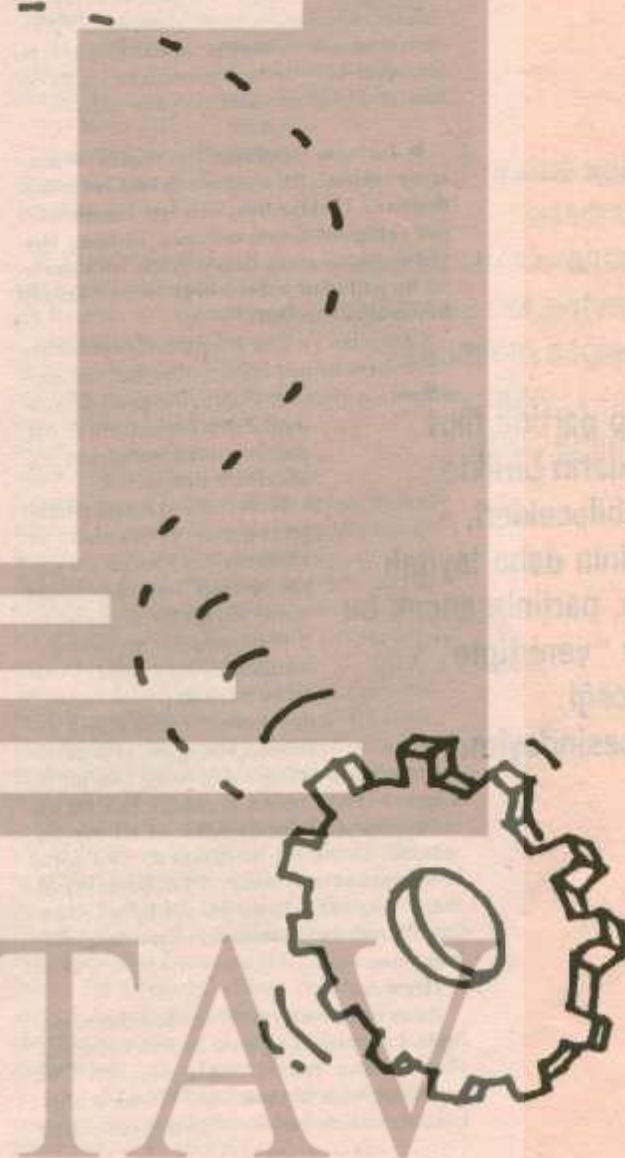
4) Kamu kesimi, özel kesim ve selektif alanlarda kalmak koşuluyla yabancı sermayeyle birlikte sanayileşme sürecinde yeniden önemli bir rol üstlenmelidir. Bu rol, merkezi planlama çerçevesinde ithal ikamesi ve ihracat için uygun sektör hedeflemesinden, özellikle ara ve yatırım malları alt-sektörlerinde doğrudan kamu yatırımları yapılmasına ve eğitim sektörünün köklü bir biçimde değiştirilmesine kadar uzanan geniş bir alanı kapsayabilir. Böylelikle bu kesimin imalat sanayi içinde özellikle teknolojik gelişme ve yapısal değişim amaçlarına yönelik olarak yeniden itici bir işlev üstlenmesi sağlanabilir. Başta koruma olmak üzere özel ve kamu girişimlerine tanımlanacak teşviklerin önceden belirlenecek sınırlarla sınırlanması, performanslarının yakından incelenmesi ve ihracatın performans kıstasları arasında yer alması sağlanmalıdır. Kanımızca, etkinlik ve verimlilik sorunlarının çözümünde belirleyici unsur sektörlerin özel ve kamu kesiminde yer almalarından çok bu işletmelerin amaçları ve karşılaştıkları ekonomik politikası ortamıdır. Salt ekonomik kıstaslarda başarılı kamu işletmelerinin varlığı bunun en iyi kanıtıdır. Gelişmekte olan ülkeler için yapılan çalışmalar benzer ölçekte üretim yapan kamu ve özel girişimler arasında teknik etkinlik açısından kayda değer bir farklı-

lık bulunmadığını göstermektedir (Millward, 1988). Bunun gibi, işletmelerin ekonomik performanslarının temel belirleyicisi olarak mülkiyet yerine piyasa yapılarının önemi vurgulanmakta ve bu nokta özelleştirmeye karşı görüşlerin temelini oluşturmaktadır (Killsick ve Commander, 1988). Bu nedenle son yıllarda ağırlıkla üzerinde durulan özelleştirme çabalarının, sık sık vurgulanan verimlilik ve etkinlik gerekçeleri açısından dahi gerekli görülemeyeceğine işaret etmek isteriz. ■

Doç. Dr. Fikret Şenses

KAYNAKLAR

- Killsick T. ve Commander S. (1988) "State Divestiture as a Policy Instrument in Developing Countries", *World Development* Cilt. 16, No. 12.
- Millward R. (1988) "Measured Sources of Inefficiency in the Performance of Private and Public Enterprises in LDCs" in P. Cook ve C. Kirkpatrick (Der.) *Privatisation in Less Developed Countries*, Macmillan, London.
- Şenses F. (1989) *1980 Sonrası Ekonomik Politikaları Işığında Türkiye'de Sanayileşme*, Verso, Ankara, Aralık.
- Şenses, F. ve Kırım A. (1989) "Türkiye'de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar-Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayinin Yeniden Yapılanma Gerekliliği", *1989 Sanayi Kongresi Bildirileri (I) içinde*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Ankara.

Devlete kuramsal bakış

► (Devlet nedir? Cem Eroğul, İmge Kitabevi, 1990)

Devlet olgusuna genelde iki farklı kuramsal yaklaşım söz konusudur. Devleti ebedi ve mutlak gören idealist, tarihsel bir olgu olarak gören materyalist yaklaşım. Bilimsellik, bu iki farklı yaklaşımdan biri üzerine er-geç oturur, oturur ve bilimselliği gene de zarar görmez.

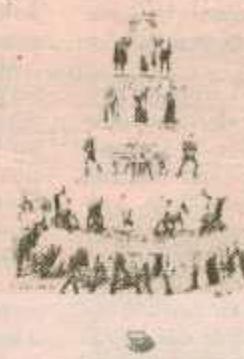
Cem Eroğul, geliştirdiği yaklaşımla, her iki kuramsal devlet çözümlenmesini, uğradıkları deformasyondan ayıklamaya çalışıyor. Bunun için ve kuramsal olabilmeyi de gereği olarak ileri bir soyutlama düzeyi öneriyor. Bu gerçektir. Çünkü, devlet çözümlenmesi siyasal yaşamda en çok kullanılan, kullanıldıkça da aşırı yapaylaşan bir konu olmuştur. Eroğul'un çabası, bir üçüncü devlet kuramı oluşturmaya dönük değil; mevcut kuramları, uğradıkları ampirik kuşatma dışında ele almak istiyor.

Bu ilk bakışta, idealist ve materyalist yaklaşımlara eşit uzaklıkta durmak anlamına mı gelir. Evet ve Cem Eroğul doğru olanı seçmiş. Ama görüyorsunuz ki, Marksist devlet kuramı, kimi elemanlar öğeler ötesinde ve yanlış yorumlamalardan ayıklandıkça daha da güçleniyor.

Sadece politikada değil, sivil mücadelesi pratiğinde ve tarihsel bakımdan da doğrulanmış bir varsayım olarak Marksistler "son devlet" düşüncesine yoğunlaştılar. Bu "son devlet", yokolacak bir devlet olması bakımından özgündür. Klasik devlet bu "yokoluş" u vermediği için öteki devlet olarak kalmıştır. Yokolacak devletin yok olmayacak devlettten, devleti yok edecek formasyonel yapının devleti ebedileştiren formasyondan, dolayısıyla "son devlet" kuramının da gelen bir devlet kuramından çıkabileceği ihmal edilmemekle birlikte, devlet kuramı reddedilmektedir. Halbuki Marx-Engels de böyle bir kuram geliştirmeye çalışmışlardır.

Eroğul kitabında, toplumdan "ayrı" bir devlet fikrinin altını, bu ayrışma olmazsa hiç bir şey olmaz vurgusuyla çiziyor. Ancak bu "ayrışmanın" görece yanını sürekli hatırlatıyor. Kitap boyunca, şu veya bu yönde bir yapay kavrayışa engel olmak için, devlet-sivil toplum ilişkilerinin

DEVLET NEDİR?

çok yönlülüğünü sürekli hatırlatıyor. Devlet ve toplumun, bir bütün olan tarihsel devrimi yutmasını çözerken, kilidin gerçek anahtarı olabilecek bir önerme üzerinde yürüyor: "Herhangi bir belirlemenin sonucu, belirleyenin değil, belirlenenin niteliğine bağlıdır." (sf 20) İktisadi gelişmelerin aykırı siyasal, ya da siyasal gelişmelerin aykırı iktisadi sonuçlar vermesi genelinde kuraldır; ama bu kural en azından devletin bütün tarihi boyunca ele alındığında, uyumlu ve devletin, sivil toplumun bir sentez olduğu saptamasını doğrular nitelikte işler. O zaman devletin toplum tarafından veya toplumun devlet tarafından belirlendiği süreçlerin, yavaş, kendi marifetine bağlı ve ancak çok geniş zaman dilimlen içinde bakıldığında kendini veren bir ilişki aracılığıyla gerçekleştiğini, sırt olmaktan çıkar.

Cem Eroğul'un, eğer anladığımızı anlatmak istiyorsa, Marx'a dayanarak geliştirdiği şu tez üzerinde düşünülmelidir: "İnsanlar kendi tarihlerini kendi seçtikleri koşullarda yapmazlar", o halde onlar aynı zamanda, devletlerini de istedikleri gibi yaratamazlar. (sf 78) Bu tez

sonumlenmek üzere doğan Sovyet devlet tipinin ve iradeyle ona benzetilmiş olan halk demokrasisi devletlerini neden tam aksi istikamette geliştiklerini irdeleyen de dikkate değer bir çıkış noktasıdır. Sosyalist devlet "öyle değil böyle" olmalıdır deme noktasına gelmeden önce, hangi toplumsal ilişkilerin "ayrı" devleti ne kadar vereceğini, istencin bir devlet istemekle, ondan da önce hatta istenen devleti verecek bir toplumsal ilişkiler sistemi istemekle ne denli havada kalacağı veya kalmayacağı ilginç bir sorudur.

Cem Eroğul'un, Marksistlerin yeterince bakmayı ihmal ettiklerini söylediği, devletin baskıcı yüzünün arkasındaki yüzü, onun oluşumunda mevcut genetik bir özelliği olarak "toplumun ortak çıkarlarına ilgili" içeriyor. Burada kanımca yazarın çalışmasına şu soruyu yöneltilebiliriz. Marksistler devletin ortak çıkarına ilgi gösteren ve doğasının bir yanını teşkil eden konuyu ihmal etmişlerdir ve fakat toplumun böyle -ortak- bir çıkar bulunup bulunmadığı sorusunu, sınıflı toplumlar için sormuşlardır. Marksist çözümlerde böyle bir çıkarın bulunmadığı, neredeyse kesin bir lisanla belirtilmiştir. Toplumun ortak çıkar diye anılan şeyin güçte bireylerin kendi çıkarlarına-bireysel çıkarına-kendi dışından ve kendi dışındaki toplumsallığından bakmakla ilgili düşüğü bir yanlığı otabileceği düşünülmüştür. Kanımca bu, yeterince geliştirilmemiş ama Marksistlerin devletin öteki yüzüne bakmayı ihmal etmediklerini gösteren bir noktadır.

Cem Eroğul devletin üretici güçlerin gelişmesinin siyasal toplumsal koşulları hazırladığı noktasından ve üretici güçlerin bugünkü gelişmişlik düzeyinden bakarak ve niteliksel hiç bir fark gözetmeksizin, mevcut bütün devlet tiplerinin (sosyalist-kapitalist gelişkin toplumlarında ve üçüncü dünya da, bu gelişkinlik düzeyine gelmekle) ortadan kalkabileceği bir perspektif görüyor. Kitabın en zayıf halkası kanımca burası. Çünkü, yazar en güzel, görkemli tezini burada ileri sürüyor. Kalksın bir devlet kuramı bu perspektifli gösteren mi, tartışılması gerekli bir nokta bu. Kanımca kitap, yazarın, devlete kuramsal yaklaşımı boyunca ülediği bütünsel ve tutarlı bir irdelemeyi sonra, son bölümde devletin sonunu müddetlerken küçük müdür, bunu tartışmak için sunmalıdır.

YEDİ
DOMUZLU
ALTIN

İMGE KİTAPTEKİ

Nesrin Aktas
Bilge Çobanoğlu
yeni
neden
anayasa

anayasa.y
neden yeni
yeni bir anayasa...
neden yeni
yeni bir
neden yeni
bir anayasa... a

(tarihçi devletlerde busana ve toplumun sivilce dağı)
Ahmet
Abakay
Gülferi
Emir
BU YUNA
GELMEYİN

AMAC